

החוברת

שנת שנה

לך את

החיים!

מבוא

כבר מגיל הבר מצוה היו לך שאיפות עצומות, שמעת סיפורים רבים על צדיקים נוראים שזכו לדרגות עצומות בעבודת ה', ואכן רצית גם אתה לעבוד את ה' בכל כוחותיך, רצית להיות כמו הצדיקים הגדולים שאין להם בעולמם אלא תורה ויראת שמים בלבד, קיבלת על עצמך עשרות או מאות פעמים במשך חיך בהזדמנויות שונות להשתנות, להתעלות, להתגבר, אך נפלת שוב ושוב, ואז בחרת באחת משתי האפשרויות:

אפשרות ראשונה: אתה אומר לעצמך, אנחנו בעקבתא דמשיחא, בדורות נמוכים, ולכן אין לנו כח כמו בדורות הקודמים, וגם הנסיונות בדורינו הם עצומים, יש צדיקים בודדים שמצליחים להתגבר על כל הנסיונות כי יש להם נשמה גבוהה מאוד, אבל לי יש נשמה רגילה, אני משתדל ללכת בתלם ולהיות כמו כולם, אבל יותר מזה אני לא מסוגל, לא כדאי לי גם לנסות יותר מידי כי אז אני ישבר ויפול יותר, לכן כנראה רצון ה' שאשאר כמו שאני, שאמשיך את החיים כך עד סוף חיי, אכן כשמגיעים חגים ומועדים וימים נוראים אני משתדל קצת להתחזק, אבל בעומק ליבי אני יודע שאני יחזור אחר כך למצבי הקודם, העיקר שאני ב"ה זוכה לקיים מצוות כפי יכולתי, ואני משתדל לא לחשוב על הגיהנום וכדו' כי אז אני יכנס לעצבות ודכאון, כי הרי בין כה וכה אני לא יכול להתגבר לגמרי על היצר הרע, ודיה לצרה בשעתה. אתה מתנחם בכך שיש לך מעמד חברתי טוב, ויחסית לחברייך אתה נחשב לעובד ה', אף שבסתר ליבך אתה יודע שאתה נכשל רבות.

אפשרות שנייה: אתה מקבל על עצמך בכל פעם להשתנות, להיות צדיק גמור ששקוע כולו בעבודת ה', ואז אתה נופל, ואז אתה נשבר לגמרי, אתה נופל לעצבות ודכאון, וזה גורם לך לאבד את החשק לעבודת ה' לגמרי, אתה שונא את עצמך, למה כל הצדיקים הצליחו ואני לא, אך לאחר תקופה אתה נזכר שוב בפחד מהגיהנום שיש על כל עבירה קטנה ובשכר העצום הצפון לצדיקים, ואז אתה מחליט שוב להשתנות לגמרי, לאחר מכן אתה שוב נופל, ושוב נשבר לגמרי ונופל לעבירות חמורות, וכך חוזר חלילה במשך שנים רבות.

כמובן ששתי האפשרויות הם גרועות מאוד, אבל האם ישנה עוד אפשרות?

ובכלל, האם רצון ה' שנלך כל הזמן בעצבות ובפחד נורא מהגיהנום הנורא שיש על כל עבירה הכי קטנה, ובדכאון על כך שאנחנו נופלים כל הזמן? הרי אז ניפול לגמרי ונגיע לעבירות יותר חמורות, ומצד שני האם רצון ה' שנהיה כל הזמן בשמחה ובטוב לבב ונהיה מרצים מעצמנו ולא נחשוב בכלל על העבירות שלנו ועל הגיהנום ועל כך שאנחנו צריכים להגיע לדרגות הרבה יותר גבוהות? הרי אז נשאר תמיד כפי שאנו ולא נתקדם כלל. וכן יש להתבונן, האם רצון ה' שנתיישר בעולם הזה ונתרחק מכל התענוגים, או שלפחות נשאף לכך, או אולי להיפך רצון ה' שנהנה מהעולם הזה, כי הקב"ה אוהב אותנו ורוצה להיטיב עמנו?

ובכלל, מהי התכלית העיקרית שאליה צריך האדם לשאוף, האם להיות תלמיד חכם הבקי בכל הש"ס, או להיות רב חשוב, ואולי להיות למדן עצום, ואולי לחבר ספרים, ואולי לדקדק בכל המצוות בכל החומרות והדקדוקים האפשריים, ואולי התכלית היא אחרת?

זכית ב"ה להיות תלמיד חכם ולעסוק בתורה שנים רבות, ומבואר בחז"ל שמי ששקוע ודבוק בתורה הוא מצליח להתגבר לגמרי על היצר הרע, אך אתה רואה שאתה עדיין נמשך לכל התאוות, ועדיין הינך נכשל בעבירות, ובפרט בענייני קדושה שהם העבירות החמורות ביותר שפוגמות באופן נורא בכל העולמות, אתה מנסה פעם אחר פעם להתגבר ולא מצליח, ואתה רחוק מאוד מיראת ואהבת ה', וכן תפילתך מלאה מחשבות זרות, כיצד זה יתכן, והאם אין תקוה?

זכית להיות תלמיד חכם, ויש לך מעמד חברתי חשוב, אך בסתר ליבך אתה יודע שחלק גדול מאוד מלימודך הוא בשביל המעמד החברתי, או בשביל להיות רב, או בשביל להיות ר"מ או ראש ישיבה, ואולי זהו אפילו עיקר לימודך, האם כך צריך להיות? והאם ישנה בכלל אפשרות אחרת?

כל השאלות הללו הם שאלות שמפריעות לכל אחד, אבל כל אחד מפחד לשאול אותם, כי הוא לא יודע אם יש להם בכלל תשובה, אך לא אלמן ישראל, הקב"ה ברחמיו המרובים והעצומים שלח לנו בדורות אלו צדיק עצום ונשגב, שנשמתו גבוהה מאוד מאוד שלא לפי ערך דורות אלו כלל, והוא גילה דרך נפלאה ונשגבה המתאימה לדורות אלו, ומתאימה לכל יהודי מגדול ועד קטן, שעל ידה מתורצות כל השאלות הללו, ועל ידה ניתן להגיע לדרגות גבוהות מאוד, להתקרב לה' יתברך באמת כדי לעשות לו נחת רוח, ולהתרחק מאוד מגאוה וכבוד ומעמד חברתי, דרך זו תבאר בחוברת זו, בחלק הראשון מתבארים היסודות העיקריים של דרך זו, ובחלק השני מובאות שאלות המתעוררות אצל הרבה אנשים על דרך זו, ותשובתם בידי.

אם אכן מבקש ה' הינך באמת, אתה מוזמן לקרוא חוברת זו מתחילתה ועד סופה, ומובטח לך שכל חיך ישתנו, וכל שאלותיך יתורצו.

בהצלחה!

כל הזכויות שמורות
בגנזי מרומים
לכל מי שידפיס ויפיץ חוברת זו,
מצוה לצלם להדפיס ולהפיץ
חוברת זו בכל רחבי העולם,
להערות והארות, ולתרומות להפצת החוברת,
ולהצטרפות לקבוצת "איש את רעהו יעזורו",
נא לפנות לדואר אלקטרוני:
954280@gmail.com

נבאר תחילה בקצרה את דרך החסידות שגילה הבעש"ט זצוק"ל על פי השגותיו הגדולות, ולאחר מכן נבאר את דרכו של מוהר"ן מברסלב זצוק"ל, הבנויה על יסודות החסידות, אך מוהר"ן ז"ל בהשגותיו הנשגבות העמיק ושכלל והרחיב את יסודות החסידות באופן שיתאימו לכל אחד מישראל בדורות אלו מקטן ועד גדול, וכן הוסיף וחדש עצות והנהגות נוספות.

דרך החסידות

בערך בשנת ת"ק התחילה להתגלות דרכו של הבעל שם טוב בעולם, הקב"ה שלח את נשמת הבעש"ט לעולם בדורות אלו, כדי לתת לנו עצות והנהגות כיצד להתגבר על היצר הרע המתגבר כל כך בדורות של עקבתא דמשיחא, שהם הדורות הנמוכים ביותר, שאז היצר הרע מתגבר הרבה יותר מדורות קודמים, וכידוע שיש ענין ירידת הדורות, וככל שהדורות יורדים יותר כך נעשה הלב אטום וקר יותר ויותר, ואף שמקפידים מאוד על דקדוקי ההלכה, אבל הלב נעשה קר ומרוחק מה' יתברך, וקיום המצוות ולימוד התורה הוא באופן של חיצוניות ומצוות אנשים מלומדה, ונשכח הענין שעיקר עבודת ה' הוא להגיע ליראת ה' ואהבתו ולהדבק בו, וכנאמר בפסוק (דברים ט'): "ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלוקיך, ללכת בכל דרכיו, ולאהבה אותו", וכן נאמר (דברים ט'): "לאהבה את ה' אלוקיך, לשמוע בקולו ולדבקה בו", וכן נאמר: "ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך", וממילא נעשה לימוד התורה לעיקר בפני עצמו, ונשכח הענין שכל תכלית לימוד התורה הוא להדבק על ידי זה בהקב"ה, ועל ידי זה האדם בא ללמוד שלא לשמה אלא לשם כבוד ומעמד, ועל ידי זה לא די שאינו מתקרב לה' יתברך אלא על ידי הלימוד נכנסת בו יותר גאווה ומתרחק יותר מה' יתברך, וכמו שכתב רבי חיים ויטאל כבר כמה דורות לפני דור הבעש"ט בהקדמתו לשער ההקדמות: "ואפילו כל אינון דמשתדלי באורייתא כל חסד דעבדי לגרמיהו וכו'" (תיקון¹ תיקון ל' דף ע"ד), עם היות שפשטו מבואר ובפרט בזמנינו זה בעוונותינו הרבים אשר התורה נעשית קרדום לחתוך בה אצל קצת בעלי תורה אשר עסקם בתורה על מנת לקבל פרס והספקות יתירות, וגם להיותם מכלל ראשי ישיבות ודייני סנהדראות להיות שמם וריחם נודף בכל הארץ, ודומים במעשיהם לאנשי דור הפלגה הבונים מגדל וראשו בשמים, ועיקר סיבת מעשיהם היא מה שכתב אחר כך הכתוב "ונעשה לנו שם" וכו', והנה על הכת הזאת אמרו בגמרא כל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם, עכ"ל. וכן על ידי שנעשה העיקר החיצוניות, נשתכח הענין שעיקר הלימוד הוא לאסוקי שמענתא אליבא דהלכתא² ולדעת את כל התורה כולה², כמו שלמדו בדורות שלפנינו, וממילא כשביירו כל סוגיא עם כל שיטותיה עד להלכה נתחדשו חידושים, ובפרט כשידעו את כל הש"ס ממילא היו מקשים מסוגיא לחברתה ומתריצים³, ובדורותינו נעשה עיקר הלימוד להיות

¹ כמו שאמרו באבות (פ"ד): "הלומד על מנת לעשות, מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות". וכן בקידושין (מ"ע"ב) אמרו: "תלמוד גדול שמביא לידי מעשה".

² עיין בשער הגלגולים להאריז"ל (הקדמה ט"ו) ושו"ע הרב ה' תלמוד תורה פ"א, שכל אדם צריך לחזור לעולם הזה בגלגולים רבים כל זמן שלא למד את כל התורה כולה, בפשט רמז דרש סוד, ורק אז יוכל לעלות לגן עדן.

³ עיין בשו"ע הרב ה' תלמוד תורה פ"ב, שרק לאחר שלמד האדם את כל הש"ס והראשונים והפוסקים וחזר על לימודו פעמים רבות מאוד עד שנחקה היטב בזכרונו כל התורה שבכתב ושבעל פה כולה, ואינו צריך עוד ללמוד לא תורה שבכתב ולא תורה שבעל פה, אז יפנה כל ימיו לעיון התלמוד לסבור סברות בהלכות ולפלפל בהם בקושיות ופירוקים לירד לעומק הסברות וטעמי ההלכות להבין דבר מתוך דבר וכו' ולחדש חידושי הלכות רבות, וזהו שאמרו (שבת ס"א) ליגמר איניש והדר ליסבר. ועיי"ש עוד שמי שאינו יכול ללמוד הרבה מאוד, צריך שיהיה כל לימודו בלימוד המביא לידי מעשה, שהם ההלכות הצריכות לכל אדם לידע אותם.

למדן ולחדש הברקות וחילוקים ולחבר ספרים, כדי להראות לכולם חריפותו ולמדנותו. וכן על ידי זה שנעשה לימוד התורה תכלית הכל, ממילא כשהוא למדן ותלמיד חכם הוא מרגיש שהגיע לרום המעלה, ומתהלך בהרגשת כבוד וחשיבות, ואינו שת ליבו עד כמה הוא משוקע בכל התאוות וכמה הוא רחוק מקדושה ותפילה ואהבת ה' ודביקות בה' באמת, וגם אינו משקיע זמן וכח לזכות לזה, כי משקיע את כל זמנו וכוחו רק בלימוד התורה⁴. וכן מתפשטת הרגשת זלזול במי שאינו למדן ותלמיד חכם, כאילו הוא בדרגה נמוכה ואינו יכול להתדבק בה' יתברך באמת. וכן על ידי זה שנעשה העיקר החיצוניות ממילא קיום המצוות וכן התפילה נעשים בקרירות בלא יראה ואהבה, ותורה ומצוות בלא יראה ואהבה אינם עולים למעלה (תיקוני זוהר דף כ"ה ע"ב). וכן ענין הקדושה והטהרה נחלשו מאוד, ובפרט בדורנו אנו, כאשר ידוע לכל גודל הנסיונות הנוראים שבדורנו, וכל אחד יודע מרת נפשו, עד כמה היצר הרע מתגבר בענינים אלו, שהם יסוד התורה והעבירות החמורות ביותר.

כמו כן בדורות נמוכים אלו שהנשמות נמוכות מאוד, הרי כשמוכיחים את האדם בתוכחות נוראות על כל חטא ופגם שעשה, ומראים לו אלו עונשים חמורים יקבל על כל עוון קל בגיהנום, וכן כשהאדם בעצמו מתבונן כל הזמן בחטאיו ופשעיו ומייסר את עצמו על כל פגם קטן שעשה, הרי לא די שאין זה גורם לו להתקרב יותר לה' יתברך, אלא עוד נופל לעצבות ואינו יכול כלל לעבוד את ה' יתברך, והרבה נפלו לגמרי מעבודת ה' יתברך רק משום שראו כמה פגמו וחטאו בכל יום, עד שהתייאשו לגמרי מעבודת ה' יתברך.

לכן בחמלת ה' על עמו שלח לנו בדורות נמוכים אלו את אור שבעת הימים הבעש"ט זצוק"ל, שנשמתו היתה נשמה גבוהה מאוד מאוד, שגם אם היה בזמן הנביאים היה חידוש⁵, והיה רבי על אלפים ורבבות עולמות⁶, וקיבל תורה מאחיה השילוני שהיה מיוצאי מצרים והיה רבו של אליהו הנביא⁷, שגילה הנהגות והדרכות המתאימות לדורות אלו, שעל ידם יוכל כל אחד להתקרב לה' יתברך באמת, ולזכות לאהבה ויראה ודביקות בה' באמת.

והנה כתב רבי חיים ויטאל בהקדמה לשער ההקדמות: "כתב בזוהר (נשא בר"מ דף קכ"ד ע"ב) וז"ל 'ובגין דעתידים ישראל למיטעם מאילנא דחיי דאיהו האי ספר הזוהר יפקון ביה מן גלותא וכו'', כי בהיותינו עסוקים בחכמה הזאת על ידה תתקרב הגאולה, כי הכל תלוי בעסק החכמה הזאת, ומניעתנו מלהתעסק בה היא גורמת איחור ועיכוב בנין בית מקדשנו ותפארתנו וכו'', כי אין הנאה להקב"ה מכל מה שברא בעולמו רק בהיות בניו למטה עוסקים ברזי התורה להכיר גדולתו ויפיו ומעלתו וכו'', ולא עוד אלא שלא נברא האדם אלא כדי שילמוד חכמת הקבלה, אלא שצריך שיהיה גופו נקי בתחילה ע"י המצות המעשיות שכל תכליתן לדבר זה", עיי"ש שהארין בזה.

⁴ וכן אחד העיקרים לזכות לדבקות ואהבת ה' הוא ההתרחקות מאהבות ותענוגי העולם הזה, וכיון שנעשית החיצוניות לעיקר ולא הדבקות בה', ממילא התפשטה הרדיפה אחר תענוגי העולם הזה בהיתר, באכילה ובעניני קדושה וכדו', וכן שינוי המלבושים למלבושי הגויים, וכן גילוח הזקן והפאות וכו', וכן בעניני צניעות הנשים וכדו'.

⁵ בעל התניא בשם המגיד ממעזריטש (מובא בספרי חב"ד), ור' לייב שרה"ס (שיח שרפי קודש תולדות שבח הצדיקים ח"ד), ובכתבי הרי"ם ז"ל מקאזניץ כתב בשם הצדיקים מקארלין שנשמה כנשמת הבעש"ט באה לעולם פעם באלף שנים.

⁶ מוהר"ן מברסלב.

⁷ תולדות יעקב יוסף פרשת בלק.

ועוד כתב: "גם בזוהר פ' וירא דף קי"ח ע"א ז"ל וזכר יהא קריב ליומי משיחא אפילו הני רביי דעלמא זמינין לאשכחא רזין טמירין דחכמתא וכו'", (וכשיהיה קרוב לימות המשיח אפילו אותם תינוקות שבעולם יזכו לדעת את הסודות הנעלמים של החכמה), הרי מבואר כי עד עתה היו דברי חכמת הזוהר נעלמת ובדרא בתראה תגלה ותתפרסם חכמה הזאת ויבינו וישכילו ברזי התורה שלא השיגו הקודמים אלינו".

הנה פנימיות התורה שהיא החלק הגבוה ביותר בתורה (כמובא בכתבי האר"י), טמונים בה עצות נפלאות ונוראות לעבודת ה', וכן עצם לימודה מכניס באדם יראה ואהבה עצומים (וכמו שכתב הרמ"ק (אור נערב ח"ב פ"ב) שלא יוכל האדם להשלים את עצמו ביראה ואהבה בלא חכמת הנסתר, שעל ידה מתבונן בגדולת ה' ורוממותו), ולכן היא נותנת לאדם כח עצום להתגבר על היצר הרע. ועל פי זה נבין מה שכתב הבעש"ט במכתב לגיסו רבי גרשון מקיטוב⁸, שעשה עליית נשמה והגיע להיכל משיח, ושאל את משיח: "אימתי קאתי מר", והשיב לו: "כשיתפרסם לימודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה", והיינו כי תורת הבעש"ט היא כולה מיוסדת על דברי הזוהר והאר"י⁹, וכל ענינה להמשיך את הסודות הנוראים הללו באופן של עבודת ה' למעשה, לגלות הנהגות והדרכות שעל ידם גם בדורות נמוכים אלו ניתן לזכות לאהבת ה' ויראתו, ולהדבק בה' יתברך באמת, ולעורר בלב האדם התלהבות עצומה לעבוד את ה' יתברך מתוך חיות ושמחה, כאשר יראה כל המתבונן בספרי החסידות בעין האמת, ונמצא שהתפשטות תורת הבעש"ט בעולם היא גם התפשטות תורת הזוהר והאר"י¹⁰ באופן של הנהגה למעשה, ועל ידי זה תבוא הגאולה⁹.

וכל תלמידי הבעש"ט ותלמידי תלמידיו וכו' היו בקיאים בבקיאות עצומה בזוהר ובכל כתבי האר"י ז"ל, ועל פי זה היו כל חידושי תורתם, לגלות דרכים והנהגות בעבודת ה' על פי הזוהר וכתבי האר"י¹⁰, ולהליהב הלבבות לאהבת ויראת ה', כאשר יראה כל מעיין בספריהם, אכן לענין לימוד תורת הנסתר, יש שהורו שעל כל אחד להתעמק בספרי קבלה, אבל רוב תלמידי המגיד ממעזריטש הורו שרק מי שכבר התייגע הרבה בעבודת ה' יתברך וכבר זיכך עצמו מעט מתאוות העולם הזה וקידש עצמו בקדושה וטהרה צריך להתעמק בספרי קבלה¹⁰.

והנה ספרי תלמידי הבעש"ט מצד אחד הם מלאים הנהגות נוראות והדרכות מופלאות השייכות לצדיקי עליון קדושים וטהורים, ונאמרו לתלמידי הבעש"ט ותלמידי המגיד ממעזריטש, שהיו קדושי עליון וזכו למדריגות נשגבות בדביקות בה' יתברך ובקדושה וטהרה וביראה ואהבה נוראה לה'

⁸ מובא בסוף ספר בן פורת יוסף ובבעש"ט על התורה נח.

⁹ והנה התגלות תורת הבעש"ט היתה בשנת ת"ק לאלף השישי, ואצל הקב"ה אלף שנה הם כיום אחד, והאלף השישי הוא בחינת היום השישי, ושנת ת"ק היא תחילת חצות יום השישי, שאז מתחיל לזרוח אור השבת, דהיינו אור האלף השביעי שהוא יום שכולו שבת, ולכן אז התחילה להתגלות תורת הבעש"ט שנמשכת מאור הגאולה העתידה, אורו של משיח, ולכן על ידי התגלות תורתו בעולם תבוא הגאולה.

¹⁰ ובחיי מוהר"ן (תקכ"ו) מובא: "איש אחד עמד לפניו שהיה עוסק ללמוד בספרי קבלה, ובאמת לא היה ראוי ללמוד קבלה. והוכיח אותו שלא ילמד קבלה, ואמר לו קבלה בגימטריא נואף. ושוב שמעתי מאחד, שהיה מדבר עם איש אחד, והיה אותו האיש קובל לפניו שאין לו לב, היינו שאין לו התעוררות הלב לתפילה ועבודה. השיב לו רבינו ז"ל שזהו בשביל שלומד קבלה, כי "נואף אשה חסר לב" (משלי ו) וקבלה בגימטריא נואף. וכל זה למי שאין ראוי לזה, אבל לכמה אנשים הזהיר בעצמו שילמדו קבלה, וצריכין להתפלל לה' שיוליכו בדרך האמת אם ללמוד קבלה ואם לאו".

יתברך¹¹, אך מצד שני הם מלאים גם כן הנהגות והדרכות השייכות לכל אחד, גם למי שמתחיל בעבודת ה' יתברך, והם מראים לכל אחד דרך כיצד לזכות באמת לזכך את חומריותו וגשמיותו וכל תאוותיו ולהדבק בה' יתברך באמת, ומלהיבים את לב האדם לעבוד את ה' יתברך בחיות ובהתלהבות ובשמחה.

ומעיקרי יסודי תורת הבעש"ט, שאין עיקר תכלית עבודת ה' להיות למדן ותלמיד חכם, או לקיים את המצוות עם דקדוקים וחומרות רבות, אלא עיקר שאיפת האדם צריכה להיות לזכות לאמונה ויראה ואהבה ודביקות בה' יתברך¹², וכדי לזכות לזה צריך לקיים המצוות כהלכתם בהתלהבות ובחיות ובשמחה עצומה ובתענוג נפלא¹³, וללמוד תורה לשמה כדי לעשות נחת רוח לה' יתברך ולהתדבק בו¹⁴, וכן צריך להתפלל ביגיעה ובקול ובהתלהבות הלב ובחיות ובשמחה ובהתבוננות בגדולת ה'¹⁵, (כידוע מתלמידי הבעש"ט והמגיד ממעזריטש שהיו מתפללים שעות ארוכות בקול ובהתלהבות

¹¹ נביא כאן כמה דוגמאות קטנות, מובא על הרה"ק ר' לוי יצחק מברדיטשוב זצוק"ל, שכשנסע בכרכרה ראו שרועד מפחד מהק"ב כאלו באים עכשיו שודדים וגולנים לגזלו, וכן מובא עליו שכשהיה מברך בחופה היו צריכים למוזג את היין י"ג פעמים כי נשפך כל פעם מחמת התלהבותו הגדולה, ובחיי מוהר"ן (תקנ"א) מובא עליו, שלא רצה ללכת למקוה בבוקר של חג השבועות עד שיראו לו את המרכבה שראה יחזקאל. וכן מובא שם על המגיד ממעזריטש שסיפר עליו שבכל הסתכלות שהיה מסתכל היה רואה את כל השבעה רועים, ואמר על כך מוהר"ן מברסלב שעל המגיד יש להאמין הכל.

¹² וכפי כמה שהאדם מוזכר את גופו ונשמתו דבוקה יותר בה' יתברך בעולם הזה, כך הוא זוכה להתדבק בו יותר בעולם הבא, וזהו עצמו השכר בעולם הבא, הדביקות בה' יתברך, שהוא מקור כל הטוב והתענוגים, וכמו שכתב במסילת ישרים שהתכלית היא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו. ובמהר"ל (נתיבות עולם, נתיב אהבה) כתב: "כל המצוות הם שיהיה לאדם הדביקות בו יתברך", וכ"כ בסוף ספר הזכרון להריטב"א, ובאבן עזרא (שמות לא, יח).

¹³ שזה נעשה בפרט כשהאדם יודע מה נעשה על ידי כל מצוה ומצוה בעולמות העליונים, כמבואר בכוונות האריז"ל ובספרי החסידות. ועיין בזוהר (יתרו פ"ב ע"ב, ע"פ מחוק מדבש): 'תרי"ג מיני עצות שהם התרי"ג מצוות נתנה התורה לאדם, כדי שיהיה שלם עם קונו, כי על ידי המצוות הם יכולים להשלים נשמתם עד שיזכו להתדבק בו יתברך". ובמסילת ישרים (פ"א) כתב: "השלימות האמיתית הוא רק הדביקות בו יתברך, ואמנם לכשיזכה האדם לטובה הזאת צריך שישתדל לידבק בו יתברך בכח מעשים שתולדתם זה הענין, והם הם המצוות". ובשער הכוונות להאריז"ל (דרושי ברכת השחר): כתב: "כמעט שעיקר המעלה והשלימות והשגת רוח הקודש תלויה בדבר זה שעובד את ה' יתברך בשמחה, בין בעת תפילתו ובין כשעושה איהו מצוה משאר המצוות, וכמו שאמרו בגמרא מההוא דהוה קבדח טובא כו' ואמר תפילין קא מנחנא. ואל תבוז לענין זה כי שכרו גדול מאוד", ובספר חרדים מובא שעיקר מה שזכה האריז"ל למדרגותיו העצומות היה על ידי קיום המצוות בשמחה גדולה.

¹⁴ ובמאור ושמש (פ' נצבים) כתב: "עינינו הרואות אשר כל צדיקי הדורות וקדושים אשר המה בארץ נתעסקו כל ימיהם בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה ומסרו נפשם בכל שעה על התורה והעבודה, ומכל תנועות אבריהם וצעדי רגליהם היה ניכר גדול פחדם ויראתם מפני השם יתברך ומהדר גאונו, ויצא שמם למרחוק לגדול סיגופיהם ובקשתם את ה' בכל לב".

¹⁵ ובמאור ושמש (פ' ואחמק) כתב: "הנה האדם מחויב לזכך את עצמו בהזדככות גדול, אבל עיקר הזדככות הוא על ידי תפילה ככוונה, והוא העיקר עבודת בדורות הללו שיהיה התפילה ביראה ואהבה רבה, ועל ידי זה יוכל לבא לידי מעלות גדולות ורמות ולידי מדרגות גדולות, כמו שאמר הרב החסיד בוציא קדישא מו"ה משה זצוק"ל מפשעווארסק שזה רמז דוד המלך ע"ה "פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם תכתב זאת לדור אחרון". ובפרשת ויחי כתב: "בפרט בדורינו העיקר הזדככות לבוא לידע אלוקותו ועבודת השי"ת העיקר הוא התפילה, מעת שבה הבעש"ט הקדוש זצוק"ל הציץ וזרח אור התנוצצות קדושת התפילה בעולם אל כל מי שרוצה לגשת לעבודת ה' יתברך, אבל צריך לזה לבוא לתפילה זכה שימוש חכמים הרבה ליגיעה יומם וליילה בתורה ובמעשים טובים, עד שעל ידי זה יכולים לבוא באמת לזה להתפלל ביראה ואהבה רבה". וכן מובא שהבעש"ט זכה למדרגותיו הנוראות על ידי התפילה ככוונה ובדביקות.

וביגיעה עצומה ובמסירות נפש, עד שהגיעו להתפשטות הגשמיות ממש¹⁶, שעל ידי זה האדם זוכה לאמונה ויראה ואהבה. וכן בכל היום לא יחשוב על עוונותיו אלא יהיה בשמחה שזוכה לעבוד את ה' יתברך ושזכה להיות בן לה' יתברך והקב"ה אוהבו אהבה עצומה, ויתרחק מעצבות מאוד מאוד, מלבד זמנים מיוחדים שצריך לעשות תשובה בלב נשבר, כגון תיקון חצות וכדו'¹⁷, כי בדורות חלופים אלו, עיקר ההתקרבות לה' יתברך הוא על ידי האהבה והשמחה.

צריך להתרחק מאוד מתאוות העולם הזה וממידות רעות, כי ככל שיתרחק יותר מאהבת העולם הזה כך יזכה יותר לאהבת ה' יתברך, וככל שיוזכר את גופו יותר כך תדבק נשמתו יותר בה' יתברך¹⁸. וכן צריך להתרחק מאוד מגאווה וכבוד ולהתבונן בשפלותו מול גדלות ה' יתברך, כי הגאווה מרחיקה מאוד את האדם מה' יתברך, כי עושה עצמו יש, וחושב שיש לו כח לבד, ושוכח שכל חיותו וכוחותיו מה' יתברך. ובפרט צריך להשמר מאוד בקדושת הברית, שעל ידי שפוגם בזה משפיע שפע לחיצונים וממשיך על עצמו טומאה נוראה, ואין דבר המרחיק את האדם מהקב"ה כפגם זה, וכמבואר בזוה"ק שמי ששומר הברית הוא נקרא צדיק, ולכן צריך לשמור עיניו ומחשבתו מאוד מאוד¹⁹. וכן ענין הטבילה במקוה שמועיל מאוד לזכך את האדם ולטהרו²⁰, ובכל מה שעושה כגון משא ומתן ואכילה

¹⁶ עיין שו"ע סי' צ"ח: "כך היו עושים חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונין בתפלתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות כח השכלי עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה".
¹⁷ צוואת הריב"ש, תניא פ' כ"ו. ולכן ביטל הבעש"ט את התעניות והסיגופים, כי בדורנו הם מביאים את האדם לעצבות. ובשערי קדושה לר' חיים ויטאל (ח"ב שער ד) כתב: "העצבות גורמת מניעת העבודה וקיום המצות וביטול עסק התורה וכונת התפילה ומבטל מחשבה טובה לעבוד את ה', והיא שער התחלת גירוי הסתת היצר הרע וכו', גם גורמת סילוק רוח הקודש מעליו, וההיפך בהיותו עובד ה' יתברך בשמחה, כמו שכתוב (תהלים ק"ב) עבדו את ה' בשמחה, כי השמחה מוסיפה חשק רב ואהבה להתדבק בו יתברך, וכתוב (דברים כ"ח מ"ז) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב וגו'. כי העבודה אם היא בעצבון דומה לעבד העובד לרבו בפנים עצבות וזועפות. וכתוב (משלי י" כ"ב) ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה. כי העצבון הוא נמשך מזוהמת סמא"ל ונחש שהטילו באדם וחוה, כמו שכתוב באדם (בראשית ג' י"ז) בעצבון תאכלנה, וכתוב (שם ט"ז) בעצב תלדי בנים, ועל ידי כך הקדוש ברוך הוא ושכינתו מסתלקים מעליו".

¹⁸ ובצוואת הריב"ש (הנהגות מהבעש"ט) כתב: "ויאהוב את אשתו כמו שאוהב את התפילין בלבד, שאוהב אותם רק בשביל שהם מצות ה', ולא ירהר אחיה, כי היא רק כמשל אחד נוסע ליום השוק ואי אפשר ליסע רק עם הסוס, וכי בשביל זה יאהב את הסוס, יש שטות גדול מזה, כך בעוה"ז צריך לאדם אשה בשביל עבודת הבורא לזכות לעוה"ב, ואם יניח עסקיו ויהרהר אחריה יש שטות גדול מזה, וימאס אותה [בדעתו]. כי אם רואה אשה נאה יחשוב הלא הלוהב הוא מזרע האב והאודם הוא מזרע האם, דל עכור שהם סרוחים ומאוסים, ואם יניח אצל המאכל ימאס המאכל, רק הנאות שזרע האב נמשך מאב עילאה, עולם האהבה, וזרע האם נמשך מאימא עילאה, עולם היראה, וזה היופי שלה, מוטב לדבק באהבה ויראת הבורא ב"ה".

¹⁹ כמבואר באריכות בספרי קבלה וחסידות. ובזוהר מובא דברים נוראים שעל פגם זה אין מועיל תשובה ואינו רואה פני השכינה, (ואף שביאר בראשית חכמה שמועיל תשובה אלא שתשובתו קשה מאוד, אך נלמד עכ"פ כמה החמיר הוזהר בזה מה שלא מצינו בשום עבירה), ובשו"ע מובא שזהו העוון החמור מכל העוונות, ובצוואת הריב"ש (הנהגות מהבעש"ט) כתב: "וצפונך תמלא בטנם, שיש למנוע מלהסתכל בדברים הגשמיים הטובים, ומכל שכן מלהסתכל בנשים יפות שהוא מסתכל בעבור חמדתו, ונמצא בזה הראיה עובד את עצמו, וזהו כעובד עבודה זרה, ומזה ההרהר בא לו ח"ו עבירה בלילה, ונותן כח בקליפה ונתעברו ממנו, זהו "וצפונך" מה שאתה צופה בעבורך, דהיינו על אשה ביפיה שאיך מסתכל אלא בעבורך, ובזה הראיה נותן כח בקליפות, ועוד אם יעשה זו קודם שיליד בן יהיה זה הבן שורשו בכח הקליפות וכו'", עיי"ש באריכות.

²⁰ וביושר דברי אמת (אות מ"ב) כתב שמה שזכה הבעש"ט לכל המדריוגות שלו היה ע"י שהתמיד בטהרת המקוה תמיד, ובכתב האר"י מובא שטבילת המקוה מועילה מאוד להשגה, (ובצוואת הריב"ש כתב שמה שזכה הבעש"ט לכל המדריוגות שלו היה ע"י התפילה ככוונה ובדיקתו).

וכדו' יעשהו לשם שמים, לברר ניצוצות הקדושה שיש בכל דבר ולהעלותם לשורשם, ויכוין שעושהו לעשות נחת רוח להקב"ה, לשם יחוד הקב"ה ושכינתו, ואז בכל מה שעושה יהיה דבוק בה' יתברך²¹. וכן צריך לדעת ולהתבונן שהקב"ה מחיה את הכל בכל רגע, וכל דבר יש בו חיות אלוקות וניצוץ קדוש שמחיה אותו, והקב"ה ממלא את כל העולמות וגם את העולם הזה, כי מלוא כל הארץ כבודו ואין עוד מלבדו. וכן צריך האדם לדעת שהקב"ה נמצא עימו תמיד ואוהבו מאוד, ומכל מקום שהאדם נפל לשם יכול למצוא את ה' יתברך ולהדבק בו, וגם הירידות שיש לאדם הם לתועלת, ואם יתחזק יכול לעלות על ידם למדריגה גבוהה יותר. וכן שיבחה החסידות את ענין הנגינה בשבתות וימים טובים, שמקרכת את האדם מאוד לה' יתברך, הן ניגוני שמחה והן ניגוני התעוררות וכיסופים וגעגועים. ועוד הרבה ענינים המבוארים בספרי חסידות באריכות.

וגם אם האדם מרגיש עצמו עדיין רחוק מאוד מכל זה, על כל פנים צריך שישאף להגיע לזה ויעשה מה שביכולתו²², וכן על ידי הלימוד בספרי החסידות המעוררים את לב האדם בהתלהבות עצומה לאהבת ויראת ה', יתלהב ליבו יותר ויותר ויזכה להתקרב יותר ויותר לה' יתברך. כמו כן מעיקרי תורת הבעש"ט הוא ענין ההתקשרות לצדיקים, שיתבאר בהרחבה לקמן בפרק 'התקשרות לצדיקים'.

ובספר יושר דברי אמת (לתלמיד המגיד ממעזריטש, אות ד') כתב: "להדבק בה' יתברך התנאים הם רבים, אבל הקטן שבכולם להיות מופשט מתאוות הזמן במאכל ומשתה ושינה וזיווג, ולשבור כוחות הגופניות, עד שאפילו בעת המוכרח לדברים הנ"ל, מתמת גדול התלהבות לבו לתורה ולעבודת השי"ת למען שמו באהבה, לא יחשב אליו התענוג עולם הזה של אותו הדבר, כמו אם אדם שמח במשא ומתן שהרויח, אינו מרגיש כלל בתענוג קטן של אכילה".

ועוד שם: "מי שרוצה להתדבק לה' יתברך באמת בלתי לה' לבדו, הוא מבין שאי אפשר להתדבק בו אם לא שידחה ממנו גבהות לבו, ויכיר חסרונו ופחיתותו תמיד, וכל מה שיבין שפלותו ויתמיד בה במחשבה ובמעשה, יותר ירגיש דביקות נפשו בה' יתברך".

ועוד שם: "באמת רבים מבני עמינו המדומים בעיניהם ובעיני העולם חכמים גדולים בתורה בנגלה ובנסתר, ומדומים ביראה, ובכל הדברים, וסוברים שבאו לקצת תורה ויראה, אבל באמת עדיין לא זכו אפילו לידיעה קטנה מתורת אלוהינו, שהיא (וזהר מצוה נ"ג ע"ב) נקרא תורה על שם שמורה הנעלם שהוא

²¹ ובצוואת הריב"ש (הנהגות מהבעש"ט) כתב: "כל האדם צריך לעבוד השי"ת בכל כוחו, שהכל הוא צורך גבוה, מפני שהשי"ת רוצה שיעבדו אותו בכל האופנים, והכוונה כי לפעמים אדם הולך ומדבר עם בני אדם, ואז אינו יכול ללמוד וצריך להיות דבוק בהשי"ת במחשבתו ולייחד יחודים, וכן כשאדם הולך בדרך ואינו יכול להתפלל וללמוד כדרכו וצריך לעבוד אותו באופנים אחרים ואל יצער עצמו בזה כי השי"ת רוצה שיעבדוהו בכל האופנים, פעמים באופן זה ופעמים באופן זה, לכך הזדמן לפניו לילך לדרך או לדבר עם בני אדם בכדי לעבוד אותו באופן השני".

²² וביושר דברי אמת כתב: "הקליפה מפתה לאדם בשתי המדות גבהות ושפלות, למשל כשרוצים להוכיחו שאינו הולך בדרך האמת לעבוד השי"ת בתורה ותפילה בדחילו ורחימו באמת בלי פניה וכדומה, ושאר דברי יראה, ישיב האדם הפתי שנפתה ביצרו ויאמר, מי אנכי לגשת בדרכים אלו, ואני את חטאי אני מכיר, ומי אני לילך בגדולות ובנפלאות בדרכי החסידים, אני נוהג את עצמי כאבותי ודי לי בזה, ושאר שפלות שאומר, הכל להתרשל מן העבודה, וזה פיתוי מן צד שפלות, ולו והלואי היה זה באמת והיה שפל בדעתו לפני עצמו ולפני כל, אבל באמת כשיתקוטט עמו אדם אחד ויבזהו, יגבה לבו וידמה לו שעובד השי"ת בלימודו ובמצותיו יותר מכל החסידים שבעולם, ויעיז פניו ויחרפהו ויגדפהו, ואף בלבו יש לו גדלות גדול תמיד, שידמה לו שיוצא בעבודתו, ובאמת כל זה פיתוי היצר הרע והנחש, לשרשו ולעקרו מארץ החיים, ולהורידו לבאר שחת בשתי הקצוות", עיי"ש באריכות.

ה' יתברך. כי הם לומדים רק חיצוניות התורה, דהיינו שאין במחשבתם להדבק בה' יתברך ולהיות מרכבה לו, ולירא ממנו, ולאהבה אותו על ידי התורה, כמו שאמר האריז"ל (שער המצות ואתחנן, שער רוח הקודש). כי הם אינם יודעים כלל מה זה הדביקות בה' יתברך, ומה זה האהבה והיראה, כי הם סוברים שזה בעצמו הלימוד שלומדים הוא הדביקות והיא האהבה והיראה, והאיך אפשר זה, והלא ידוע ומפורסם שיש בעוונותינו הרבים כמה לומדים שהם בעלי ניאוף רח"ל, ובעלי עבירות ידועים, ואף מאומות יש שלומדים התורה שלנו, האיך יתכן שזה יהיה הדביקות בה', כי אי אפשר למי שהוא דבוק בה' יתברך באהבה ויראה שיבוא לידי חטא קל, קל וחומר לחמור, קל וחומר שיהיה דבוק באיזה תאוה ח"ו, כי הלא ה' יתברך קדוש ומובדל מכל החומריות, אלא ודאי אינו צריך לפניו שענין אהבת ה' יתברך ויראתו הוא ענין אחר, שהוא בלב האדם, שיהיה ליבו מפחד וירא מה' יתברך תמיד, ויהיה בו ער אהבתו בלבו תמיד, כמו שכתב הרמב"ם (בפרק י' מהלכות תשובה הלכה ג') וכו', וזה אין האדם קונה ומחובר בה כי אם על ידי התורה לשמה, ועיקר מקודם כל, התפילה בדביקות ובהתלהבות הלב, ובכפיות כל כוחותיו למחשבות זכות וטהורות לה' יתברך תמיד, ובפרישות כל התענוגים, ואין צריך לומר פרישות עבירות קלות וחמורות, וכל דקדוקים. ובאמת אינם לומדים רק מצות אנשים מלומדה למען יחכמו, ועל זה אמר הכתוב (ישעיה ה כא) הוי חכמים בעיניהם וגו', וזה קורא הזוהר (תיקונים תיקון ו' כ"ב ע"א) חסד דעבדין לגרמיייהו כידוע, ועיקר התורה לשמה היא לבוא להתדבק במי שנעלם בה כנ"ל להיות מרכבה אליו".²³

ועוד שם: "מי שרוצה לדבק עצמו בה' יתברך צריך להיות לו חכמה בינה דעת, וחכמה ר"ל קבלה מאבותיו ורבתי שיש אלוקים בעולם, והוא מחשבת גולם בלבד, ואחר כך צריך להבין דבר מתוך דבר, ולחשוב תמיד בהבנתו איך שה' יתברך משגיח על כולם, ומחיה את כולם, והוא ממלא כל העולמות, וזהו מחשב ומבין, מכל מה שרואה בעולם מבין בהבנתו ומחשב שמוכרח להיות כאן כוחו יתברך שמו, וזהו מבין דבר, ר"ל דבר ה' יתברך, מתוך דבר העולם, ואחר כך כשנגמר ציור זה תמיד בדעתו, ואין דעתו פנוי מציור זה, כי בהבנה עדיין הדבר פעמים במחשבתו ומבין ומהרהר בה הרבה, ולפעמים אינו במחשבתו רק דברים אחרים ח"ו, אבל כשהכריח מחשבתו והבנתו על זה, ונגמר מאד

²³ ובדרך ה' להרמח"ל (ח"פ פ"ב) כתב: "הנה כל כוחה של התורה אינו אלא במה שקשר ותלה יתברך שמו את השפעתו היקרה בה, עד שעל ידי הדיבור בה וההשכלה תמשך ההשפעה הגדולה ההיא וכו', וכיון שכן ודאי שיש לו לאדם לירוא ולרעוד בעסקו בענין כזה, שנמצא הוא ניגש לפני אלוקיו ומתעסק בהמשכת האור הגדול ממנו אליו. והנה צריך שיבוש משפלותו האנושי, וירעש מרוממותו יתברך. והנה יגל מאוד מחלקו הטוב שזכה לזה, אך ברעדה כמ"ש. ונכלל בזה, שלא ישב בקלות ראש, וידע לפני מי עומד ומתעסק. ואם הוא עושה כן, אז יהיה תלמודו מה שראוי לו להיות באמת, ותמשך על ידו ההשפעה שזכרנו, ויתעצם בו היקר האלוקי, וימשך תיקון והארה לכל הבריאה. אבל אם תנאי זה יחסר ממנו, לא תמשך ההארה על ידו, ולא יהיו דבריו אלא כשאר כל הדיבורים האנושיים, הגיונו כקורא איגרת, ומחשבותיו כחושב בדברי העולם. ואדרבא, לאשמה תחשב לו, שקרב אל הקדש בלי מורא, ומיקל ראשו לפני בוראו, עודו מדבר לפניו ומתעסק בקדושתו יתברך".

והב"ח (אריז"ל סי' מ"ז) כתב לבאר על מה היה החורבן: "נראה דכוונתו יתברך מעולם היתה שנהיה עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתנו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה וכו', כדי שתתדבק נשמתנו וגופינו במצוות שבתורה, ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת היו המה מרכבה והיכל לשכינתו יתברך, שהיתה השכינה ממש בקרבם וכו', אבל עתה שעברו חוק זה שלא עסקו בתורה היו המה מרכבה והיכל לשכינתו יתברך, שהיתה לידיע הדינים לצורך משא ומתן, גם להתגאות להראות חכמתם ולא נתכוונו להתעצם ולהתדבק בקדושת ורוחניות התורה ולהמשיך השכינה למטה בארץ, כדי שתעלה נשמתם למדרגה גדולה אחרי מיתתם, הנה בזה עשו פירוד שנסתלקה השכינה מן הארץ ועלתה לה למעלה והארץ נשארה בגשמיותה בלי קדושה וכו'".

ועיין עוד לקמן בפרק 'לימוד התורה ביגיעה', שנתבאר באריכות ענין תורה לשמה, גדרה וענינה.

דעתו על זה בודאי, נקרא זה דעת, שהוא מקושר תמיד בזה, והולך תמיד בזה, וכל מה שרואה רואה תמיד ה' יתברך.

והפרש גדול בין מי שחושב בה' יתברך לפעמים, ובין מי שחושב בו תמיד, הוא כרחוק מזרח ממערב, ואי אפשר לפרש ההפרש, כי דבר זה תלוי באבנתא דליבא. וזה נקרא חכמת הנסתר, ששמעתי מפה קדוש מו"ה מנחם מענדל [מפרעמישלאן] ז"ל שנסתר נקרא דבר שאין אדם יכול להבינו לחבירו, כמו הטעם של המאכל אי אפשר לספר לאדם שלא טעם טעם זה מעולם ואי אפשר לפרש לו בדיבור איך ומה, ונקרא זה דבר סתר, כך ענין אהבת הבורא ויראתו יתברך שמו אי אפשר לפרש לחבירו איך היא האהבה בלב, וזה נקרא נסתר. אבל מה שהם קוראים נסתר חכמת הקבלה, האיך הוא נסתר, הלא כל מי שרוצה ללמוד הספר לפניו, ואם אינו מבין הוא עם הארץ, ולפני איש כזה גמרא ותוספות גם כן נקרא נסתר, אלא ענין הנסתרות שבכל הזוהר וכתבי האריז"ל הכל בנוים על פי דביקות הבורא, למי שזוכה להדבק ולהיות צופה במרכבה עליונה וכו'. אבל ענין ההפרש בין מי שחושב בבורא יתברך שמו לאינו חושב בו תמיד, דומה במקצת על דרך משל מי שרואה אדם אחד נכרי מעיר אחרת פתאום, ואחר כך עבר מלפניו, ואם כן אחר כך כשיעבור עוד פעם אחת לפניו לא יכירנו, כי אף על פי שמקודם ראהו אף על פי כן לא יכירנו, כי היה הצורה לפניו רק רגע אחד, ולא נחקקה ברעיונו כלל, ולא נתקעה בזכרונו כלל, ולא יוכל לדבק בו כעת פעם שנית, כי אין לו היכרות וחברה עמו כלל. ככה יהיה מי שאינו חושב בבורא יתברך כלל, רק לפעמים כשירצה, אז לא יהיה לו היכרות כלל אליו, לא אהבה ולא דביקה כלל, מה שאין כן מי שחושב תמיד בבורא יתברך, או על כל פנים בכל עת שיוכל מרבה לחשוב בו, דומה למי שרואה את אדם אחד כמה פעמים וזמנים הרבה, ונחקקה צורתו בלבו היטב, ואף בהתרחקו מנגדו ישאר הדיוקן בלבו הנקרא רשימו בכתבי האריז"ל".

כמו כן גילה הבעש"ט חשיבות נשמת כל יהודי, שגם פשוטי עם שאין ביכולתם ללמוד הרבה מחמת קטנות מוחם או חוסר זמנם, יכולים להתקרב לה' יתברך על ידי התפילה ביגיעה והתמימות והאמונה הפשוטה, ואמירת התילים ותפילות, וכן על ידי שלומדים תורה לפי דרגתם ואפשרותם,²⁴ ורחמנא ליבא בעי, והקב"ה אוהב את כל אחד מישראל אהבה עצומה שאין לה שיעור, והעיקר תלוי ברצון ובתשוקה של האדם להתדבק באמת בה' יתברך, וכל אחד יכול לזכות להגיע לדרגות הגבוהות ביותר.²⁵

²⁴ עיין בשו"ע הרב הל' תלמוד תורה פ"ג, שמי שדעתו יפה ומצליח בתלמודו ויכול להיות תלמיד חכם ללמוד כל התורה שבעל פה והפוסקים, הוא צריך לחיות חיי צער ולעשות תורתו קבע ומלאכתו עראי כדי חייו בלבד, אבל מי שאפילו אם יעשה תורתו קבע אינו יכול ללמוד טעמי ההלכות ומקורן מהגמ' עד להלכה אלא רק הלכות פסוקות לבדם, מחמת קוצר דעתו, אינו צריך לחיות חיי צער ולעשות מלאכתו עראי, אלא יוצא בקביעות עיתים לתורה בלימוד ההלכות הצריכות לכל אדם, ושאר כל היום יעסוק במשא ומתן להחזיק ידי תלמידי חכמים, ונחשב כאילו למד בעצמו, (אך ממידת חסידות אם נרבה ליבו אותו שגם הוא יעשה תורתו קבע).

²⁵ במסילת ישרים (סוף הספר) כתב: "וכבר יכול להיות חסיד גמור איש אשר לא יפסוק מפיו הלימוד, כמו מי שמפני צרכו הוא בעל מלאכה פחותה, וכתוב (שם ט"ז): "כל פועל ה' למענהו", ואומר (שם): "בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך", עכ"ל.

ובמאור עינים (מס' שבח) כתב: "עסק משא ומתן הוא גם כן עבודה ותורה, כי כמה דינים יש על זה, ואמר הרב הבעל שם טוב עה"ש נשמתו בגנזי מרומים, כי אם האדם הלומד את התורה לשם הבורא ברוך הוא, למשל אם לומד המשנה (כב"מ ד"ק ע"א) המחליף פרה בחמור, הוא חשוב מאוד לפני הבורא ברוך הוא, כל שכן אם עושה הדבר ומחליף פרה בחמור, ומנהיג עצמו בזה על פי התורה, וודאי יותר חשוב עבודה מעולה, כי בכל דבר שיש בעולם הכל לא בראו אלא לכבודו, וכל דבר קטן וגדול אינו מתנהג כי אם על פי התורה, ומכל דבר יכול לעבוד

לבעש"ט היו עשרות תלמידים צדיקים מופלגים, שחלקם היו עובדי ה' גדולים גם קודם שהתקרבו אליו, וחלקם היו אף רבנים חשובים בקהילות קודם שהתקרבו אליו, אך לאחר שראו את עוצם גדולת השגותיו ותורותיו התבטלו אליו בביטול גמור, ועלו ונתעלו יותר ויותר במעלות החסידות והצדקות, ועל רבים מהם נתחברו ספרים שלמים המתארים את גודל עבודתם ותורתם ודבקותם בה' יתברך.

הבעש"ט זכה לדרגות נוראות ועצומות, ולגאונות עצומה בנגלה ובנסתר, והיה צופה מסוף העולם ועד סופו²⁶, וכן עשה מופתים נוראים, ומקצתם מובאים בספר 'שבחי הבעש"ט' שנכתב על ידי תלמיד של תלמידי הבעש"ט, ששמע מתלמידי הבעש"ט סיפורים אלו, כן מובא שם שהעידו תלמידי הבעש"ט שכל הכלים שהיו מלאים מים בבית שהתפלל בו הבעש"ט היו המים נעים ונדים בזמן תפילתו, מעוצם השראת השכינה שהיתה עליו. ובספר היכל הברכה (פרשת ואתחנן) כתב: "העידו על מרן הקדוש רבינו חיות נפשינו אור זורח האר"י הבעש"ט כשהיה לומד תורה עם התלמידים הקדושים היה אש מלהטת סביבותיהם, ומתקבצין מלאכי השרת, והיו שומעין הקולות והברקים ואמירת אנכי ה' אלוֹקֵיךְ מפי ה' יתברך, וזה ידוע ומפורסם הרבה".

תנועת החסידות הלכה והתפשטה במהירות והקיפה רבבות, בעת פטירת הבעש"ט, בשבועות התק"ך, כבר השאיר אחריו כמאה אלף חסידים, וחבורה גדולה של גדולי תורה ממשיכי דרכו, שהתפזרו למקומות מגוונים והפיצו את דרך החסידות, בראשם עמד תלמידו הנאמן ויורשו של הבעש"ט, רבי דב בער המגיד ממעזריטש. שני במעלה לו היה תלמידו החביב של הבעש"ט, רבי יעקב יוסף הכהן מפולנאה בעל 'תולדות יעקב יוסף'.

הצדיקים הנשגבים תלמידיו של המגיד ממעזריטש הפיצו את תורת החסידות בכל המדינות, ברוסיה היו רבי לוי יצחק מברדיטשוב, רבי נחום מטשרנוביל, רבי פנחס מקוריץ ועוד, בגליציה רבי אלימלך מליזענסק ורבי מיכל מזלאטשוב ועוד, בליטא הפיצו את החסידות רבי אהרן מקרלין ורבי מנדלי מויטבסק, עדות חסידיות הוקמו בפּינסק, קרלין, סטולין, לעכוויץ וסביבתם. ברוסיה הלבנה הפיץ את החסידות רבי שניאור זלמן מלאדי, בעל התניא. תלמידי רבי אלימלך מליזענסק הביאו את החסידות גם לפולין וכבשוה כיבוש מלא. וכן החלה החסידות להתפשט ברומניה ובהונגריה.

את ה', ולהכיר נפלאות הבורא ברוך הוא, ושכל העליון ישיג מתוכו, וגם כן בפשוט, אם מתנהג על פי התורה, דהיינו איפה צדק ומדה צדק ומאזני צדק, הוא גם כן מקיים מצוה, ואמרו ז"ל (קדושין דל"ט ע"ב) ישב ולא עבר עבירה וכו', ואם כן כשמתנהג כן, אזי הוא עוסק בתורה תמיד, אפילו בשעה שעוסק בסחורה".

ובשל"ה (מס' שבועות) כתב: "התלמוד גדול, כלומר שיש לו דין קדימה, שיותר טוב שילמד ממה שירדוף אחר המצות מי שעדיין אינו בקי בדינים, וילמוד הדינים לפי שמביא לידי מעשה שידע מה לעשות. ואם לא ילמוד אזי יהיו נעלמים ממנו כמה דינים ויעשה כמה איסורים, ויהיו נעלמים ממנו כמה מצוות מעשיות ולא ידע לקיימם, והתכלית האמיתית הוא המעשה. אבל מי שלמד כבר ויודע כל המעשים והדינים, אזי טוב יותר לרדוף ולחפש אחר איזה מצוה מהלימוד, כי מעשה המצוות הם התכלית, ולא המדרש הוא עיקר רק המעשה. על כן להשתדל אחר מעשים טובים לעשותם עדיף יותר מלהתעסק בלימוד. והני מילי בלימוד של עצמו, אבל ללמד אחרים, אז הלימוד יותר עדיף, כי הוא כלול מתלמוד וממעשה, שזה בעצמו מעשה טוב מה שמלמד אחרים. ומי שאינו יודע דינים את המעשה אשר יעשה, אז התלמוד גדול. רצוני לומר התלמוד מוקדם, שיותר טוב שילמוד כדי שידע הדינים את אשר יעשה. כלל העולה, שלימות המעלות הוא המעשה". וכע"ז האריך בראשית חכמה בהקדמתו ע"י"ש. ובתוס' בקידושין דף מ' ע"ב כתבו: "ויש מפרשים דאדם שלא למד עדיין ובה לימלך אם ילמוד תחילה או יעסוק במעשה אומרים לו למוד תחלה לפי שאין עם האריך חסיד אבל אדם שלמד כבר המעשה טוב יותר מלימוד".

²⁶ דגל מחנה אפרים פרשת תצוה ועוד.

בערך בשנת תר"ס כבר השתלטה תנועת החסידות על חלקן הגדול של קהילות מזרח אירופה, כמעט כל הקהילות באוקראינה, חלק גדול ברוסיה הלבנה, ברומניה, בהונגריה, ומיעוט – אף בליטא²⁷. ענין ההתנגדות לחסידות, טעמה וענינה, יתבאר לקמן בפרק "התקשרות לצדיקים".

ובתפארת שלמה (פרשת יתרו) כתב: "הורה לנו הבעש"ט זי"ע והפליא עצה והגדיל תושיה מכל הדורות שלפניו לרומם כבוד הבורא, להרבות תלמידים להורות להם דרכי הקדושה וטהרה, ותורה לשמה, והכנת התפילה, כאשר עינינו רואות מכל צדיקי הדור תלמידי תלמידי אשר מפיהם אנו חיים, וכל הדבוקים בהם יצליחו ויעשו פרי".

מוהר"ן מברסלב זצוק"ל

רבינו נחמן מברסלב היה נינו של הבעל שם טוב, אמו פייגא היתה ביתה של אדל, ביתו של הבעש"ט, וכן אמו פייגא היתה אחותם של הצדיקים רבי ברוך ממעזיבו זצ"ל ובעל ה'דגל מחנה אפרים' זצ"ל, מוהר"ן נולד בשנת תקל"ב, כבר כשהיה בן שש שנים שבר את תאוות האכילה ובלע את האוכל בלי ללעסו, ונעשתה נפישות בצווארו, והיה מצייר לנגד עיניו שם הוי"ה תמיד, והיה מתמיד מאוד בלימודו, ולמד הרבה מאוד ש"ס ופוסקים וספרי זוהר ותיקונים וכל כתבי האר"י, וספרי מוסר הרבה מאוד, עד שכל התורה היתה מונחת לפניו כשולחן הערוך ממש, כמונחת לפני עיניו, שיכול לקחת לעצמו מה שירצה. וכל לימודו היה ביגיעה גדולה, והיה בוכה הרבה על מה שלא הבין²⁸.

בימי נעוריו למד את כל ד' חלקי שולחן ערוך שלוש פעמים. פעם אחת כפשוטו, ופעם שני למד וגמר אותם והיה יודע בכל דין ודין מארבעה שולחן ערוך השורש שלו בגמרא פירוש רש"י ותוספות, ופעם שלישי למד וגמר אותם וזכה לידע בכל דין ודין סוד הכונה של הדין מפני מה הדין כך על פי סוד²⁹.

כמו כן חיבר בימי נעוריו את 'ספר המידות', בו מלוקטים כל המאמרים מש"ס בבלי וירושלמי ומדרשים ספרא ספרי מכילתא ועוד על כל מידה ומידה, וכן יש בו מאמרים שנכתבו ע"י השגות אלוקות ורוח הקודש.

וכך עלה ונתעלה בעבודת ה', וכל עבודה שעשה היתה ביגיעה גדולה ובכח גדול ובמסירות נפש, והיו לו בכל דבר כמה וכמה עליות וירידות אלפים ורובבות בלי שיעור וערך, והיה מתחיל בכל פעם מחדש, ואפילו כמה פעמים ביום אחד, עד שזכה לשבור את כל התאוות והמידות הרעות בתכלית השלימות וזכה לדרגות נוראות ועצומות. והיה מתענה הרבה מאוד, וכמה פעמים התענה משבת לשבת, וכל זה בימי נעוריו ממש. וגודל עוצם מעלת קדושתו בשבירת התאוה הכללית שהיא כוללת כל התאוות רעות שהוא המשגל אי אפשר לבאר ולספר, עד שאמר שאין אצלו הבדל בין איש לאשה, ואמר שמי שהוא חכם אמת אין התאוה הזאת נחשבת אצלו לנסיון כלל, והיו לו נסיונות גדולים

²⁷ כל פרטים אלו על התפשטות החסידות לקוחים מההקדמה לספר 'החסידות', יצחק אלפסי.

²⁸ שבחי הר"ן.

²⁹ שיחות הר"ן ע"ו.

בתאווה זו ועמד ככולם. והרה"ק ר' נחום מטשארנאביל זצ"ל ראה אותו בימי נעוריו ונתבהל מעוצם היראה שהיה על פניו.³⁰

ועיקר עבודתו שעל ידה זכה למה שזכה, היה ריבוי התפילות והתחינות והבקשות והרצויים והפיוסים שהיה רגיל מאוד להתפלל ולהתחנן לפניו יתברך. והיה מרצה ומפייס אותו יתברך בכמה מיני תחינות ובקשות שיזכהו ברחמיו לקרבו לעבודתו יתברך. ועיקר מה שהועיל לו היו התפילות שהתפלל בלשון אשכנז, שהיה רגיל מאוד לייחד לו איזה מקום שמצא שאין שם בני אדם, והיה מפרש שיחתו לפני ה' יתברך בלשון שמדברים בו, דהיינו בלשון אשכנז. והיה מרצה ומפייס אותו יתברך ומבקש ומתחנן לפניו יתברך בכמה וכמה מיני טענות ואמתלאות שראוי לו יתברך שיקרבו לעבודתו, והיה רגיל בזה מאוד מאוד והיה מבלה ימים ושנים על זה, והיה מתבודד ביערות ובשדות. וכן היה רגיל להודות לה' יתברך בלשון אשכנז על כל דבר שאכל וכו'.

ואמר מוהר"ן ז"ל, שיש צדיקים ששברו התאוות, אך הוא כמו עור שמעבדים אותו ואף על פי שמעובד העור אך נשאר בו קצת ריח שאינו טוב. כמו כן הנמשל שיש ששברו התאוות אבל עדיין נשאר קצת שמץ מהם ועדיין התאוות כרוכים אחריהם במקצת. גם אמר כבר שצריכין לנקות הגוף מתאוות כמו שמעבדים העור ומהפכים אותו, כך צריך שיהיה הגוף נקי ומעובד לגמרי מתאוות עד שממש יהיו יכולין להפכו ולראות שהוא נקי לגמרי מכל התאוות והמדות רעות, ולא נמצא בו שום שמץ וריח כלל משום תאוה ומידה רעה שבעולם. ומוהר"ן ז"ל היה מופשט לגמרי מכל התאוות והמידות רעות ולא נשאר בו שום שמץ כלל משום מידה רעה ושום תאוה בעולם. וכל זה זכה בילדותו קודם שהתחיל לילך בהשגות גבוהות, והרבה זמן קודם שנסע לארץ ישראל. אך אחר כך זכה לעלות ממעלה למעלה וממדרגה למדרגה עד שעלה למקום שעלה, וזכה למה שזכה למדרגה עליונה שאי אפשר לדבר מזה כלל.³¹

ואף על פי שהשיג השגות נוראות ועצומות, אף על פי כן התייגע וביקש וחיפש תמיד מחדש איך אפשר לזכות לדרגות גבוהות יותר, ותמיד היה כוסף ומתגעגע איך זוכים למדרגה גבוהה יותר, כאילו לא התחיל כלל בעבודת ה'. ולא עמד על מדריגה אחת מעולם, ואמר, שאם היה יודע שעומד היום על מדריגה של אתמול, אינו צריך את עצמו כלל.

ועיניו היו מאירות כשמש וכירח ממש. בפרט בשבת קודש היו עיניו מאירות מאוד מאוד, ופניו היו מאירות ומאדימות מאוד בשבת קודש. ומי שלא ראה עוצם קדושתו ורשפי שלהבת דבקתו בשבת קודש, וסדר הקידוש שלו בליל שבת עם סדר השולחן, והניגון שהיה מזמר אתקינו סעודתא אזמר בשבחין, ואיך שהיה מזמר שאר הזמירות כל מקדש, מנוחה ושמחה, ואשת חיל, ומעין עולם הבא, ומי שלא ראה זאת, לא ראה טוב מעולם. וכל מי שעמד אז באותו מעמד היה מעיד שלא יהיה נראה כזאת עד שיבוא משיח צדקנו. ואילו כל הימים דיו וכו' אי אפשר לכאר אפס קצה ועוצם היופי והקדושה הנוראה והיראה העצומה ועריכת נעימת דביקות הנפלא שהיה אז בענוה באמת אשר לא נראה כזאת בעולם. וכל זה לפי תפיסת דעתנו, מלבד סתרי נסתרות שהיה לו בזה.³²

תלמידיו של מוהר"ן היו בהם הרבה צדיקים קדושים ומופלגים, עובדי ה' ביגיעות נוראות, נזכיר לדוגמא אחד מהם, הרה"ק רבי יקותיאל צוק"ל, מגיד מישרים דטירהאוויצע, תלמיד מובהק להרה"ק

³⁰ שיחות הר"ן קס"ח.

³¹ חיי מוהר"ן רל"ד.

³² שיחות הר"ן קס"ט.

המגיד ממעזריטש זי"ע, ומצודתו היתה פרוסה על שמונים וארבע עיירות במרחבי אוקראינה, וזכה לקבל מאור שבעת הימים קדוש ישראל הבעש"ט זי"ע, ואף הבעל התניא זי"ע לקח ממנו הסכמה על סידורו. והוא התקרב למוהר"ן זי"ע בהיותו כבן שבעים שנה, על אף שמוהר"ן זי"ע היה כבן כ"ב שנים, והתבטל לפניו בביטול גמור עם כל חסידיו.

בראש השנה האחרון לחיי מוהר"ן מברסלב הגיעו כאלף איש לאומן, מלבד הרחוקים שלא יכלו להגיע, בהלווייתו של מוהר"ן השתתפו אלפי איש³³. לאחר פטירתו המשיך ר' נתן זצ"ל תלמידו המובהק להפיץ את תורתו וספריו, ותלמידו ר' נתן זצ"ל המשיכו בכך לאחר פטירתו, וכך המשיכה דרכו של מוהר"ן מדור לדור.

לאחר מלחמת העולם הראשונה נתמעטו מאוד חסידי ברסלב באוקראינה בגלל הרוסים שנלחמו מאוד נגד הדת כידוע, אך מצד שני בפולין התרבו אז מאוד חסידי ברסלב, וחסידות ברסלב הלכה וגדלה שם עוד ועוד, עד שבזמן השואה הם מנו אלפי איש, וכידוע נכחדו רובם הגדול בשואה האיומה, הי"ד, ורובם ככולם התקברו או ע"י שראו את ספרי ברסלב וראו את האור הגדול הטמון בהם והעצות הנפלאות לעבודת ה', או ע"י אנשים אחרים שסיפרו להם על כך, ומלבד זאת היתה גם קבוצה קטנה של חסידי ברסלב בארץ ישראל, ולדוגמא בקיבוץ חסידי ברסלב בר"ה בירושלים בשנת תרצ"ז היו 50 אנשים³⁴, ואח"כ נוספו עוד ועוד, ובפרט לאחר השואה שאז עלו מעט חסידי ברסלב לארץ ישראל, ומאז התחילה חסידות ברסלב להתפשט בארץ ישראל, וממתי מעט החלה החסידות לגדול ולהתרבות.

לפני כשלושים שנה החלו להתפשט ספרי ברסלב בקרב הציבור הכללי, ועל ידי זה חזרו בתשובה במשך השנים אלפי יהודים, וכן החלו להתפשט ספרי ברסלב בחוגים רבים, וכך נוצרו במשך השנים עשרות קבוצות שונות של חסידי ברסלב בכל החוגים והעדות, אשכנזים וספרדים, מהקנאים במאה שערים ועד לציבור הדתי והמסורתי, כשכל קבוצה שומרת על יחודיותה ואינה מתערבת בקבוצות האחרות, רק פעם בשנה, בראש השנה, מתאספים כולם לציונו של מוהר"ן באומן, כאשר גילה מוהר"ן דברים נוראים ונשגבים במעלת ההתקבצות אצלו בראש השנה, בשנת תשע"ב היו בראש השנה באומן 40 אלף איש, ובכל שנה נוספים עוד ועוד.

בכל הדורות היו בקרב חסידי ברסלב עובדי ה' מופלגים, שהיו עובדים את הקב"ה בעבודות מופלגות וקשות, בתפילה של שעות ארוכות, בקימת חצות, בהתבודדות ביערות ובשדות, בלימוד התורה ביגיעה, בהזדככות מכל תאוות העולם הזה, ועוד ועוד, כפי שיראה המעיין בספרי תולדותיהם (שיח שרפי קודש, אנשי הצדיק, בצילו של הרבי, ועוד), אלא שהיו מסתירים את עצמם בתכלית, ולא חיפשו כלל כבוד או מעמד וכדו', והיו מתהלכים כאנשים פשוטים, ורק מי שהיה מתבונן היטב היטב בהליכותיהם היה מגלה את סודם. אפילו ר' נתן ז"ל תלמידו הגדול של מוהר"ן ז"ל, שהיה בקי בכל התורה כולה והיה עובד ה' מופלג, היה מתהלך בכובע קסוט פשוט, וכשהגיע למקום שרצו להלבישו בכגדים מכובדים ברח משם מיד. ובחיי מוהר"ן (תקל"ח) מובא: "אמר על אנשי שלומנו שקשה להם שירימו את עצמם להנהיג ברבנות והתנשאות, מחמת שהכנסתי בהם אמת הרבה יותר מדי".

³³ ימי מוהרנ"ת.

³⁴ ספר מורכי הצדיק.

כמו כן כל חסידי ברסלב בכל הדורות היו מתהלכים כולם עם רצונות וכיסופים גדולים להתקרב לה' יתברך באמת, והשתדלו להתרחק ככל האפשר מתאוות העולם הזה, והרבו לעסוק בתורה, ובתפילות להתקרב לה' יתברך, והתרחקו ככל האפשר מכבוד ומפרסום.

יסודות חסידות ברסלב

נפרט כעת בקצרה ממש את יסודותיה של חסידות ברסלב, וכל זה רק לטעימה בעלמא, בתור רקע כללי, כמו כן יש עוד יסודות רבים שלא הוזכרו כאן, הרוצה לדעת את הדברים באופן מדוייק ויסודי עליו לעיין בספרי ברסלב וללמוד את הדברים ביסודיות ובהרחבה.

תכלית ויסוד עבודת ה'

בליקוטי מוהר"ן (סי' נ"ב) מובא, כי עיקר הכוונה שברא הקב"ה את כל העולם, היתה כדי שישאל יעשו את רצון ה', ושיחזרו וידבקו בשורשם, דהיינו שיחזרו ויכללו בו יתברך, ובשביל זה נברא הכל, ועל ידי זה נכללים כל העולמות שנבראו בשביל ישראל בשורשם. ולזכות לזה להכלל בה' יתברך הוא רק על ידי ביטול, שהאדם יבטל את כל התאוות והמידות הרעות, עד שיבטל כל גשמיותו, ועל ידי זה יכלל באחדותו יתברך, עיי"ש. והיינו שככל שיבטל האדם יותר את גשמיותו וישותו ויהיה כאין, כך יזכה להדבק יותר בה' יתברך ולהכלל בו. כי נשמת האדם היא רוחנית ורוצה וכוספת להדבק בשורשה, אלא שהגוף הגשמי מעכב, וככל שהאדם מזכך יותר את גופו כך הוא זוכה יותר להדבק בה' יתברך.

ובמקום אחר (סי' ס"ו) מובא: "יש בני אדם שישנים את ימיהם, ואף שנרמזה להעולם שהם עובדים את ה', ועוסקים בתורה ובתפילה, אף על פי כן כל עבודתם אין לה' יתברך נחת מהם. כי נשאר כל עבודתם למטה, ואין יכול להתרומם ולהתעלות למעלה. כי עיקר החיות הוא השכל, כמו שכתוב (קהלת ט): "החכמה תחיה את בעליה". וכשהעבודה היא עם שכל, משימים בה חיות שתוכל להתעלות. אבל כשנופל לבחינת מוחין דקטנות, בחינת שינה, אין יכול להתעלות למעלה", והיינו שכשהאדם עובד את ה' כמצוות אנשים מלומדה, בלא אהבה ויראה ובלא חיות ושמחה והתלהבות דקדושה, אין התורה והמצוות שעושה עולים למעלה, ואין להקב"ה נחת רוח מעבודה זו, כי עיקר רצון ה' הוא, שנקיים את המצוות מתוך יראה ואהבה, ומתוך חיות ושמחה. ושיהיה לאדם תענוג נפלא מקיום המצוות ועבודת ה', יותר מכל התענוגים שבעולם.

ובליקוטי מוהר"ן (סי' ל"א) מובא: "כל צדיק צריך שיהיה למדן בתורה, וחסיד במעשים טובים. כי אם אינו למדן, אמרו רז"ל: 'ולא עם הארץ חסיד'. ולמדן בלבד בודאי אינו כלום, כי אפשר להיות למדן ורשע גמור. ולא זכה נעשה לו סם מות, על כן צריך שיהיה למדן וחסיד", ומבואר שם שענין 'חסיד' כולל ג"כ שמירת הברית עיי"ש, והנה בשיחות הר"ן (ע"ו) אחר שהאריך שהאדם צריך לגמור בכל שנה ש"ס עם הרי"ף והרא"ש, וארבעה שולחן ערוך הגדולים, וכו' וכו', אמר: "לבלי יהיה נבהל מזה שהזהיר שצריכים ללמוד כל כך בכל יום, כי גם אם אינו זוכה ללמוד כל כך, אף על פי כן הוא יכול להיות איש כשר באמת. וגם כבר סיפר מזה שיכולים להיות איש כשר אפילו אם אינו יכול ללמוד כלל, ואפילו צדיק יכולין להיות אף על פי שאינו למדן כלל, רק בעל השגה אין יכולים להיות כי אם כשהוא למדן בגמרא פירושו רש"י ותוספות. אבל איש כשר וצדיק גמור יכולים לזכות אפילו מי שהוא איש

פשוט לגמרי, 'ולא עליך המלאכה לגמור ואי אתה בן חורין להבטל ממנה'". והיינו שודאי אין קרבת אלוקים תלויה דוקא בזה שהוא למדן ותלמיד חכם גדול, ומי שאינו יכול ללמוד הרבה מאיזה סיבה שהיא הוא יכול להתקרב להקב"ה גם בלי ללמוד הרבה, כי העיקר הוא אהבת ה' ויראתו והאמונה בו, ובודאי התורה לשמה מועילה הרבה לזכות לזה וכמו שיובא לקמן, וגדול תלמוד תורה יותר מכל המצוות, אך כשאנו יכול ללמוד הרבה יוכל לזכות לאהבה ויראה ואמונה בדרכים אחרות, כי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ולא ניתנה תורה רק ללמדים ותלמידי חכמים, וכל יהודי יכול לזכות לדרגות הגבוהות ביותר על ידי יגיעתו. אך כדי להיות בעל השגה צריך שיהיה ג"כ למדן.

לימוד התורה ביגיעה

מוהר"ן ז"ל אמר כי החסידים שמו את הדגש על התפילה והמתנגדים שמו את הדגש על התורה, ואילו הוא אומר כי צריך להתפלל וללמוד ולהתפלל, כמו כן אמר: "מה יש לאדם לעשות בעולם הזה כי אם להתפלל ללמוד ולהתפלל", בליקוטי מוהר"ן סי' א' הוא מאריך בענין לימוד התורה בכח שעל ידו האדם זוכה לקבל עול מלכות שמים, ובסי' ק"א מאריך שעל ידי לימוד התורה בעיון מתבטלים מהאדם כל התאוות והמידות הרעות³⁵, כמו כן דיבר על כך שהאדם צריך לגמור בכל שנה ש"ס עם הרי"ף והרא"ש, וארבעה שולחן ערוך הגדולים, וכל המדרשים כולם, וכל ספרי הזוהר ותיקונים וזוהר חדש, וכל ספרי קבלה מהאר"י ז"ל, גם צריכים ללמוד איזה שיעור ביום בקצת עיון, ומסיבה זו אמר מוהר"ן כי מלבד זמן הלימוד בעיון הרי שברוב היום על האדם להשתדל ללמוד במהירות ולא להתעכב יותר מדאי על דברים שאינו מבין, אלא כשיחזור בפעם השניה והשלישית יבין יותר, וכך יוכל להספיק את כל הנ"ל.

בפרט הזהיר מוהר"ן ז"ל מאוד מאוד על לימוד הפוסקים, ואמר שנעשה על ידי זה בירור הטוב מהרע (שיחות הר"ן כ"ט), ושכל אחד חייב ללמוד בכל יום לכל הפחות איזה סעיף בשולחן ערוך.

ובשיחות הר"ן (סי' י"ט) מובא שאמר: "נכספתי מאוד להמשיך את העולם אל העשיה, שיהיה חיוב אצל כל אחד ואחד ללמוד כך וכך בכל יום ולא יעבור וכיצא. ואמר: שאפילו אותם האנשים הרחוקים מן הקדושה מאוד, שנלכדו במצודה רעה עד שרגילים בעבירות חס ושלוש רחמנא ליצלן רחמנא לשזבן, אף על פי כן הכח של התורה גדול כל כך עד שיכולה להוציא אותם מן העבירות שרגילים בהם חס ושלוש. ואם יעשו להם חק קבוע וחיוב חזק ללמוד בכל יום ויום כך וכך יהיה איך שיהיה, בודאי יזכו לצאת ממצודתם הרעה על ידי התורה, כי כח התורה גדול מאוד.

וכל עיקר מגמתו וחפצו היה תמיד רק לעובדות ועשיות של קדושה בלי שום חכמות כלל, רק שנעסוק תמיד בעשיות של קדושה בפשיטות, דהיינו להרבות בלימוד התורה ולעשות מצוות הרבה

³⁵ עיין שיחות הר"ן (ע"ז): 'דרכו היה תמיד שהיה לומד הרבה הרבה כל ימיו עד הסוף אפילו בעת החולאת הכבד שהיה לו בסוף. ואף על פי שהיה עליו טרחא דצבורא שהיה עוסק הרבה עמנו ועם כל אנשיו לקרבם לעבודת ה'. ולתן לנו עצות בכל עסקינו וכו' וכו', וגם מוחו היה משוטט תמיד בהשגות גבוהות ונוראות תמיד וכו' וכו', אף על פי כן היה עוסק בלימוד התורה בפשיטות הרבה בכל יום ויום. ולא היה טרוד כלל, רק תמיד היה בישוב הדעת. ובענין זה היה חידוש נפלא ואי אפשר לספור מזה כלל. ומחמת זה היה לו פנאי על כל דבר. ותמיד היה לימודו במהירות גדול מאוד'.

בכל יום, ולהרבות בתפילה ותחנונים תמיד, והכל בפשיטות בלי שום חכמות", ובמכתב לחתנו כותב מוהר"ן: "בקשתי שתלמוד בכל יום גמ' ופוסק, שלא תעשה ח"ו מעיקר טפל".

כמו כן הזהיר (ליקוטי מוהר"ן י"ב) שהאדם צריך שעיקר לימודו יהיה לשמה, ולא לשם כבוד וכדו', ואף אם נופלים בדעתו מחשבות של כבוד וכדו' אך אם עיקר לימודו הוא לשמה הוא יזכה לבסוף ללמוד לשמה, אך אם עיקר לימודו הוא שלא לשמה נוח לו שלא נברא והתורה נעשית לו סם המוות³⁶,

³⁶ וכמו שפירש בליקוטי הלכות ה' תלמוד תורה ה' ג' אות ח'. והנה אף שדעת התוס' (ברכות יז.) שרק על מנת לקנטר אסור, ועל מנת שיכבדוהו מותר, אך אפשר לפרש דכל מה שהתירו ללמוד לשם כבוד היינו כשרוצה באמת ללמוד לשמה וזה עיקר לימודו ואז יבוא ללשמה, ועוד שדעת הרמב"ם (הל' תשובה פ"י ובפירושו המשניות) והרמב"ן (ע"ת אחרי סי"ח) והריטב"א (יומא סב.) והרא"ש והר"ן והמאירי ומהר"ם חלאווה (פסחים ג.) ור"י המובא בתוס' (פסחים שם) וספר העיקרים (מאמר שלישי פל"ב) והרמז"ח (מסילת ישרים פט"ז) ששלא לשמה שהתירו היינו שלומד מיראה או לקבל שכר בעוה"ב, ולשמה היינו מאהבה, אבל כשלומד לשם כבוד נוח לו שלא נברא, וכן מבואר ברבי חיים ויטאל בהקדמה לשער ההקדמות, ובזוהר שהביא שם (תיקוני תיקון ל' דף ע"ד.), וכן בזוהר בכמה מקומות, וכ"כ בתולדות יעקב יוסף (פ' שלה), וכן מוכח מהגמ' בנדרים ס"ב ע"א: "שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם, אשנה שיקראוני רבי, אשנן שאהיה זקן ואשב בישיבה, אלא למד מאהבה וכו', רבי אליעזר בר רבי צדוק אומר עשה דברים לשם פעלם ודבר בהם לשמם, אל תעשם עטרה להתגדל בהם ואל תעשם קרדום להיות עודר בו, וקל וחומר ומה בלשצר שלא נשתמש אלא בכלי קודש שנעשו כלי חול נעקר מן העולם, המשתמש בכתרה של תורה על אחת כמה וכמה", וכע"ז מובא במסכת אבות (פ"ד משנה ה'). וכבר הקשה המהר"ל בדרך חיים שם קושיא זו על שיטת התוס', ונשאר בקושיא עליהם, ולכן פירש כדעת הר"י בפסחים שכשלומד לשם כבוד נוח לו שלא נברא. ובאבן שלמה להגר"א (פ"ח) כתב: "מה שאמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות שלא לשמה וכו', היינו כשאנו מכוין לשום דבר, רק מנהג אבותיו בידי, אבל לא במי שעיקר לימודו לשם כבוד", וכן כתב שם: "מה שהאדם לומד לשמה, אף שהוא מעט, הוא יותר טוב ממה שלומד הרבה והוא מלא מחשבות פסולות כגון כבוד וכדומה". ועיין בר"ן נדרים (פ"א ע"א) בשם רבינו יונה, שפירש על מה שאמרו 'על מה אבדה הארץ על שלא ברכו בתורה תחילה', דהיינו שלא עסקו בתורה לשמה, ועל כך נחרב בית המקדש.

וביסוד העבודה (לר"א מסלונים, ח"ב פ"א) כתב: 'הלא דבר זה מפורסם בלי שיעור ממה שאנו רואים כמה וכמה אנשים ולאפים מה שהם לומדים שלא לשמה ורוצים להתכבד ולהתפרסם בזה בשמותם בשביל הכבוד וגם לריבוי הפרנסה שלהם והם בעוונותינו הרבים מצוי בין אלה שבזמנינו והם גם כן מאלו שמחברים ספרים לשם כך ומבלים כל ימיהם בתורה שלא לשמה', ומאריך שם שמזה ראייה שאין הכרח שמתוך שלא לשמה יבוא ללמוד לשמה, אלא רק כשהאדם רוצה מאוד ללמוד לשמה, והוא משתדל בזה ובא להיטיהר, שאז יזכה לבסוף ללמוד לשמה.

ובישר דברי אמת (לתלמיד המגיד ממעוררית) כתב: "באמת רבים וכן שלימים החושקים בתורה והוגים בה יומם ולילה, וסוברים שהם דבקים בה' ובתורתו, ומתענגים יותר בלימודה מכל עניני עולם הזה, וסוברים שמקיימים הפסוק (משלי ז' ד) "אמור לחכמה אחותי את", אבל עדיין לא אור נגה עליהם, כי למה אמר הכתוב ודימה לחכמה לאמר אחותי את, ר"ל שיתדבק בה באהבה, ולמה לא דימה החכמה לאשה, וכמו שכתוב (שם לא ע) אשת חיל וגו'. אבל הענין כי יש תענוג באיש ואשה, ויש תענוג באח ואחות, וההפרש ביניהם, זה תלוי בדבר והוא בטל, ולאחר המעשה כששונאים זה את זה יכולים להפרד בגט, וזה אינו תלוי בדבר, רק מחמת ההכרח שהם נולדים מכה אב ואם אחד. וענין זה יקרה לחכמה, כי אפשר לאהוב התורה מחמת התענוג שיש לו למי שלומד החכמה ורגיל בה תמיד ומשתעשע ביפיה, וזה דומה לתענוג איש מאשה יפה, והיא תלוי בדבר בטל, אבל אמיתת אהבת החכמה צריך להיות מחמת שהוא הבל הפה מהשי"ת ב"ה וב"ש, והוא עצם מעצמיו, כמו שכתוב (משלי ב' ו) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, ואנחנו בניו הנאצלים מרצונו ית"ש, ונמצא אנחנו אחים לרצונו ולחכמה, ואי אפשר להפרד ממנה, ולזה האהבה צריך ללמוד.

כי אף על פי שנתרחקנו מזה הדביקות מחמת שנתלכשו בגוף, ומעוללים אנחנו בעונות ופשעים, עם כל זה צריכים אנחנו לשבור לבנו הזונה, ולהשיב ולהתדבק להשי"ת על ידי האחוה שבינינו ובין החכמה, ועל ידה נבוא לאבינו שבשמים.

ומבואר שם שהלימוד שלא לשמה בא במהירות ובנקל לאדם, אבל לזכות ללמוד לשמה צריך לזה סיוע מלמעלה ויגיעה גדולה, ולכן על פי רוב בגלות הזה הלומדים אינם לומדים לשמה, ועי"ז נכנסת בהם ערמוניות ומדברים על הצדיקים דברי גנאי ובזיון, (וכמו שכתב רבי חיים ויטאל בהקדמתו לשער

ובאמת מי שלומד שיהיה לו תענוג מהתורה כבוד וגבהות לב, אף על פי שאינו רואה בליבו זה בפירושו, רק מסתמא היא כן, כמו שאמר הרב מו"ה מנחם מענדל [מפרעמישלאן ז"ל סתמא הוי שלא לשמה, כפסק הגמרא (גיטין ב' ע"א) לענין גט שצריך לומר לשמה, צריכים לפרש ענין זה, ולחשוב זה בלב תמיד, קל וחומר בתורתנו הקדושה אם לא יחשוק האדם כל כך להשי"ת כראוי, וח"ו ישכח מלבו השי"ת, ולא יקיים מאמר השלחן ערוך (אורח חיים סי' א' סעיף א') שויתי ה' לנגדי תמיד, וילמוד מצות אנשים מלומדה, אזי סתמא היא שלא לשמה.

ואף (פסחים נ' ע"ב) שמתוך שלא לשמה בא לשמה, זהו באמת כך, אבל אנחנו אין מדברים רק איך הוא הדרך לבוא לשמה, ומתי יהיה זה, ואיך הוא ומה הוא.

ונמצא מי שלומד שלא לשמה הוא דומה לניאוף, כמו שאמרו חז"ל (פסיקתא רבתי פרשה כ"ב סימן ד') נואף אשה חסר לב (משלי ו' לב), כל המקבל עליו שררה להנות ממנה אינה אלא כנואף הזה שהוא נהנה מגופה של אשה, וכמו שכתוב בשל"ה שאף על פי שאמרו רז"ל (פסחים נ' ע"ב) לעולם ילמוד אדם שלא לשמה כי מתוך וכו', אין ר"ל שאין עבירה בשלא לשמה ח"ו, כי עבירה גדולה הוא, רק ר"ל אם לא ילמוד כלל, לא ידע כלל, רק אם ילמוד מתחילה שלא לשמה, וכשידע ויבין באמת האיך הוא דרכי התורה ותכליתה לדבק בהשי"ת, ויבין שיש עבירה גדולה בשלא לשמה, ילמוד בודאי לשמה, אבל בודאי שלא לשמה הוא עבירה גדולה, רק מתחילה אין ברירה, כל זה כתב השל"ה במס' שבועות שלו.

ובאמת אף על פי שאי אפשר שלא לקבל תענוג מן התורה, כי היא מתוקה מדבש, אבל באמת הותר לנו, רק לא למען זה נלמד, רק למען שהיא (משלי ל' ה) אמרת אלוה צרופה, ואנו אחים בני אבינו.

וז"ל השל"ה שם: "בודאי מי שלומד תורה על מנת שיהיה לו שם גדול ויהיה מכובד, או מחזיק ישיבה כדי שיהיה לו הכנסה, אז עונשו גדול. ואש הוא עד אבדון המתגאה בדברי תורה, כמו שהאריכו רז"ל מאוד בזה. ולהביא דבריהם היגיעה קצר מהכיל. רק יהיה עניו ושפל ברך". ועיין בשל"ה שער האותיות אות ד' שרק לילדים קטנים מותר לומר שילמדו לשם כבוד, וכשיגדלו קצת יאמרו להם שילמדו רק לשם שמים, וזהו שאמרו שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ובדרושי הצל"ח (אהבת ציון דרוש שביעי) כתב ששלא לשמה שהתירו היינו מיראת העונש, ועוד כתב שכשעוסק שלא לשמה לא יקבל שכר על כך כי אינו אלא מבוא לבוא ללשמה. והמהר"ל בדרך חיים (פ"ד משנה ה) כתב: "לא ידעתי מה קשיא, דהא דאמר לעולם יעסוק בתורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה היינו שודאי שאם לא ילמד שלא לשמה לא ילמד לשמה, ובודאי טוב שילמד אף שלא לשמה משאם לא ילמד כלל דמתוך שלא לשמה וכו', דודאי אם לא ילמד כל שכן וקל וחומר שנוח לו שלא נברא ולא היה כלל, ועם הארץ מותר לנחור ביום הכפורים, ומה שאמר דאשתמש בתגא חלף, בודאי אינו טוב הלומד שלא לשמה וטוב לו שלא נברא, מכל מקום יותר טוב משלא ילמד כלל, דאי משום דאמר כאן המשתמש בתגא חלף, מכל שכן דמי שלא למד קטלא חייב, כמו שאמר בפרק משה קבל תורה דלא יליף קטלא חייב, ואם כן לא קשיא כלל דהכי קאמר שאם אינו לומד לשמה אפילו הכי יש לו ללמוד דמתוך שלא לשמה בא לשמה ולא קשיא מידי". וכע"ז פירש בתולדות יעקב יוסף (פ' חוקת).

ובוהר (ח"א דף רכ"ג ע"ב) מובא: "מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, אפילו עמלה דאורייתא דאיהו עמל בגנייהון דבני נשא או בנין יקרא דיליה, האי תחת השמש כתיב, דהא לא סליק לעילא".

ובתניא (פ' ל"ט) כתב: "כשעוסק שלא לשמה ממש לשום איזו פניה לכבוד עצמו כגון להיות ת"ח וכהאי גוונא, אזי אותה פניה שמצד הקליפה דנוגה מתלבשת בתורתו והתורה היא בבחינת גלות בתוך הקליפה לפי שעה, עד אשר יעשה תשובה שמביאה רפואה לעולם, שבשוכו אל ה' גם תורתו שבה עמו, ולכן אמרו רז"ל לעולם יעסוק אדם וכו' שמתוך שלא לשמה בא לשמה בודאי, שבודאי סופו לעשות תשובה בגלגול זה או בגלגול אחר, כי לא ידח ממנו נדח, אך כשעושה סתם לא לשמה ולא לשמה אלא מחמת הרגל שהורגל מקטנותו שהרגילו ולימדו אביו ורבו לירא את ה' ולעבדו, אין הדבר תלוי בתשובה, אלא מיד שחוזר ולומד דבר זה לשמה הרי גם מה שלמד בסתם מתחבר ומצטרף ללימוד זה ועולה למעלה, מאחר שלא תלבש בו עדיין שום קליפה דנוגה, ולכן לעולם יעסוק אדם כו", ועי"ש שללמוד לשמה ממש אי אפשר בלא התעוררות יראה ואהבה הטבעיים עכ"פ, להוציאם מהסתור הלב אל הגילוי במוח ותעלומות לבו, ועי"ש באריכות.

ההקדמות: "ואפילו כל אינון דמשתדלי באורייתא כל חסד דעבדי לגרמיהו וכו'" (תיקון ל' דף עד.), עם היות שפשוט מבואר ובפרט בזמנינו זה בעוונותינו הרבים אשר התורה נעשית קרדום לחתוך בה אצל קצת בעלי תורה אשר עסקם בתורה על מנת לקבל פרס והספקות יתירות, וגם להיותם מכלל ראשי ישיבות ודייני סנהדראות להיות שמם וריחם נודף בכל הארץ, ודומים במעשיהם לאנשי דור הפלגה הבונים מגדל וראשו בשמים, ועיקר סיבת מעשיהם היא מה שאמר אח"כ הכתוב "ונעשה לנו שם" וכו', והנה על הכת הזאת אמרו בגמרא כל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם"). והדרך להינצל מזה ע"י שמעיינים ומתבוננים במה שגילו לנו ר' חיים ויטאל והבעש"ט ומוהר"ן שהעיקר הוא הדבקות בה' יתברך ויראתו ואהבתו, ואם כן מה ערך ללימוד תורה לשם גאווה וכבוד, שלא די שאינו מקרבו לה' יתברך, עוד מרחקו הרבה מה' יתברך, ועל ידי זה יעמול הרבה לשרש מעצמו את הרצון לכבוד ולמעמד חברתי³⁷, ויתפלל הרבה לה' יתברך שיזכה ללמוד לשמה, ויחשוב קודם הלימוד שכל לימודו הוא כדי שעל ידי הלימוד יזכה להדבק בה' יתברך ולתקן העולמות העליונים, וכמו שביאר האריז"ל: לשמה – לשם תיקון השכינה הקדושה³⁸.

תפילה בכח וביגיעה

מוהר"ן אמר כי הבעש"ט חידש את ענין התפילה בקול ובכח ובהתלהבות, אך החסידים התחילו להתקרב בענין זה, ולכן בא מוהר"ן לחדש שוב ענין זה, והוא דיבר רבות ממעלת התפילה, שעיקר ההתקרבות והדבקות לה' יתברך היא על ידה, ושהיא העבודה הגדולה שבגדולות³⁹, ושצריך להכניס את כל הכוחות בתפילה, להתפלל ביגיעה בקול ובכוונה גדולה ובהתלהבות עצומה ובשמחה, בבחינת "כל עצמותי תאמרנה", שעל ידי זה האדם זוכה לקבל כוחות חדשים לעבודת ה', (ועיין בעולת תמיד להאריז"ל שכתב: "אסור להתפלל התפילה בעצבות כלל ועיקר, אלא בשמחה גדולה, כעבד המשרת לפני רבו בשמחה ובהסברת פנים"), ואכן חסידי ברסלב בכל הדורות נהגו להתפלל תמיד באריכות בקול ובכוונה ובהתלהבות, והיו בהם עובדי ה' מופלגים שהיו מתפללים שעות ארוכות.

³⁷ בצוואת הריב"ש (הנהגות מהבעש"ט) כתב: "אם חושק לאיזה מצוה יראה וישתדל לעשותה, ואל יבטל אותו היצר הרע לומר שהוא דבר שיוכל לבוא לידי יוהרא, אף על פי כן לא יבטלנה, אך יזהר מאוד אף שיבוא לו התפארות באמצע המעשה, ירחיק אותו בחוזק ובהתלהבות, ובוודאי לבסוף יעשה לשמה ממש בלא שום התפארות, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וירבה במצוות כל מה שיוכל והקב"ה יעזור לו שיהיה בלא פנייה, אך יתחזק עצמו בכל יכולתו". ובאבן שלמה להגר"א (פ"ח) כתב: "כשהיצר הרע מסית את האדם ללמוד לשם הנאה או רבנות, ואינו יכול לעמוד כנגדו, אזי יתור טוב ללמוד בספרי מוסר באותה שעה, עד שילך היצר הרע ממנו ואז ילמד".

³⁸ פרי עץ חיים שער הנהגת הלימוד פ"א.

³⁹ חיי מוהר"ן, עבודת השם.

להקפיד על ההלכה

דרך החסידות כשהוקמה לא זלזלה כלל בדיני והלכות התורה,⁴⁰ כל מטרתה לא היתה אלא להוסיף פרישות וטהרה יותר מהמחוייב על פי ההלכה, אלא שבמשך הזמן בגלל שהחסידות שמה דגש על התלהבות הלב בקיום המצוות וענין ההכנה למצוה החלו במקומות מסויימים שלא להקפיד על כל פרטי ההלכה, כגון איחור זמן תפילה, שתיה לפני התפילה, וכדומה, וזאת כדי להתפלל יותר בכוונה ובהתלהבות, מוהר"ן התנגד מאוד לדבר זה, והוא אמר: 'בזה שוגים הצדיקים מה שמאחרים זמן התפילה', כן דיבר נגד שתיית קפה לפני התפילה, ובאופן כללי אמר: "אתם יכולים לקמט את ספרי ככל שתצרו (דהיינו לומר בו ביאורים ופירושים), אולם אל תזונו מסעיף אחד בשו"ע"⁴¹.

מצד שני הזהיר מוהר"ן ז"ל שלא להחמיר בחומרות יתירות, כי כיון שהנשמות בדורותינו חלושות הרבה מאוד מדורות הקודמים כידוע, אם נחמיר בחומרות יתירות ניפול לעצבות ומרה שחורה ועצבים וכו',⁴² והעיקר הוא קיום המצוות בחיות ובשמחה. ובליקוטי מוהר"ן (תנינא מ"ד) כתב: "כל אלו החכמות של העולם, שיש להנכנסים ומתחילים קצת בעבודת ה', אינם חכמות כלל, והם רק דמיונות ושטותים ובלבולים גדולים. ואלו החכמות מפילים מאוד את האדם מעבודת ה', דהיינו מה שחושב וחוקר ומדקדק ביותר, אם הוא יוצא כראוי במה שעושה. כי בשר ודם אי אפשר לו שיצא ידי חובתו בשלימות, ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו וכו'" (ע"ז ג.), ו'לא נתנה תורה למלאכי השרת' (קדושין נד). ועל אלו המדקדקים ומחמירים בחומרות יתירות, עליהם נאמר (ויקרא י"ח): "וחי בהם", ו'לא שימות בהם' (יומא פה:), כי אין להם שום חיות כלל, ותמיד הם במרה שחורה, מחמת שנדמה להם שאינם יוצאים ידי חובתם בהמצוות שעושים, ואין להם שום חיות משום מצוה מחמת הדקדוקים והמרה שחורות שלהם", ובשיחות הר"ן (סי' רל"ה) מובא: "איתא שראוי לכל אדם שיבחר לעצמו מצוה אחת, שבאותה המצוה ידקדק הרבה ויקיים אותה המצוה עם כל החומרות והדקדוקים, וכעין שמצינו בגמרא (שבת קי"ח:): 'אביך במאי זהיר טפי' וכו'. ואף על פי כן גם באותה המצוה אל יכנס בחומרות של שגוען

⁴⁰ עיין בצוואת הריב"ש (הנהגות הבעש"ט): 'יזהר להיות התפילה בין בקיץ בין בחורף קודם הנץ החמה דהיינו שיהיה רוב התפילה עד קרוב לקריאת שמע קודם הנץ, והחילוק בין קודם הנץ בין לאחר הנץ כרחוק מזרח ממערב כי אז עדיין יכולין לבטל כל הדינים וכו', וכן מובא שהמגיד ממעזריטש היה מתפלל כותיקין. ובמאור ושמש (פ' נצבים) כתב: "מתנאי העבודה התמימה לבל יפסיע האדם אפילו כחוט השערה שיעבור על אזהרות התורה ואזהרות חז"ל ובעלי האסופות האחרונים אשר דבריהם מלאו פני תבל בשולחן אשר ערכו, וכל הפורש מדבריהם כפורש מחייו. והאנשים אשר יעשה להם כהיתר לוותר על דברי הפוסקים בחשבם כי באם לא יתפללו בזמנם תפילתם יותר מעולה וכדומה, עבודתם אך שוא והבל", וכע"ז כתבו בדרך פיקודיך (מצות ל"ח ט"ז) ומשמרת שלום (סי' ט' הערה א') ודברי תורה (מונקאטש) ח"א אות י"ז, ושולחן הטהור (סי' ק"ט ז' זהב סק"ב).

⁴¹ שיח שרפי קודש ח"ב עמ' ל"ו.
⁴² ובצוואת הריב"ש (הנהגות מהבעש"ט) כתב: "אל ירבה בדקדוקים יתירים בכל דבר שעושה, שזה כוונת היצר לעשות לאדם מורא אינו יוצא בדבר זה, כדי להביא אותו לעצבות, ועצבות היא מניעה גדולה לעבודת הבורא יתברך". וכן מבואר שם שבדורותינו צריך להתרחק מתעניות וסיגופים משום שמביאים את האדם לעצבות.

ושטות ומרה שחורות, רק ידקדק בה בלי שגעון ככל החומרות. אבל בשאר כל המצוות אין צריכים להחמיר כלל. והלואי שנזכה לקיים את כל מצוות התורה כפשוטן ממש בלי שום חומרות"⁴³.

התבודדות

ענין ההתבודדות וההתרחקות מבני אדם כאמצעי להתקרב לה' יתברך אינו דבר חדש, כבר על האבות הקדושים מובא שהיו רועי צאן והיו מתבודדים במדבר כדי לעסוק בעבודת ה'⁴⁴, וכן מובא על דוד המלך שהיה מתבודד במדבריות ומתפלל ומשבח את ה' יתברך, וכן מובא על הרמ"ק, האריז"ל⁴⁵, וכן על הבעש"ט⁴⁶, הגר"א⁴⁷, רבי אלימלך מליעזנסק ואחיו רבי זושא⁴⁸, החוזה מלובלין, ר' ליב שרה"ס⁴⁹, ר' דוד מלעלוב⁵⁰, רבי ישראל סלנטר⁵¹, רבי שלום שבזי⁵², החפץ חיים⁵³, ועוד רבים, ובספר חרדים (סוף פרק ס"ה) כתב: "וגם בכמה חיבורים מהראשונים נמצא שההתבודדות והפרישות והדביקות, היו נוהגים בה חסידי ישראל, היינו שבהיותם לבדם מפרישים מדעתם עניני העולם, ומקשרים מחשבותם עם אדון הכל. וכך לימד מהר"י המקובל הנזכר (האריז"ל), שזה מועיל לנפש שבעתיים מהלימוד. והרמב"ן ז"ל כתב על הפסוק שנאמר ביעקב אבינו קום עלה בית אל ושב שם, מאי ושב שם, כמו בשובה ונחת תושעון, היינו שיכין דעתו ביישוב הדעת עמו יתברך, וזו היא ששנינו חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים כדי שיכוונו לבם למקום, ופירשו המפרשים דרוצה לומר שהיו מפנים דעתם מעניני העולם ומקשרים דעתם לאדון הכל יתברך במורא ובאהבה, הרי תשע שעות שהיו בטלים מלימודם למלאכת ההתבודדות והדבקות, ומדמים אור שכינה שעל ראשיהם כאילו מתפשט סביבם והם בתוך האור יושבים", ובצוואת הריב"ש (הנהגות מהבעש"ט) כתב: "מפני מה יזכה לדביקות, מחמת התבודדות מבני אדם".

מוהר"ן ז"ל חידש כי בדורותינו הנהגה זו היא מחוייבת לכל אחד מקטן ועד גדול, כי בדורותינו שהנשמות נמוכות, והסטרא אחרא מתגברת מאוד, וכל אחד יודע בפנימיות נפשו עד כמה הוא רחוק מיראה ואהבה כראוי, מתפילה כראוי, ומקדושה כראוי, לכן: "אי אפשר להיות איש כשר באמת בלא

⁴³ ובחיי מוהר"ן (סי' קצ"ד) מובא: "שמעתי מפיו הקדוש שאינו מסכים על אלו הלומדים והגדולים שרוצים דייקא להמציא חדשות, כגון איזה דין חדש או איזה הנהגה חדשה, וכוננתם אינה על האמת לאמיתו רק להמציא חדשות. ואמר שהיא תאווה אצל הגדולים להמציא חדשות דייקא, ולא היה דעתו מסכים על זה כלל, כי אין אנו צריכין להמציא חדשות רק העיקר שיהיה כוננת אל האמת לאמיתו".

⁴⁴ עבודת הקודש ח"ג פ"ד, של"ה עשרה מאמרות מאמר שני (כ"ה).

⁴⁵ עמק המלך הקדמה שלישית פ"ב.

⁴⁶ שבחי הבעש"ט ה'.

⁴⁷ ספר זכרונות מבית אבא.

⁴⁸ פרי צדיק ח"ג דף ל"ג.

⁴⁹ שיח שרפי קודש ח"ד תולדות שבח הצדיקים.

⁵⁰ קודש הלולים עמ' 81.

⁵¹ המאורות הגדולים עמ' י"ד.

⁵² תולדות הרשב"ו י"ח.

⁵³ החפץ חיים ח"א עמ' מ"ג, תנועת המוסר, המאורות הגדולים (רס"ה).

התבודדות⁵⁴, ועל כל אחד לקבוע שעה ביום לעבודה זו. ענינה של ההתבודדות הוא, לשבת במקום שאין בו אנשים, ולערוך חשבון הנפש מה מצבו בעניני עבודת ה', עד כמה הוא רחוק מיראת ואהבת ה' כראוי, ועד כמה תאוותיו הרעות מתגברות עליו, וכן באופן פרטי כיצד עבר עליו יום זה, האם ניצל את היום כראוי, ועל ידי שעורך חשבון הנפש על כל מה שעבר עליו ומתחרט על מעשיו, הוא ניצל מהרבה דינים וגזירות, כי 'כשיש דין למטה אין דין למעלה', ואז לא דנים ושופטים אותו למעלה על מעשיו⁵⁵.

ובשיחות הר"ן (סי' מ"ז) מובא: "צריך לזה זכיה גדולה שיזכה ליישב עצמו שעה אחת ביום ושיהיה לו חרטת על מה שצריכים להתחרט, כי לאו כל אחד זוכה ליישב הדעת איזה שעה ביום, כי היום הולך וחולף ועובר אצלו ואין לו פנאי ליישב עצמו אפילו פעם אחת כל ימי חייו. על כן צריכים להתגבר לראות לייחד לו פנאי ליישב עצמו היטב על כל מעשיו אשר הוא עושה בעולם, אם כך הוא ראוי לו לבלות ימיו במעשים כאלו. ומחמת שאין האדם מיישב עצמו ואין לו דעת, ואפילו אם יש לו לפעמים איזה ישוב הדעת, אין הדעת המיושב מאריך זמן אצלו ותיכף ומיד חולף ועובר הדעת ממנו, וגם אותו המעט הדעת שיש לו אינו חזק ותיקף אצלו, מחמת זה אין מבינים שטות העולם הזה. אבל אם היה להאדם שכל מיושב חזק ותיקף היה מבין שהכל שטות והבל".

וכן אז הזמן לדבר לפני הקב"ה כדבר איש עם רעהו ולספר לפני ה' את כל מה שעבר עליו ביום זה ברוחניות וגשמיות, כל הבלבולים והמניעות הסובבות אותו, וכן לשפוך את שיחו לפני קונו כבן המתחטא לפני אביו בדמעות ותחנונים, עד מתי יבלה את זמנו בהבל שכזה, מתי כבר יזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, מתי כבר יזכה להזדכך מכל התאוות והמידות הרעות, ולהתקדש בקדושת הברית כראוי, וכן זהו הזמן לגלות את כל רצונותיו האמיתיים לפני ה', עד כמה בפנימיות לבבו הוא באמת רוצה להתקרב אליו אלא שהשאר שבעיסה מעכב ומונע פעם אחר פעם⁵⁶.

כמו כן ההתבודדות הוא זמן שהאדם מודה להקב"ה על כל החסדים והטובות שגומל עימו, וכן הוא זמן לחשוב בגדולת הבורא ורוממותו, לחשוב על התכלית שבגללה בא לעולם, וכיצד יזכה להתקרב לה' באמת, לעורר את הלב מהשינה, לדבר בינו לבין קונו בשלהבת הגבורות ובחמימות⁵⁷, להלהיב את הלב שאין שום תכלית אחרת בעולם הזה חוץ מעבודת ה', ובכלל זהו זמן להתחדש בעבודת ה', לשכוח מכל העבר ולקבל על עצמו להתחיל מחדש בכל הכוחות.

⁵⁴ (ליקו"מ תניא ק'). גם אם אנו רואים יהודים שאינם עושים התבודדות והם כשרים ויראים, הרי מובן לכל אחד כי יש דרגות רבות בעבודת ה', ואיש כשר באמת' היינו שזכה ליראת ה' ואהבת ה' כראוי, לתפילה כראוי, לשמירת הברית כראוי, וכו', וכך, שלא כל מי שנראה באופן חיצוני כירא שמים ועובר ה' זכה להגיע לדרגת 'איש כשר באמת', אף אם הוא רוצה ומשתדל להגיע לכך.

⁵⁵ ליקו"מ סי' ט"ו.

⁵⁶ וכשהאדם מתרגל לספר כל קורותיו לבורא עולם, ולבקש ממנו כל מה שצריך, הוא מתחיל להרגיש ולחוש בבירור בקיומו של הקב"ה, ולחיות איתו ממש במשך כל היממה, והאמונה הופכת למוחשית עד כדי ידיעה, וכל דבר שלומד הוא מתפלל שיזכה לקיימו, ובמשך היום כשיש לו מעט זמן, כגון שהולך מביתו לבית הכנסת או חוזר וכדומה, הוא מדבר עם הקב"ה ומודה לו על כל דבר ומבקש ממנו על כל דבר שצריך, כגון כשהולך לבית הכנסת מבקש שיזכה להתפלל כראוי, וכשחוזר מבקש שיהיה הכל רגוע בביתו, וכשהולך ללמוד מבקש שיזכה ללמוד כראוי לשם שמים וכדו', (עיי' בסוף ספר יסוד ושורש העבודה בצוואתו), ועל ידי זה נעשה האדם רגוע ושליו ומאושר ומרגיש שתמיד הקב"ה עימו.

⁵⁷ ליקו"מ סי' ל"ח.

ובליקוטי מוהר"ן (תנינא סי' צ"ח) מובא: "אמר לענין התחזקות בהתבודדות ותחינות ובקשות, כי הדיבור יש לו כח גדול לעורר את האדם, אף על פי שנדמה להאדם שאין לו לב, אף על פי כן כשידבר הרבה דברי התעוררות ותחינות ובקשות וכיוצא, זהו בעצמו שמדבר, הוא בחינת התגלות התעוררות ליבו ונפשו לה' יתברך, בבחינת (שיר השירים ה): "נפשי יצאה בדברו", שהדיבור בעצמו הוא התגלות הנפש והלב. ולפעמים על ידי שידבר הרבה, אף על פי שיהיה בלא לב כלל, אף על פי כן יבוא אחר כך על ידי זה להתעוררות גדול בלב ונפש. והכלל כי הדיבור בעצמו יש לו כח גדול".

ועוד שם: "אמר, שעיקר ההתבודדות והשיחה בינו לבין קונו בשלימות הוא, כשיפרש שיחתו כל כך לפני ה' יתברך, עד שיהיה סמוך מאוד שתצא נשמתו חס ושלום, עד שכמעט יגווע חס ושלום, עד שלא תהיה נשמתו קשורה בגופו כי אם כחוט השערה מעוצם צערו וגעגועיו וכיסופיו לה' יתברך באמת. וכן מבואר בדברי רבותינו ז"ל (תענית ח), שאמרו: 'אין תפילתו של אדם נשמעת, אלא אם כן משים נפשו בכפו' וכו', היינו כנ"ל. ואמר: הלא כשה' יתברך עוזר בהתבודדות, אזי ההתבודדות הוא כאשר ידבר איש אל רעהו".

ועוד מובא בליקוטי מוהר"ן (תנינא כ"ה): "ההתבודדות הוא מעלה עליונה וגדולה מן הכל. דהיינו לקבוע לו על כל פנים שעה או יותר להתבודד לבדו באיזה חדר או בשדה, ולפרש שיחתו בינו לבין קונו בטענות ואמתלאות בדברי חן וריצוי ופיוס, לבקש ולהתחנן מפניו יתברך שיקרבו אליו לעבודתו באמת. ואת כל אשר עם לבבו ישיח ויספר לפניו יתברך, הן חרטה ותשובה על העבר, והן בקשת תחנונים לזכות להתקרב אליו יתברך מהיום ולהלאה באמת, וכיוצא בזה כל אחד לפי דרגתו. ויזהר מאוד להרגיל עצמו להתמיד בזה מדי יום ביום שעה מיוחדת כנ"ל, ושאר היום יהיה בשמחה כנ"ל.

והנהגה זו היא גדולה במעלה מאוד מאוד, והוא דרך ועצה טובה מאוד להתקרב אליו יתברך, כי זאת היא עצה כללית, שכולל הכל. כי על כל מה שיחסר לו בעבודת ה', או אם הוא רחוק לגמרי מכל וכל מעבודתו יתברך, על הכל יפרש שיחתו ויבקש מאתו יתברך כנ"ל. ואפילו אם לפעמים נסתמים דבריו, ואינו יכול לפתוח פיו לדבר לפניו יתברך כלל, אף על פי כן זה בעצמו טוב מאוד, דהיינו ההכנה שהוא מוכן ועומד לפניו יתברך, וחפץ ומשתוקק לדבר, אך שאינו יכול, זה בעצמו גם כן טוב מאוד, וגם יוכל לעשות לו שיחה ותפילה מזה בעצמו. ועל זה בעצמו יצעק ויתחנן לפניו יתברך, שנתרחק כל כך, עד שאינו יכול אפילו לדבר. ויבקש מאתו יתברך רחמים ותחנונים, שיחמול עליו ויפתח פיו, שיוכל לפרש שיחתו לפניו.

ודע, שכמה וכמה צדיקים גדולים מפורסמים סיפרו, שלא באו למדרגתם רק על ידי הנהגה זו. והמשכיל יבין מעצמו גודל מעלת הנהגה זו, העולה למעלה למעלה, והוא דבר השווה לכל נפש מקטן ועד גדול, כי כולם יכולים לנהוג הנהגה זו, ועל ידי זה יבואו למעלה גדולה. אשרי שיאחז בזה".

ובסימן נ"ב שם מובא, כי עיקר כוונת הבריאה היא שישאל יעשו רצון ה' ויחזרו וידבקו בשורשן, דהיינו שיחזרו ויכללו בו יתברך, ולזכות לזה הוא על ידי שיבטל את כל התאוות והמידות הרעות, עד שיבטל את כל גשמיותו לגמרי, עד שיהיה נכלל באחדותו יתברך, והדרך לזכות לזה הוא על ידי שיתבודד ויפרש שיחתו בינו לבין קונו, וז"ל שם: "צריך שילך לבדו בלילה, בדרך יחידי, במקום שאין שם אדם. ושם ילך ויתבודד, ויפנה לבו ודעתו מכל עסקי עולם הזה, ויבטל הכל, עד שיזכה לבחינת ביטול באמת. היינו שבתחילה ירבה בתפילות ושיחות בהתבודדות בלילה בדרך יחידי כנ"ל, עד שיזכה לבטל זה הדבר, דהיינו לבטל מידה ותאוה זאת. ואחר כך ירבה עוד בהתבודדות הנ"ל, עד שיבטל

מידה ותאווה אחרת. וכן ינהג זמן רב בהתבודדות, בזמן הנ"ל, ובמקום הנ"ל עד שיבטל הכל. ואחר כך עדיין נשאר ממנו איזה דבר וכו', ואחר כך מבטלים גם זה, עד שלא נשאר ממנו כלום".

ובליקוטי תנינא סי' ק"א מובא: "עיקר כלל ושורש ויסוד של כל העצות להתקרב לה' יתברך, הוא רק אמירת תהילים ושאר תחינות ובקשות והתבודדות, לפרש שיחתו בינו לבין קונו, לבקש מלפניו שיקרבהו לעבודתו יתברך, ורק על ידי זה זוכים לנצח המלחמה אם יהיה חזק ואמיץ מאוד תמיד להעתיר ולהתפלל ולהתחנן לפני ה' יתברך תמיד, יהיה איך שיהיה, או בודאי ינצח המלחמה.

כי אף על פי שנמצאים כמה עצות טובות בספרי רבינו ז"ל, שהם מלאים עצות להתקרב לה' יתברך, אף על פי כן על פי רוב קשה להאדם לקיים העצה בעצמה. על כן העיקר הוא תפילות ותחינות ובקשות, יהיה איך שיהיה, על כל פנים ידבר בפיו באיזה בחינה שהוא, ויבקש מה' יתברך תמיד שיוציא אותו מחושך לאור ויחזירהו בתשובה שלמה באמת, ואל יתן דמי לו עד שיענהו. ואף על פי שהוא קורא וצועק לה' יתברך זה זמן רב מאוד, ועדיין הוא רחוק מאוד מאוד, אף על פי כן אם יהיה חזק ואמיץ בתפילות ובקשות, בודאי סוף כל סוף יענהו ה' יתברך ויקרבו לעבודתו באמת, בודאי בלי ספק, רק חזק ואמיץ. וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות לב), שתפילה צריך חיזוק, כמו שכתוב (תהלים כ"ז): "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'", ופירש רש"י 'ואם לא תתקבל תפילתך, חזר וקוה. וכן לעולם, עד ישקיף וירא ה' משמים".

ובליקוטי מוהר"ן (תנינא סי' צ"ז) מובא: "אמר, שעל תפילות ותחינות ובקשות הסדורות מכבר, כבר יודעים מהם כל המחבלים והמקטרגים, והם אורכים על הדרכים של אלו התפילות, מחמת שיודעים מהם מכבר. כמו, למשל, על הדרך הכבושה, הידוע ומפורסם לכל, שם אורכים רוצחים וגזלנים תמיד, מחמת שיודעים מדרך זה כבר. אבל כשהולכין בנתיב ודרך חדש, שאינו נודע עדיין, שם אינם יודעים לארוב שם כלל. כמו כן לענין הנ"ל, כי השיחה שמדבר האדם עצמו בינו לבין קונו, הוא דרך חדש ותפילה חדשה, שהאדם אומרה מליבו מחדש, על כן אין המקטרגים מצויים כל כך לארוב".

ובשיחות הר"ן (סי' רל"ד) מובא: "שמעתי בשמו לענין התחזקות בהתבודדות ושיחה בינו לבין קונו, אמר שאפילו אם עוברים ימים ושנים הרבה, ונדמה לו שלא פעל עדיין בשיחתו ודיבוריו כלום, אף על פי כן אל יפול מזה כלל, כי באמת בודאי עושים דיבורים רשום. והביא משל כמו מים היורדים על האבן, אף על פי שנדמה לנו שאין להמים כח כנגד האבן הקשה ואין ניכר רושם המים באבן, אף על פי כן כשהמים יורדים על האבן כמה וכמה זמנים רצופים הם עושים נקב בהאבן כנראה בחוש. כמו כן, אפילו אם ליבו לב האבן ואין ניכר בו רושם דיבוריו ותפילתו, אף על פי כן ברבות הימים והשנים ינקב לבו האבן על ידי שיחתו, כמו (איוב י"ד): "אבנים שחקו מים" כנ"ל".

ובליקוטי הלכות (הל' תפילין הל' ה') כתב: "צריך להרבות בתפילה והתבודדות מאוד מאוד כל ימי חייו, שזה העיקר. וצריך להיות עקשן גדול בזה מאוד מאוד, שאף על פי שנדמה לו שדבריו אינם מועילים כלל, והוא רחוק מדבריו מאוד, כי זה ימים ושנים שעוסק בזה ועדיין לא פעל כלל, אף על פי כן צריך להיות עקשן גדול בזה, כמו העקשן ממש שעושה הדבר בלי שום טעם, כן צריכין בעבודת ה', כמו שאמר רבינו ז"ל (בסימן נ"א בליקוטי תנינא) שצריכין להיות עקשן גדול בעבודת ה'. ובאמת צריכין עקשנות גדול מאוד בכל עבודת ה', בכל עובדא ועובדא ובכל עצה ועצה, אבל עיקר העקשנות ביותר צריכין בתפילה ותחנונים, והעיקר בשיחות של ההתבודדות. וכמו שפירש רש"י הנ"ל על "נפתולי אלקים נפתלתי", לשון עיקש פתלתול, נתעקשתי והפצתי פצירות ונפתולים הרבה למקום וכו'. ומזה תבין עד היכן צריכים להתחזק בהתבודדות ושיחות בינו לבין קונו, אף על פי שתהיה בדרך עיקש ופתלתול

כמה פעמים בלי טעם וריח, כי לא בזה ולא שיקץ ענות עני אף על פי שראוי לבזותם ולשקצם, כי הוא יתברך מלא רחמים בכל עת.

ואף על פי שזה כמה שמתפלל ומתבודד ונדמה לו שעדיין לא פעל כלל, אף על פי כן כל דיבור ודיבור אינו נאבד רק כולם מנויים וספורים וגנוזים באוצרותיו, וגם כי אי אפשר להאדם לידע כלל בזה הגוף אם פעל בעבודת ה' אם לאו, כי אפילו אם לא פעל כי אם כחוט השערה אחת פעם אחת כל ימי חייו גם זה יקר מכל חיי עולם הזה, כי אפילו כשנעתקים איזה תנועה להתקרב מעט יותר לה' יתברך אפילו פחות מחוט השערה, על ידי זה רצים והולכים גם כן אלפים ורבבות פרסאות בעולמות עליונים וכו'. ועל כן צריכין להתחזק בזה מאוד בלי שיעור. וכשיהיה חזק כל כך בבחינת "נפתולי אלוקים נפתלתי" הנ"ל, אז סוף כל סוף בודאי יזכה לפעול בקשתו להתקרב לה' יתברך להיות שווה עם אחיו הכשרים והצדיקים. וכמו שמסיים שם הפסוק: "גם יכלתי", הסכים על ידי, שנתעקשתי כל כך להפציר הרבה למקום אף על פי שנדמה לי כמה פעמים ששוב לא יועילו דברי ח"ו, וכו', אף על פי כן נתעקשתי עצמי בעקשנות גדול בלי שיעור, וסוף כל סוף "גם יכלתי", שהסכים על ידי להיות שווה לאחי להתקרב לה' יתברך באמת".

בספרי מוהר"ן וליקוטי הלכות נתבארו באריכות דברים נפלאים במעלת ההתבודדות, ועצות נוראות כיצד לקיימה למעשה, עיין בספר 'השתפכות הנפש' שליקט מאמרים אלו.

ובשיחות הר"ן (סי' רל"ג) מובא: "שמעתי מאיש אחד מאנשיו, שפעם אחת דיבר רבינו ז"ל עימו מענין בגדים. ואמר לו שעל כל דבר צריכים להתפלל, היינו אם בגדו קרוע וצריך לבגד יתפלל לה' יתברך שיתן לו בגד ללבוש, וכן בכל כיוצא בזה דבר גדול ודבר קטן, על הכל ירגיל עצמו להתפלל תמיד לה' יתברך על כל מה שיחסר לו, אף על פי שהעיקר להתפלל על העיקר, דהיינו על עבודת ה' יתברך, לזכות להתקרב אליו יתברך, אף על פי כן גם על זה צריכים להתפלל", עיי"ש עוד.

ובליקוטי הלכות (הל' אונאה ה' ג') כתב: "עיקר ההתחזקות שיזכה להשאר קיים על מעמדו לעולם, לאחוז עצמו בה' יתברך תמיד בכל הנפילות והירידות שבעולם, ואפילו בשאול תחתיות ממש לא יתייאש את עצמו בשום אופן שבעולם, הוא על ידי תפילה, כי עיקר התשובה היא תפילה, כי על פי התורה לא היה להבעל עבירה שום תקנה בעולם, כמבואר בדברי רז"ל, אבל ה' יתברך חפץ חסד הוא ורוצה בתשובה והקדים תשובה לעולם, ותשובה היא למעלה מן התורה, ששם בבחינת תשובה נתהפך הכל לטובה וזדונות נתהפכים לזכויות. ועיקר התשובה היא תפילה, כי תפילה גם כן למעלה מן התורה, כמבואר בדברי רבינו ז"ל בכמה מקומות, כי תפילה היא דברים העומדים ברומו של עולם, כמו שאמרו רז"ל, שהוא בחינת נסתרות שבתורה למעלה מן התורה וכו'. ועל כן מי שרוצה לשוב לה' יתברך באמת, עיקר התשובה שלימה היא על ידי תפילה, דהיינו שיתפלל תמיד לה' יתברך שירחם עליו מעתה ויצילהו מעוונות, כי באמת כל אדם הוא בסכנה גדולה ועצומה בזה העולם, ובפרט הבעל תשובה שכבר נכשל כמה שנכשל ואיך יזכה לשוב, כי בכל יום יצרו של אדם מתגבר עליו וכו' כמו שאמרו רבותינו ז"ל. וכל מה שהאדם רוצה להתגבר על הבעל דבר הוא מתגבר עליו ביותר, כי כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו, כמו שאמרו רבותינו ז"ל, וכמו שרואים בחוש, כי הוא כמו שני בני אדם שנלחמים זה עם זה, שכשרואה האחד שחברו מתגבר עליו אזי הוא מתגבר ביותר. ואם כן איך יזכה לתשובה, כי תיכף כשרוצה להתגבר על מה שצריך להתגבר מתגברין עליו יותר.

על כן העיקר הוא תפילה והתבודדות, שצריך להרגיל את עצמו להתבודד בכל יום ויום בינו לבין קונו ולהפיל תחינתו לפני ה' יתברך המלא רחמים בכל עת שיזכהו לשוב בתשובה שלמה באמת.

ואפילו אם רואה שאינו פועל בתפילתו, כי עדיין מתגברים עליו יותר, אף על פי כן יעשה את שלו ויתפלל תמיד לה' יתברך אולי יחוס אולי ירחם, כמו שכתוב: "קוה אל ה' וכו'". ופירש רש"י: ואם לא נתקבלה תפילתך חזק ויאמץ לבך וחזור וקוה אל ה'. וכמו שאמרו רבותינו ז"ל: אם רואה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, שנאמר, "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'". וכל זמן שאין האדם חזק בדעתו שתמיד יקוה לה' ויעתיר אליו אף אם יעבור עליו מה, עדיין אין תשובתו שלימה, כי מי יודע מה יולד יום אולי יבוא עליו נסיון או מכשול וכו', ומי יודע אם יעמוד בקשרי המלחמה, אבל אם האדם חזק בדעתו שאפילו אם חס ושלום לא יעמוד בנסיון ואפילו אם יהיה איך שיהיה, אף על פי כן יקוה תמיד לה' יתברך, בבחינת: "ואציעה שאול הנך", אז הוא בטוח שבוודאי יזכה לתשובה שלמה, כי סוף כל סוף ישוב לה' יתברך, מאחר שחזק בדעתו שלא יפול משום דבר שבעולם. וכמו ששמענו מפי רבינו ז"ל בעצמו שאמר לנו בפירושו: כמו שאתם רואים אותי (כלומר שאתם יודעים קדושתו הגדולה שאני צדיק גמור וכו'), אף על פי כן אם הייתי עכשיו עובר עבירה גדולה ממש לא הייתי נופל בדעתי כלל, רק הייתי איש כשר אחר העבירה כמו קודם, רק אחר כך הייתי עושה תשובה.

ועל כן גאולה הראשונה היה אחריה הפסק, אבל גאולה אחרונה לא יהיה אחריה הפסק, כי גאולה הראשונה היא בחינת תורה, כי אז זכו ישראל לקבל את התורה. וגאולה אחרונה היא בחינת תפילה, כי עיקר כלי זינו של משיח היא תפילה, כמו שכתב רבינו ז"ל בסימן ב', כי משיח יבנה לנו את הבית המקדש שהוא מקום התפילה, כמו שכתוב, "כי ביתי בית תפילה", שזהו בחינת משיח בן דוד, כי דוד הוא בחינת כלליות התפילה שבני ישראל הכשרים מתפללים לה' יתברך שיזכו לשוב אליו באמת, כי הוא נעים זמירות ישראל, וכל התפילות נקראין על שמו, כי כל ספר תהילים שחיבר דוד המלך ע"ה נתייסד על ענין זה שנזכה לשוב אליו יתברך מכל הנפילות שבעולם, כי אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לעמוד נגד הבעל דבר כי אם על ידי תפילה שעל ידי זה זוכים לכל העצות ולכל אופני הישועות, לזכות לצאת מגלות נפשו ולהתקרב אליו יתברך, וכו'.

כי כל זמן שאין האדם זוכה לתפילה בשלימות, עדיין אין לו מקום לה' ועדיין הוא נע ונד ומטולטל. ואפילו אם עוסק בתורה עדיין אינו בטוח שישאר קיים על עמדו, כי מי יודע מה יעבור עליו. כמו שראינו כמה וכמה בני אדם שעסקו בתורה בהתמדה גדולה כמה שנים, ואחר כך נפלו מאוד ונתרחקו מן התורה לגמרי. ובפרט שיש אנשים הרבה שנפלו למה שנפלו עד שיש שנפלו לעבירות גדולות ממש, רחמנא ליצלן, והם משוקעים ביון מצולה בטיט היון והם מצפים ומתגעגעים לצאת מטינופם ולכלוכם, אך אין מי שיושיעם ויוציאם. על כן עיקר המקום והמעמד דקדושה הוא תפילה, כי על ידי תפילה זוכים להשאר קיים על עמדו תמיד אפילו אם יהיה איך שיהיה, כי כשאנו זוכה כי אם לתורה לבד אף על פי שטוב מאוד וזה עיקר התכלית, כי הם חיינו ואורך ימינו, אף על פי כן אחר כך כשנופל חס ושלום מן התורה אין לו במה להחיות את עצמו, אבל כשזוכה לתפילה יש לו תקוה לעולם אפילו אם יעבור עליו מה. כי לפעמים נופל האדם לירידה עמוקה שאין שם שום מעמד, ובפרט בדורות הללו שרבים מישראל נפלו מאוד עד שהם בעיניהם לאחר יאוש לגמרי. ועליהם התנבא דוד המלך ע"ה: "טבעתי ביון מצולה ואין מעמד, באתי במעמקי מים ושכולת שטפנתי". כי על גלות הזה נאמר: "ותרד פלאים אין עוזר לה". וגודל הרחמנות שיש על אנשים כאלו שטובעים ביון מצולה ואין מעמד אין לשער, המקום ירחם עליהם. ובמה אפשר להחיות את עצמו ולשאר על עמדו בנפילה וירידה כזו, רחמנא ליצלן, מאחר שאין שם שום מעמד, כי נתרחק מכל הקדושות ושוקע וטובע בכל יום במה שטובע. על כן העיקר הוא תפילה וצעקה ואנחה לה' יתברך. וכמו שאמר שם דוד אחר שהאריך בגודל צרות הנפש שיש על כל אחד מישראל לפי ענינו, בחינת: "טבעתי ביון מצולה ואין מעמד וכו' יגעתי

בקראי וכו' רבו משערות ראשי שונאי חינם וכו'", אחר כך אמר: "ואני תפלתי לך ה' עת רצון וכו'". שאני אחזיק עצמי לעולם בתפילה ותחנונים לה' יתברך אולי ירחם".

קימת חצות

ידוע ומפורסם לכל הבקי מעט בספרי הזהר והאריז"ל, עד כמה הפליגו והאריכו בגודל חשיבות ענין קימת חצות לבכות על החורבן ולאחר מכן לעסוק בתורה עד הבוקר⁵⁸, וכמעט אין פרשה בזוהר שלא מוזכר בה ענין זה, עד שניתן לומר שזהו אחד היסודות החשובים בספרי הקבלה והחסידות, (עייין בצוואת הריב"ש (שהוא הנהגות מהבעש"ט): "יהא זהיר מאוד לקום תמיד בחצות לילה, ואם אינו קם והיה שלא מחמת אונס, הוא למעלה בנידוי ח"ו, ויהפוך הלילות לימים, ויישן ביום כמה שעות כדי שיספיק לו מעט שינה בלילה")⁵⁹, מוהר"ן הפליג גם כן בחשיבות הענין, עד שאמר שעיקר עבודת איש הישראלי הוא לקום בחצות לילה, ועל ידי זה זוכים לאמונה, ונמתקים כל הדינים והגזירות, כמו כן מבואר בספריו שבחצות הלילה אז הוא הזמן המסוגל ביותר להתבודדות, לשפוך את נפשו לפני קונו ולבכות על חורבן עצמו, דהיינו על מעשיו שגרמו לגלות השכינה ושלא נבנה בית המקדש בימיו⁶⁰.

שמחה

בליקוטי מוהר"ן (תנינא סי' י') מובא: "מה שהעולם רחוקים מה' יתברך ואינם מתקרבים אליו יתברך, הוא רק מחמת שאין להם ישוב הדעת, ואינם מיישבים עצמם. והעיקר להשתדל ליישב עצמו היטב, מה התכלית מכל התאוות ומכל עניני העולם הזה, הן תאוות הנכנסות לגוף, הן תאוות שחוץ לגוף, כגון כבוד, ואז בודאי ישוב אל ה'".

אך דע, שעל ידי מרה שחורה אי אפשר להנהיג את המוח כרצונו, ועל כן קשה לו ליישב דעתו. רק על ידי השמחה יוכל להנהיג המוח כרצונו, ויוכל ליישב דעתו, כי שמחה הוא עולם החירות, בבחינת (ישעיה נ"ה): "כי בשמחה תצאו", שעל ידי שמחה נעשים בן חורין ויוצאים מן הגלות. ועל כן כשמקשר

⁵⁸ וכמובא בזוהר בהרבה מקומות שהלומד בחצות הלילה, הקב"ה וכל הצדיקים יורדים מגן עדן לשמוע לימודו, ונעשה שושבין לשכינה הקדושה, וזוכה לחוט של חסד ביום המגין עליו שלא יחטא, ופוחדים ממנו עליונים ותחתונים, ונכנס בכל שערי המלך ואין מי שימחה בידו, ועוד ועוד, ורבי חיים ויטאל כתב שאחד התנאים שיהיה ראוי ללמוד קבלה הוא לקום בחצות. ובצוואת הריב"ש מובא שע"י קימת חצות זוכים לדביקות בה' יתברך.

⁵⁹ וכן מובא ענין זה בתניא (אגרת התשובה פ"ז), ועבודת ישראל (פרשת וירא), מאור ושמש (פ' חוקת), תפארת שלמה (פ' מקץ ורג הסוכות), וכן במעשה רב מהגר"א מובא: 'לקום בחצות ולומר תיקון חצות'.

⁶⁰ עייין בספר "סור מרע ועשה טוב" למהר"צ מזידטשוב שכתב: "אין לך מבחר העת להתבודדות כי אם בשעה זו אחר חצות לילה לעמוד ולבקש על נפשו האומללה אשר נרחקה בעוונותיה ממקור החיים, ויחפש בשעה זו כל מה שעבר, וידבר מעל ליבו כעבד לפני רבו בפישוט ידים ורגלים בדברים רכים לאמר ככן לפני אביו, ובכל לשון אשר ידבר בתפילה בלשון המדינה שמדבר בלשונה ושומע, למען ירוץ דברו מהרה מכאב לב אשר כואב על עונותיו ופשעיו ויבקש מחילה וסליחה, וכדברי הזהר פרשת נשא דף קכ"ד מדחריב בי מקדשא לא אשתאר לנו אלא וידוי דברים בלבד, ויבקש מאלוקיו שיעזרהו לעבודתו וליראתו בלב שלם, ויאריך בענין זה, ובודאי זה נבחר מכל התעניתים וכו'", עיי"ש.

שמחה אל המוח, אזי מוחו ודעתו בן חורין, ואינו בכחינת גלות, ואזי יוכל להנהיג את מוחו כרצונו וליישב דעתו, מאחר שמוחו בחירות ואינו בגלות. כי על ידי גלות אין הדעת מיושב, כמו שדרשו רבותינו ז"ל (מגילה יב:): על בני עמון ומואב, דמייתבא דעתיהו מחמת שלא הלכו בגלות, שנאמר (ירמיה מ"ח): "שאנן מואב מנעוריו וכו', ובגולה לא הלך, על כן עמד טעמו בו" וכו'.

ולבוא לשמחה הוא על ידי מה שמוצא בעצמו איזה נקודה טובה על כל פנים, כמבואר על פסוק: "אזמרה לאלקי בעודי" (בלקוטי הראשון, בסימן רפ"ב), עיין שם. ועל כל פנים יש לו לשמוח במה שזכה להיות מזרע ישראל, שלא עשני גוי, וכמו שאנו אומרים: 'ברוך אלוקינו שבראנו לכבודו, והבדילנו וכו' ונתן לנו תורת אמת' וכו'. מכל זה וכיוצא בזה ראוי לו ליקח לו שמחה לשמח דעתו כנ"ל. וזה בחינת (שבת עז:): 'בדיחא דעתה', שהוא דבר גדול, דהיינו שמקשר השמחה למוחו ודעתו, ואזי המוח משוחרר, ויש לו ישוב הדעת כנ"ל, וגם למעלה נעשה מזה יחוד גדול על ידי בדיחא דעתה".

ובליקוטי מוהר"ן (תנינא ס"י כ"ד) מובא: "מצוה גדולה להיות בשמחה תמיד, ולהתגבר להרחיק העצבות והמרה שחורה בכל כוחו. וכל החולאת הבאים על האדם, כולם באים רק מקלקול השמחה, וכו'. וגם חכמי הרופאים האריכו בזה, שכל החולאת על ידי מרה שחורה ועצבות, והשמחה הוא רפואה גדולה, וכו'.

והכלל, שצריך להתגבר מאוד בכל הכוחות להיות אך שמח תמיד. כי טבע האדם למשוך עצמו למרה שחורה ועצבות מחמת פגעי ומקרי הזמן, וכל אדם מלא יסורים, על כן צריך להכריח את עצמו בכח גדול להיות בשמחה תמיד ולשמח את עצמו בכל אשר יוכל, ואפילו במילי דשטותא. אף שגם לב נשבר הוא טוב מאוד, עם כל זה הוא רק באיזו שעה, וראוי לקבוע לו איזה שעה ביום לשבר לבו ולפרש שיחתו לפניו יתברך, כמובא אצלנו, אבל כל היום כלו צריך להיות בשמחה. כי מלב נשבר בקל יכולים לבוא למרה שחורה, יותר מאשר יכולים להכשל על ידי שמחה, חס ושלום, לבוא לאיזה הוללות, חס ושלום, כי זה קרוב יותר לבוא מלב נשבר למרה שחורה. על כן צריך שיהיה בשמחה תמיד, רק בשעה מיוחדת יהיה לו לב נשבר".

ובליקוטי מוהר"ן (ס"י רפ"ב) מובא: "זה ידוע שצריך האדם ליהרר מאוד להיות בשמחה תמיד, ולהרחיק העצבות מאוד מאוד, ואפילו כשמתחיל להסתכל בעצמו ורואה שאין בו שום טוב, והוא מלא חטאים, ורוצה הבעל דבר להפילו על ידי זה בעצבות ומרה שחורה, חס ושלום, אף על פי כן אסור לו ליפול מזה, רק צריך לחפש ולמצוא בעצמו איזה מעט טוב, כי איך אפשר שלא עשה מימיו איזה מצוה או דבר טוב, ואף שכשמתחיל להסתכל באותו הדבר הטוב, הוא רואה שהוא גם כן מלא פצעים ואין בו מתום, היינו שרואה שגם המצוה והדבר שבקדושה שזכה לעשות, הוא גם כן מלא פניות ומחשבות זרות ופגמים הרבה, עם כל זה איך אפשר שלא יהיה באותה המצוה והדבר שבקדושה איזה מעט טוב, כי על כל פנים איך שהוא, על כל פנים היה איזה נקודה טובה בהמצוה והדבר טוב שעשה, כי צריך האדם לחפש ולבקש למצוא בעצמו איזה מעט טוב, כדי להחיות את עצמו, ולבוא לידי שמחה כנ"ל, ועל ידי זה שמחפש ומצא בעצמו עדיין מעט טוב. על ידי זה הוא יוצא באמת מכף חובה לכף זכות ויוכל לשוב בתשובה, וכו'.

ואז הוא יכול להתפלל ולזמר ולהודות לה'. כי זה ידוע שכשהאדם נופל בדעתו מחמת גשמיותו ומעשיו הרעים שרואה שהוא רחוק מאוד מן הקדושה באמת, אזי על פי רוב אינו יכול להתפלל כלל מחמת זה. ואינו יכול לפתוח פיו כלל, מחמת גודל העצבות והמרה שחורה והכבדות שנופל עליו, על ידי שרואה גודל עוצם ריחוקו מה' יתברך. אבל כשהוא מחיה את עצמו על פי העצה הנ"ל, דהיינו

שאף על פי שיודע בעצמו שיש לו מעשים רעים וחטאים הרבה מאוד, והוא רחוק מאוד מאוד מה' יתברך, אף על פי כן הוא מחפש ומבקש ומוצא בעצמו עדיין איזה נקודות טובות כנ"ל, ומחיה ומשמח את עצמו בזה, כי בודאי ראוי להאדם להגדיל שמחתו מאוד בכל נקודה ונקודה טובה מקדושת ישראל שמוצא בעצמו עדיין, ואזי כשמחיה ומשמח את עצמו על ידי זה כנ"ל אזי הוא יכול להתפלל ולזמר ולהודות לה'.

[והזהיר רבינו ז"ל מאוד לילך עם התורה הזאת, כי הוא יסוד גדול לכל מי שרוצה להתקרב לה' יתברך, ולבל יאבד עולמו לגמרי חס ושלום, כי רוב בני אדם שרחוקים מה' יתברך, עיקר ריחוקם הוא מחמת מרה שחורה ועצבות, מחמת שנופלים בדעתם, מחמת שרואים בעצמם גודל קלקולם שקלקלו מעשיהם כל אחד כפי מה שיודע בעצמו את נגעי לבבו ומכאוביו, ומחמת זה הם נופלים בדעתם, ורובם מייאשים עצמם לגמרי, ועל ידי זה אינם מתפללים בכוונה כלל, ואינם עושים אפילו מה שהיו יכולים לעשות עדיין. על כן צריך האדם להשכיל מאוד על דבר זה, כי כל הנפילות שבדעתו, אף על פי שהוא מחמת מעשים רעים שעשה באמת, עם כל זה, הנפילה שבדעתו, והעצבות והמרה שחורה שנופל עליו על ידי זה, הכל הוא רק מעשי בעל דבר, שמחליש דעתו כדי להפילו לגמרי חס ושלום. על כן צריכים להתחזק מאוד לילך עם התורה הזאת, לחפש ולבקש בעצמו בכל פעם איזה מעט טוב ונקודות טובות וכו' כנ"ל. ועל ידי זה יחיה וישמח את עצמו, ויצפה לישועה עדיין, ויוכל להתפלל ולזמר ולהודות לה', ועל ידי זה יזכה לשוב באמת אל ה' כנ"ל].

וביאר הענין, כי עוצם המתיקות והטוב והנעימות והתענוג שתרגיש נשמת האדם בעולם הבא כשתדע את ה' גם אם לא עשתה אלא מצוה אחת, אי אפשר לשער במוחנו האנושי כלל וכלל, וזה יהיה לנצח נצחים, ולכן אפילו הפושע שבפושעים שאין פושע יותר ממנו, גם אצלו ביאת נשמתו לעולם הזה היא לטובתו, כי גם כל העונשים המרים והמרורים שיצטרך לסבול בגיהנום עד אשר יזדכך, אף שיהיו קשים וגרועים מכולם, כאין יהיו נחשבים כנגד העונג שיזכה גם הוא גם אם לא עשה בעולם הזה רק מצוה אחת, כי העונשים גם אצלו יהיו מוגבלים, והעונג למעלה מעונג בדביקות באין סוף שתזכה נשמת כל אחד מישאל אפילו על ידי מצוה אחת הוא לנצח נצחים בלי גבול, והדבר המוגבל אפילו אם הוא גדול מאוד הוא נחשב כאין ואפס לגבי הדבר שאינו מוגבל. ולכן בכל היום צריך האדם לשמוח בשמחה עצומה על כל נקודה טובה שזוכה לחטוף ולקיים, ולחשוב רק על כך, וגם כשהאדם נפל כמו שנפל, אדרבה צריך לשמוח שעל אף נפילתו הגדולה הוא זוכה לחטוף בתוך החושך הנורא הזה נקודות נפלאות כאלו, ורק שעה אחת ביום הוא צריך לשבור את ליבו לפני ה' יתברך, על חטאיו ופשעיו שיצטרך להזדכך עליהם בגיהנום, ועל כך שהיה יכול לזכות להרבה יותר מצוות ומעשים טובים, שכל מצוה תביא לו עוד ועוד תענוגים לנצח נצחים, ויתפלל לה' יתברך שיזכה להגיע לדרגות הגבוהות ביותר⁶¹.

ובשערי קדושה לרבי חיים ויטאל (ח"ב שער ד') כתב: "העצבות גורמת מניעת העבודה וקיום המצות וביטול עסק התורה וכונת התפילה ומבטל מחשבה טובה לעבוד את ה', והיא שער התחלת גירוי הסתת היצר הרע אפילו אם הוא צדיק, בהראותו כי אין לו תועלת בעבודה בהיות יסורים עליו וכו'. וגם כי בא עליו בדרך חסידות באמור לו איך יעלה בדעתך עפר רימה ותולעה להתקרב להתקדש בקדושת מלכו של עולם, וכמו שכתוב (משלי כ"ה ד') ראמות לאויל חכמות וגו' וכמו שכתוב (איוב ל"ה ו') ואם צדקת מה תתן לו.

⁶¹ כוכבי אור, ששון ושמחה, עיי"ש באריכות.

גם גורמת סילוק רוח הקודש מעליו, וההיפך בהיותו עובד ה' יתברך בשמחה, כמו שכתוב (תהלים ק' ב') עבדו את ה' בשמחה, כי השמחה מוסיפה חשק רב ואהבה להתדבק בו יתברך, וכתוב (דברים כ"ח מ"ז) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב וגו'. כי העבודה אם היא בעצבון דומה לעבד העובד לרבו בפנים עצבות וזועפות. וכתוב (משלי י' כ"ב) ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה. כי העצבון הוא נמשך מזוהמת סמא"ל ונחש שהטילו באדם וחוה, כמו שכתוב באדם (בראשית ג' י"ז) בעצבון תאכלנה, וכתוב (שם ט"ז) בעצב תלדי בנים, ועל ידי כך הקדוש ברוך הוא ושכינתו מסתלקים מעליו, עיי"ש עוד.

ובחת"ס (ויחי ד"ה וירא יוסף) מובא שהמצוה הראשונה שמקיים הנער שנכנס לעול מצות הוא ששמח בזה שהוא חייב במצוות וזוכה לעבוד את ה' יתברך, וזהו מצוות עשה דאורייתא, כי מקיים הפסוק: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוֹקֶיךָ בשמחה"⁶².

וכן כשנופלת על האדם עצבות בגלל צרות ויסורים שיש לו, עליו להזכיר לעצמו את כל החסדים והטוב והנפלאות שהקב"ה עשה עמו עד היום, וכן יחפש את החסדים שהקב"ה עושה עימו בתוך הצרות, וכמו שכתב בליקוטי מוהר"ן (סי' קצ"ה): "בצר הרחבת לי (תהלים ד), היינו שגם אפלו בהצרה בעצמה, השם יתברך מרחיב לנו, כי אם יסתכל האדם על חסדי ה'. יראה, שאפילו בעת שה' יתברך מיצר לו, גם בהצרה בעצמה ה' יתברך מרחיב לו, ומגדיל חסדו עמו, וזה: "בצר הרחבת לי", היינו אפילו בתוך הצרה בעצמה, נתת לי הרחבה בתוכה, מלבד מה שאנו מצפים שה' יתברך יושיענו בקרוב מכל הצרות, ויטיב עמנו מאד, אך אפילו גם בהצרה בעצמה מרחיב לנו".

קיום המצוות בשמחה

כמו כן דיבר מוהר"ן הרבה בחשיבות עשיית המצוות בשמחה, שעל ידי זה זוכים לדרגות גבוהות מאוד⁶³, ובשער הכוונות להאריז"ל (דרושי ברכת השחר) כתב: "כמעט שעיקר המעלה והשלימות והשגת רוח הקודש תלויה בדבר זה שעובד את ה' יתברך בשמחה, בין בעת תפילתו ובין כשעושה איזה מצוה משאר המצוות, וכמו שאמרו בגמרא מההוא דהוה קבדה טובא כו' ואמר תפילין קא מנחנא. ואל תבוז לענין זה כי שכרו גדול מאוד", ובספר חרדים מובא שעיקר מה שזכה האריז"ל למדרגותיו העצומות היה על ידי קיום המצוות בשמחה גדולה, וברבינו בחיי (כד הקמח, שמחה) כתב, שהשמחה במצוות היא מצוה מן התורה, והיא עבודה גמורה לה' יתברך, וחשובה יותר מן המצווה, ובאורחות צדיקים (שער השמחה) כתב, ששכר מצוה עם שמחה אלף ידות יותר משכר מצוה בלי שמחה.

והרמב"ם (הל' לולב פ"ח) כתב: "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שציוה בהן עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו, שנאמר (דברים כ"ח) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב", וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר "אל תתהדר לפני מלך", וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר (שמואל ב' ו')

⁶² וכתב שם הטעם שלא נתפרש להדיא בתורה, כי לא יתכן שיחייב אותנו במצוות עשה לשמוח בקבלת עול על צווארינו, כי אם כן שמחה זו היא גופא עול על צווארינו.
⁶³ ליקוטי מוהר"ן סי' כ"ה.

"ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני", ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה', שנאמר (שמואל ב' ו') "והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה'".

התחזקות

מוהר"ן ז"ל גילה בספריו הקדושים, שהצדיק הגדול מאוד הוא מראה לדרי מעלה, דהיינו לצדיקים ועובדי ה' גדולים, שעדיין אינם יודעים כלל מה' יתברך, ויש להם עוד הרבה מאוד להשיג, ומצד שני הוא מראה לדרי מטה, דהיינו לאנשים שמונחים במדרגה התחתונה מאוד, עד שהיו מייאשים את עצמם לגמרי חס ושלום, כי נדמה להם שהם רחוקים מאוד מה' יתברך, וכבר אבד נצחם ותוחלתם מה', יש לצדיק הגדול מאוד כח לעוררם ולהקיצם, שלא יהיו מייאשים עצמם בשום אופן בעולם, יהיה איך שיהיה, ולהראות להם ולהאיר בהם, כי עדיין ה' עימם ואצלם וקרוב להם, ואפילו בתוך הארץ ממש, אפילו אם נפל לשאול תחתיות, חס ושלום, אף על פי כן שם דייקא נמצא כבודו יתברך, כי "מלוא כל הארץ כבודו", וגם משם יכולים לדבק את עצמו אליו יתברך⁶⁴, ואכן ספרי מוהר"ן וליקוטי הלכות מלאים בדרכי התחזקות נפלאים ונשגבים שיש להם כח לעורר כל אדם, אפילו הגרוע ביותר, לעבודת ה' יתברך, ולתת עצות לכל אחד כיצד יוכל להתגבר על כל הנפילות ולהתקרב לה' יתברך באמת. אי אפשר להאריך כאן לבאר את כל הדרכים, ולכן נביא בקצרה כמה מהם, והרוצה יעיין בספר "משיבת נפש" שליקט מאמרים אלו, וכן בליקוטי הלכות נתבארו הרבה יסודות בענין זה.

ובליקוטי מוהר"ן (תנינא סי' מ"ח) מובא: "כשאדם נכנס בעבודת ה', אזי הדרך שמראים לו התרחקות, ונדמה לו שמרחיקים אותו מלמעלה, ואין מניחים אותו כלל ליכנס לעבודת ה', ובאמת כל ההתרחקות הוא רק כולו התקרבות. וצריך התחזקות גדול מאוד מאוד לבלי ליפול בדעתו, חס ושלום, כשרואה שעוברים כמה וכמה ימים ושנים, שהוא מתייגע ביגיעות גדולות בשביל עבודת ה', ועדיין הוא רחוק מאוד, ולא התחיל כלל ליכנס לשערי הקדושה. כי רואה עצמו שהוא מלא עדיין עביות וגשמיות והרהורים ובלבולים גדולים, וכל מה שהוא רוצה לעשות בעבודת ה' איזה דבר שבקדושה, אין מניחים אותו. ונדמה לו כאילו אין ה' יתברך מסתכל עליו כלל, ואין רוצה כלל בעבודתו, מחמת שהוא רואה שהוא צועק בכל פעם ומתחנן ומתנפל לפניו יתברך שיעזרהו בעבודתו, ואף על פי כן עדיין הוא רחוק מאוד מאוד. על כן נדמה לו כאילו אין ה' יתברך מסתכל עליו כלל ואין פונה אליו כלל, כי הוא יתברך אין רוצה בו כלל. הן על כל אלה וכיוצא בזה צריך התחזקות גדול, לחזק עצמו מאוד מאוד, ולבלי להסתכל על כל זה כלל. כי באמת כל ההתרחקות הוא רק כולו התקרבות כנ"ל.

וכל הנ"ל עבר על כל הצדיקים, כאשר שמענו מפיהם בפירוש, שנדמה להם שה' יתברך אין מסתכל ופונה אליהם כלל, מחמת שראו שזה זמן רב שהם מבקשים ויגעים ועושים ועובדים עבודת ה' יתברך, ועדיין הם רחוקים מאוד מאוד, ואילו לא היו מחזקים עצמם מאוד לבלי להסתכל על זה, היו נשארים במקומם הראשון, ולא היו זוכים למה שזכו.

והכלל, אהובי אחי, חזק ואמץ מאוד, ואחוז עצמך בכל הכוחות להשאר קיים בעבודתך, ואל תחוש ואל תסתכל כלל על כל הנ"ל או כיוצא בזה. ואם אתה רחוק מאוד ממנו יתברך, ונדמה לך שאתה פוגם בכל שעה ממש נגדו יתברך, עם כל זה כנגד זה תדע, שאיש כזה שהוא מגושם כל כך, כל תנועה

⁶⁴ ליקוטי מוהר"ן תנינא סי' ז'.

ותנועה שהוא מנתק עצמו מעט מעט מן גשמיותו ופונה לה' יתברך היא גדולה ויקרה מאוד מאוד, ואפילו נקודה קטנה מאוד, שהוא נעתק מגשמיותו אליו יתברך, הוא רץ בזה כמה וכמה אלפים פרסאות בעולמות עליונים וכו'. ועל זה ישמח מאוד ויחזק עצמו בשמחה תמיד, כי עצבות מזיק מאוד מאוד. ודע, שתיכף כשאדם רוצה ליכנס בעבודתו יתברך, אזי תיכף היא עבירה גדולה כשיש לו עצבות חס ושלום, כי עצבות היא סטרא אחרא (זהר נח דף עא), וה' יתברך שונא אותה.

וצריך להיות עקשן גדול בעבודת ה', לבלי להניח את מקומו, דהיינו מעט מקצת עבודתו שהתחיל, אף אם יעבור עליו מה. וזכור דבר זה היטב, כי תצטרך לזה מאוד, כשתתחיל קצת בעבודת ה', כי צריך עקשנות גדול מאוד להיות חזק ואמיץ, לאחוז עצמו, לעמוד על עמדו, אף אם מפילין אותו חס ושלום בכל פעם. כי לפעמים יש שמפילים אחד מעבודת ה' כידוע, אף על פי כן עליו לעשות את שלו, לעשות מה שיוכל בעבודת ה', ואל יניח עצמו ליפול לגמרי חס ושלום. כי כל אלו הנפילות והירידות והבלבולים וכיוצא בזה צריכים בהכרח לעבור בהם, קודם שנכנסים בשערי הקדושה, וגם הצדיקים האמיתיים עברו בכל זה.

ודע, שיש אחד שכבר הוא אצל הפתח של הקדושה, והוא חוזר לאחוריו מחמת הבלבולים הנ"ל, או שאזי כשהוא סמוך אצל הפתח, אז מתגבר עליו הסטרא אחרא והבעל דבר מאוד מאוד, רחמנא ליצלן, בהתגברות גדול ונורא מאוד מאוד, רחמנא ליצלן, ואין מניחים אותו ליכנס לתוך הפתח, ומחמת זה הוא חוזר לאחור חס ושלום. כי כן דרך הבעל דבר והסטרא אחרא, כשרואה שהאדם סמוך סמוך ממש לשערי הקדושה, וכמעט שיכנס, אזי הוא מתפשט עליו בהתגברות גדול מאוד מאוד, רחמנא ליצלן. על כן צריך אז התחזקות גדול נגדו.

ושמענו מצדיק אמיתי שאמר, שאילו היה אומר לו אחד, יהיה מי שיהיה, בעת שעסק בעבודת ה' בתחילתו: אחי, חזק ואחוז עצמך, הייתי רץ ומזדרז מאוד בעבודתו יתברך, כי גם עליו עבר כל הנ"ל, ולא היה שומע שום התחזקות משום אדם. על כן מי שרוצה ליכנס בעבודת ה' יזכור זאת היטב. וחזק עצמך מאוד, ועשה מה שתוכל בעבודת ה', וברבות הימים והשנים תכנס לבטח בעזרתו יתברך לתוך שערי הקדושה, כי ה' יתברך מלא רחמים ורוצה בעבודתך מאוד.

ודע, שכל התנועות וההעתקות, שאתה ניתק ונעתק בכל פעם איזה מעט מן הגשמיות לעבודתו יתברך, כולם מתקבצים ומתחברים ומתקשרים ובאים לעזרתך בעת הצורך, דהיינו כשיש, חס ושלום, איזה דוחק ועת צרה, חס ושלום. ודע, שהאדם צריך לעבור על גשר צר מאוד מאוד, והכלל והעיקר שלא יתפחד כלל".

ובליקוטי עצות (עפ"י ליקו"מ י') מובא: "עיקר גדולתו של הקב"ה הוא שגם הרחוקים ממנו יתברך מאוד מאוד גם הם יתקרבו לעבודתו, ובזה נתייקר ונתעלה שמו יתברך למעלה ולמטה. על כן אין לאדם לייאש עצמו מלהתקרב לעבודת ה' מחמת שנתרחק מאוד מה' יתברך על ידי חטאיו המרובים, אף שהרבה לעשות רע ח"ו, כי אדרבא, ממנו דוקא יתעלה וישתבח ויתגדל כבודו יתברך ביותר כנ"ל".

ועוד מובא שם (עפ"י ליקו"מ כ"ב): "כשצריך האדם לעלות מדרגא לדרגא צריך שיהיה לו ירידה קודם העליה, כי הירידה מביאה לתכלית העליה. ומזה יכול כל אדם להבין כמה הוא צריך להתחזק בעבודת ה' ולא יפול לעולם בדעתו מכל הנפילות והירידות שבעולם, כי אם יתאמץ ויתחזק לבלי להסתכל על זה בשום אופן שבעולם אפילו אם יעבור עליו מה, יזכה לבסוף שיתהפכו כל הירידות לעליות גדולות, כי הירידה מביאה לתכלית העליה. ויש בזה הרבה לדבר, כי כל אחד שנפל למקום שנפל נדמה לו שעליו אינם נאמרים דברים האלה, כי נדמה לו שעליו אינם נאמרים רק לגדולים במעלה העולים בכל

פעם מדרגא לדרגא, אבל באמת תדע ותאמין, כי כל דברים אלו נאמרים גם על הקטן שבקטנים והגרוע שבגרועים, כי ה' יתברך טוב לכל תמיד".

ועוד מובא שם (עפ"י לקו"ת מ"ט): "היא מעלה גדולה כשיש עדיין יצר הרע לאדם, כי אז יכול לעבוד אותו יתברך עם היצר הרע דוקא, דהיינו להתגבר מתוך חמימות היצר הרע, להמשיך ממנו לתוך איזה עבודה מעבודתו יתברך, ואם אין יצר הרע לאדם אין עבודתו נחשבת כלל. ובשביל זה מניח ה' יתברך את היצר הרע שיתפשט כל כך על האדם, וביותר על מי שחפץ באמת להתקרב אליו יתברך, אף על פי שעל ידי התפשטותו והתגרותו כל כך הוא מביא את האדם למה שמביא, לכמה עוונות ופגמים גדולים, אף על פי כן הכל כדאי אצלו יתברך בשביל התנועה טובה מה שכתוקף התגברותו של היצר הרע מתגבר עליו האדם באיזה תנועה ובורח ממנו, שזה יקר אצלו יתברך ביותר מאילו עבד אותו אלף שנים בלי יצר הרע, כי כל העולמות לא נבראו כי אם בשביל האדם, שכל מעלתו וחשיבותו היא מחמת שיש לו יצר הרע כזה והוא מתחזק כנגדו. על כן כל מה שהוא מתפשט ביותר ויותר, כמו כן הוא יקר בעיניו יתברך יותר כל תנועה בעלמא שהוא מתחזק נגדו, וה' יתברך בעצמו עוזרו לזה, כמו שנאמר: "ה' לא יעזבנו בידו".

ובליקוטי מוהר"ן (ס"י קנ"ה) מובא: "על ידי אמונה זוכה לאריכת אפיים, שיאריך אפו על כל דבר בלבול ומניעה שעובר עליו בתפילתו ועבודתו, שיסבול הכל, ולא יתעצב ולא יתעצל על ידי זה כלל, רק יעצור רוחו ולא יכפת ליה כלל, ויעשה את שלו בעבודתו, ויעבור על הכל, ולא יחוש על כל הבלבולים והמניעות כלל. שכל זה הוא בחינת ארך אפיים, שזוכים על ידי אמונה, שהוא בחינת כח הגודל וכח הצומח", עיי"ש.

ובשיחות הר"ן (ס"ב כ"ז) מובא: "אף על פי שהאדם צריך להיות זריז גדול מאוד מאוד בעבודת ה' להזדרז מאוד בכל עת ובכל שעה לעשות הרבה בעבודת ה', כי עיקר הוא העשיה, ללמוד הרבה ולעשות מצוות הרבה ולהתפלל ולהתחנן הרבה לשפוך ליבו לפניו יתברך, וכיוצא בזה שאר עניני עבודת ה', אף על פי כן אל תהי נבהל כשאתה רואה בספרים קדושים עניני עבודות הרבה, אל תהי נבהל מפני זה לאמור מתי אוכל לקיים אחת מהנה מכל הענינים הללו, מכל שכן כולם. כי צריך לבל יהיה מבוהל לחטוף הכל בבת אחת. רק לילך בנחת בהדרגה מעט מעט. ולא שיהא מבוהל ומבולבל שרוצה לקיים ולחטוף הכל בבת אחת ומחמת זה נתבלבל לגמרי, כמו שיש בשריפה חס ושלום שמחמת הבהלה חוטפים מה שאין צריכים. רק צריך לנהוג בהדרגה בנחת מעט מעט. ואם לפעמים אין האדם יכול לעשות כלל בעבודת ה', מה לעשות, אונס רחמנא פטריה. וירגיל עצמו לכסוף ולהתגעגע ולהשתוקק תמיד אליו יתברך, כי ההשתוקקות והכיסופים בעצמם הם דברים גדולים מאוד, ורחמנא ליבא בעי". ובליקוטי מוהר"ן (ס"ב ל"א) מבוארים דברים נוראים במעלת הרצונות והכיסופים שיש לאדם, שנעשים על ידם פעולות עצומות בעולם הזה ובכל העולמות.

ובשיחות הר"ן (ס"ב מ"ח) מובא: "סיפר הרבה מענין גודל היראה והקדושה שהיה לו בילדותו, שהיה זריז וקדוש מאוד. ואמר שהיה מתחיל כמה פעמים ביום אחד, היינו שהיה מתחיל להיות איש כשר, שמעתה יעבוד את ה' יתברך, ואחר כך באותו היום עצמו נפל מזה ונפל לתאות אכילה וכיוצא, וחזר והתחיל באותו היום פעם אחר שמאותו השעה יהיה איש כשר וכו', ונפל וחזר והתחיל מחדש, וכן היה כמה פעמים ביום אחד. וכבר שמענו ממנו כמה פעמים שהיה לו כמה התחלות שבכל פעם התחיל מחדש לעבוד את ה'.

וזהו כלל גדול מאד בעבודת ה' לכל יניח עצמו ליפול חס ושלום מחמת שנפל מאיזה עבודה או מתפילה בכונה, או שנפל למקום שנפל חס ושלום. עם כל זה יחזק את עצמו בכל האפשר ויתחיל בכל פעם מחדש כאלו היום התחיל להתקרב לה' יתברך. ואף אם יהיה כן כמה פעמים, דהיינו שיהיה לו חס ושלום כמה וכמה נפילות מעבודתו יתברך, עם כל זה יתחיל בכל פעם מחדש אפילו כמה וכמה פעמים, ובלא זה אי אפשר להיות איש כשר באמת ולהתקרב לה' יתברך באמת.

וכל זמן שאינו חזק בדעתו שתמיד ימשוך עצמו לה' יתברך בכל מה שיוכל בין בעליה בין בירידה חס ושלום, אפילו אם תהיה הירידה חס ושלום איך שתהיה, אף על פי כן יהיה חזק ואמיץ בדעתו למשוך ולהשתוקק ולהתגעגע תמיד אליו יתברך, ולצעוק ולהתפלל ולהתחנן אליו יתברך תמיד, ולעשות מה שיוכל בעבודת ה' בשמחה, אפילו אם יהיה איך שיהיה, כל זמן שאין לו התחזקות הזאת באמת אי אפשר לו להתקרב לה' יתברך באמת".

ובליקוטי הלכות (הל' תפילין ה' ה') מובא: "אין שום יאוש בעולם כלל, ואיך שהוא אף על פי שכבר נפל נפילה זאת בעצמו כמה פעמים בלי שעשור, אף על פי כן אין יאוש בעולם כלל, וכל הימים אשר הוא חי על פני האדמה הוא צריך להתחזק להתחיל בכל פעם מחדש ואל יפול לזקנה דסטרא אחרא כלל, כי כל הנפילות שבעולם הם מבחינת זקנה דסטרא אחרא, שנדמה בעיניו שכבר נזקן בחטאיו ובמעשיו שרגיל בהם, עד שאי אפשר לו לצאת מהם בשום אופן ח"ו, ובאמת הוא צריך לידע ולהאמין שבכל יום ובכל עת ובכל שעה יש כח ביד האדם להתחדש ולהיות נעשה בריה חדשה ממש, כי ה' יתברך עושה חדשות בכל עת ואין יום ואין שעה דומה לחברו וכו', על כן צריך להתחזק בכל פעם מחדש ולהתחיל בכל יום מחדש, ולפעמים גם ביום אחד צריכים להתחיל כמה פעמים, כמבואר במקום אחר, ואפילו אם יהיה כך זמן ארוך יהיה איך שיהיה, בכל עת ובכל שעה צריך להזכיר את עצמו בה' יתברך ולשכוח לגמרי כל מה שעבר עד הנה ולהתחיל מעתה מחדש ממש כל מה שיוכל, ואל יסתכל על שום בלבול וחלישות הדעת כלל, כי ה' יתברך מלא רחמים בכל עת, וחסדי ה' לא תמנו ולא כלו רחמיו לעולם.

כי כל התרחקות רוב העולם מה' יתברך ואובדים מה שאובדים, חיים נצחיים ואמיתיים, רובם ככולם הוא רק מחמת חלישות הדעת מה שנופלים בדעתם, מחמת שרובם התנסו כמה פעמים שהתחילו קצת בעבודת ה' ואחר כך נפלו למה שנפלו, כל אחד לפי נפילתו רחמנא ליצלן, ועל ידי זה התייאשו עצמן מלהתחיל עוד, וקצתם נתעוררו קצת עוד הפעם והתחילו מחדש, אבל אחר כך כשראו שאף על פי כן נפלו אחר כך, על כן נתייאשו בעצמם, מאחר שראו שזה כמה שרצו להתנסות ולכנוס בעבודת ה' ונפלו למה שנפלו, רחמנא ליצלן, על כן נדמה בעיניהם שנשתה גבורתם להתחיל עוד מעתה, אבל באמת כל זה הוא מעשה הבעל דבר בעצמו, שהוא בחינת זקן דסטרא אחרא, כי נקרא "מלך זקן וכסיל" (קהלת ד'), שהוא רוצה להפיל את האדם לידי זקנה ותשות כח ח"ו, כאילו כבר נזקן בחטאיו ובמעשיו עד שאי אפשר להשתנות עוד, ובאמת לא כן הוא, כי בכל יום האדם הוא בריה חדשה וכו'.

כי על ידי אלו הצדיקים הגדולים שמתחילים בכל פעם מחדש ואפלו כשמיגיעים למדרגה הגבוהה שבמדרגות, אפילו למדרגת בני עליה הגדולים, אף על פי כן אינם מסתפקים עצמם בזה, רק הם אומרים, מי יודע מה שיש עוד להשיג, ומתחילים בכל פעם מחדש, עד שבאים בכל פעם להשגות חדשות נפלאות ונוראות וכו' וכו', על כן בכח הצדיקים האלו יכולים להתחדש בכל פעם אלו הנופלים וכו', כי מחמת עוצם כוחם והשגתם של אלו הצדיקים שהתחילו בכל פעם מחדש והשיגו בכל פעם יותר ויותר גדולת חסדי ה', איך הוא יתברך חושב מחשבות בכל עת לבל ידח ממנו נידח וכו', על ידי זה יש להם כח להמשיך חיות והתחזקות חדשה לכל הנופלים לחזקם ולעוררם בכל פעם שלא יפלו

משום דבר לעולם, רק יאריכו אפם ורוחם על הכל ויאמינו בה' ובכח הצדיקים האמיתיים, כי לא אפסו חסדיו לעולם, ויתחזקו להתחיל להתקרב לה' יתברך מחדש בכל פעם בכל מה שיכול וכו'".

ובמקום אחר (הל' סעודה הל' ה') כתב: "זה צריך כל אדם לידע כשרוצה להתקרב לה' יתברך, ורואה שהמניעות והמסכים מתפשטים כנגדו מאוד מאוד, ובפרט כשכבר התחיל מעט ורואה שבכל פעם משתטחים כנגדו יותר ויותר, ולפעמים רואה שאחר כמה ימים ושנים שנדמה לו שכבר התחיל להטהר קצת חזר ונפל והתגברו עליו התאוות וההרהורים בהשתטחות עצום מאוד רחמנא ליצלן, צריך שידע שכל זה נמשך מהבגדים הצואים שעדיין לא נזדכך מהם, שמשם כל המניעות וההתגברות. ומחמת גודל היגיעות שצריכים להפשיט מעצמו הבגדים הצואים ולא כל אדם זוכה לעמוד בזה, מזה בא כל מה שעובר על האדם, ואפלו מי שכבר התחיל קצת בעבודת ה' והתחיל לטהר עצמו מעט ואפילו אם כבר עלה קצת מדרגה לדרגה, ובכל פעם נזדכך ביותר, אף על פי כן יכול להיות שאחר כך יחזור ויתפשטו עליו כל התאוות וההרהורים בהתפשטות יותר מבתחילה, והכל על ידי הבגדים הצואים שעדיין לא הפשיט אותם לגמרי, אף על פי שכבר התחיל לטהר עצמו קצת וכו'. ועיקר התיקון על ידי התורה שהיא מטהרת מכל הטומאות והגילולים והטינופים הבאים על ידי הבגדים הצואים, כמו שאמרו רבותינו ז"ל: 'כנחלים נטיו וכו'. מה נחלים מעלים את האדם מטמאה לטהרה אף דברי תורה וכו'".

ובמקום אחר (הל' גביית חוב מיתומים הל' ג') כתב: "בעת שהאדם רחוק מקדושתו יתברך והוא נע ונד ומטולטל ודוחים אותו מקדושתו מדחי אל דחי, רחמנא ליצלן. אף על פי כן אם הוא חזק ואמיץ לבקש ולדרוש ולחפש ולחתור בכל עת ולהתגעגע ולכסוף ולבקש את שאהבה נפשו למצוא אותו יתברך. אז אף על פי שעדיין עוברים ימים ושנים הרבה ואינו זוכה למצוא יתברך ולהתקרב אליו, אף על פי כן ידע ויאמין כי בכל עת ועת על ידי כל בקשה ובקשה, ועל ידי כל דרישה ודרישה שדורש ומבקש ומחפש למצוא כבוד קדושתו יתברך, ועל ידי כל הבטה וגעגוע שמביט ותולה עינו לרחמיו יתברך, ועל ידי כל תנועה ותנועה שפונה להקדושה, על ידי כל זה זוכה בכל פעם לשבר חומות ברזל ודלתות נחושת, אף על פי שאחר כך מתגברים עליו בכל פעם, רחמנא ליצלן, אף על פי כן אין יגיעו לריק, חס ושלום, ואין שום תנועה שפונה להקדושה נאבדת חס ושלום. ואם הוא חזק ואמיץ לבקש ולחפש יותר אף אם יעבור עליו מה, בודאי סוף כל סוף יזכה למצוא אותו יתברך.

וכל אדם צריכים לעבור עליו עידן ועידנים הרבה וכמה ימים ונהרות ותהומות ומימות מחולפים צריכים לעבור עליו, ובכמה מדברות המלאים נחשים ועקרבים גדולים ונוראים צריך לעבור בהם, עד אשר זוכה להכנס לשערי הקדושה באמת. וזה הדבר אי אפשר לפה לדבר ולבאר ולספר אחד לחבירו עד היכן הוא צריך להתחזק".

ובמקום אחר (הל' בכור בהמה טהורה הל' ד') כתב: "יש בני אדם הרבה כשמעיינים בספרי מוסר שמדברים מעוצם מרירת העונשים של גיהנם וכו' הם מתפחדים מאוד, אבל הבעל דבר מתגרה בהם ומפילם על ידי זה לעצבות גדולה יותר מבתחילה, עד שלפעמים נופלים על ידי זה יותר חס ושלום, ויש שנופלים חס ושלום כל כך עד שבאים לכפירות חס ושלום, וכל זה מחמת שאין להם דעת מצדיקי אמת להחיות את עצמם, ונדמה להם שכבר נשקעו בדרכיהם כל כך חס ושלום עד שאי אפשר להם לשוב עוד, ועל כן כל מה שרואים יראות עונשים נופלים בעיני עצמם יותר ויותר.

אבל ה' יתברך חומל על עמו ושולח עלינו הארה על ידי צדיקי הדור מבחינת היראה של משיח שימשיך היראה בשכל עליון כל כך עד שתגיע היראה לטובה אפילו להגרוע שבגרועים, שאפילו

הרחוק מאוד מאוד יהיה לו דעת אמיתי להבחין האמת שגם הוא יש לו תקוה, כי רחמיו יתברך רבים מאוד מאוד. ועל כן בודאי לא יפול על ידי יראת העונש, אדרבא, מיראת העונש יחזק את עצמו למצוא בעצמו נקודות טובות ולשמח את עצמו במה שהוא מזרע ישראל על כל פנים, ולהמשיך על עצמו חיות ושמחה על פי כל הדרכים והעצות שהזהירו רבינו ז"ל, כמבואר בספריו הקדושים. נמצא שדוקא על ידי יראת העונש יבוא לשמחה גדולה, כי יראת העונש תכריחהו לקיים דברי הצדיקים האמיתיים שמזהירים מאוד מאוד את הגרוע שבגרועים שיחזק את עצמו בשמחה תמיד על פי דרכי עצותיהם הקדושות וכו'.

כי לפעמים על ידי שהאדם רואה דברי מוסר בספרי יראים או ששומע תוכחה ומוסר מאיזה איש חשוב הוא נופל בדעתו יותר ויותר, מחמת ששומע גודל עונש החטא ועד כמה וכמה מגיע הפגם של נדנד עבירה, ואפילו של תאוות שאינם איסור גמור וכו', והוא יודע בנפשו שפגם הרבה מאוד, מכל שכן מי שיודע בנפשו שפגם חטא בעבירות ממש רחמנא לצלן, ובפרט שיש אנשים שחטאו הרבה מאוד רחמנא לצלן, ואז יכול להיות שכל מה שרואים או שומעים מוסר יותר יפלו בדעתם יותר וכו"ל. וזהו בחינת יראה רעה שצריכים לברוח ממנה מאוד, כי צריכים לקבל יראת ה' רק לחיים ולא למוות חס ושלום, דהיינו לקרב את עצמו לה' יתברך על ידי היראה והמוסר ולא להתרחק חס ושלום. וזהו מה שנאמר: "חדל בני לשמוע מוסר לשגות מאמרי דעת", דהיינו שהפסוק מזהיר את האדם שימנע ויחדל את עצמו מלשמוע מוסר ותוכחה המזיקים לו וגורמים לו לשגות מאמרי דעת, דהיינו כנ"ל שעל ידי המוסר והתוכחה יפול בדעתו יותר עד שחס ושלום ישגה מאמרי דעת על ידי זה וכו'.

וכבר אמרתי בזה דברי צחות לכמה בני הנעורים הרוצים להתקרב לה' יתברך ועל פי רוב נופלים בדעתם על ידי ענין הנ"ל מחמת ששומעים או רואים בספרים קדושים כמה הם מחמירים מאוד על פגם כל שהוא, ואמרתי להם: תדעו שכל מה שכתוב בספר ראשית חכמה הקדוש ובשאר ספרי מוסר עניני קדושה וטהרה גדולה, אין הכוונה שאתם לא תהיו אנשים כשרים, רק הכוונה כדי שתהיו אנשים כשרים, היינו שכונתם לקרב ולא לרחק, שמזהירים את ישראל שיתרחקו אפילו מפגם כל שהוא, כי בודאי כך ראוי שיתנהג איש הישראלי לפי עוצם קדושתו משורשו, אבל אף על פי כן אין כוונתם חס ושלום שמי שלא עמד בזה פגם מה שפגם חס ושלום שיתרחק ויפול בדעתו עוד יותר חס ושלום, כי כבר הזהירו שלמה המלך עליו השלום: "אל תרשע הרבה", כמו שאמרו רבותינו ז"ל: 'מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום וכו'".

ובליקוטי מוהר"ן (פי' מ"ט תנינא) מובא: "לפי גדלות ה' יתברך ועוצם רוממותו יתברך, בתנועה קלה בעלמא ובהסתכלות בעלמא, שאינו כראוי לפי כבודו יתברך, היה ראוי לבוא על האדם מה שראוי, חס ושלום חס ושלום, אך ה' יתברך מלא רחמים, וכל העולם מלא רחמנות, והוא רוצה מאוד בהעולם. על כן צריך לחזק עצמו מאוד בעבודתו בכל מה שיוכל, אף אם הוא כמו שהוא. ויסמוך על רחמיו המרובים מאוד בלי שיעור, כי בודאי לא יעזוב אותו, אף אם עבר מה שעבר. העבר אין, והעיקר מכאן ולהבא לא יעשה עוד, ויהיה שב ואל תעשה על כל פנים, הן במחשבה והן במעשה. כי גם המחשבה של אנשים כאלו היא גם כן עשייה, כי גם בעולם העשייה יש מחשבה, וצריך להיות שב ואל תעשה במעשה ובמחשבה כנ"ל. ומה שנעשה עמו ממילא, אל יחוש ואל יסתכל על זה כלל".

ובליקוטי הלכות (הל' ערב הל' ג') כתב: "העיקר הוא רק הרצון והכיסופים, שירצה ויכסוף תמיד ברצון חזק לעשות רצונו יתברך באמת ואם אף על פי כן אינו זוכה מה לעשות, ויתגבר לבלי להפסיק ולבטל הרצון ח"ו, רק ירצה יותר ברצונות חזקים יותר ויתגבר ברצון חזק וכיסופים גדולים לה' יתברך תמיד בכל עת לעולם ועד, כי העיקר הוא הרצון.

כי באמת עיקר התכלית הטוב של הנשמה הקדושה הוא שתזכה לתכלית שלמות הרצון שהוא בחינת רצון שברצונות, שתזכה הנשמה שיהיו לה רצונות חזקים אמיתיים לה' יתברך עד שתזכה להכלל ברעוא דרעיון שהוא רצון שברצונות, שזהו השלימות והמעלה העליונה מכל המעלות וכו'. ועיקר ירידת הנשמה לזה העולם העכור והשפל הוא רק בשביל הרצון, כדי שתזכה לרצון בשלימות, על כן הוכרחה הנשמה להתרחק ממקום כבודה ולירד לזה העולם הגשמי כדי שיתגבר הרצון ביותר, כי זה ידוע בחוש שכל מה שמתרחקים יותר מתגבר הרצון ביותר וכו'.

ומי שנכשל באיזה חטא ועוון, ואפילו אם הרבה לפשוע מאוד מאוד, ואפילו אם עשה מה שעשה, אף על פי כן אם יתגבר על כל פנים שלא לשכוח את ה' יתברך, וירגיל את עצמו לכסוף ולהשתוקק לה' יתברך ברצון חזק תמיד, זה עיקר התשובה. ויכול לזכות על ידי זה לעליה גדולה, וכל העוונות יתהפכו לזכויות, כי יכול לזכות לרצון חזק מאוד מאוד מחמת שנתרחק יותר. ואם יחזק עצמו לכסוף ולהשתוקק לה' יתברך תמיד בכל עת, על ידי זה בודאי סוף כל סוף יזכה לצאת משטויותיו, ויזכה בודאי לתשובה בלי ספק.

ואי אפשר לבאר בכתב עוצם מעלת הרצון והכיסופים דקדושה, כפי מה שהבנו מדברי רבינו הקדוש ז"ל, כפי מה שזכינו לשמוע מפיו הקדוש בעצמו, כי בכתב אי אפשר לבאר אפילו קצה אפלו חלק מאלף.

ואי אפשר לקלקל ולסתור עצה הזאת בשום אופן מי שירצה לקיימה, כי יהיה איך שיהיה, אף על פי כן אני רוצה לשוב לה' יתברך ברצון חזק, כי מי פתי ומשוגע שלא ירצה טוב האמיתי והנצחי, רק שקשה לו להתגבר על מה שצריך להתגבר, אבל על כל פנים הרצון של כל ישראל המאמינים בה' יתברך בודאי חזק מאוד מאוד לשוב אליו יתברך, רק מחמת שאין יודעים מעלת הרצון שהרצון בעצמו טוב מאוד, לכן כשרואים שכמה פעמים רצו ברצון חזק לה' יתברך ואף על פי כן עדיין לא זכו לעבודת ה' יתברך וגם קצת פגמו יותר, על כן הם מתייאשים בעצמם ושוכחים לכסוף יותר, עד שנתעלם הרצון אצלם. ובאמת זה הפגם קשה יותר מן הכל, כי איך שהוא על כל פנים אל ירפה את הרצון ולא יטוש ולא יעזוב את הרצון, אדרבא, ירגיל עצמו לכסוף ולהשתוקק בכל פעם יותר ויותר ברצון חזק יותר ויותר לה' יתברך, וזה הרצון בעצמו טוב מאוד, ויכול לזכות על ידי זה לתשובה שלימה באמת ולעלות לכל המעלות דקדושה".

כן מבואר בספרי מוהר"ן גודל עוצם האהבה שהקב"ה אוהב את כל אחד מישראל, אפילו מי שנפל למקומות הנמוכים ביותר, ובליקוטי עצות (עפ"י ליקו"מ י"ז) כתב: "צריך לדעת, שה' יתברך מתפאר אפלו עם הקל שבקלים שבישראל, אפילו פושעי ישראל, כל זמן ששם ישראל נקרא עליו יש בו התפארות פרטי שה' יתברך מתפאר עמו. על כן אסור לאדם לייאש עצמו מהשם יתברך אפילו אם קלקל ופגם הרבה מאוד ח"ו, כי עדיין לא פסק חביבות ה' יתברך ממנו כנ"ל ועל כן עדיין יכול לשוב לה'".

וגילה לנו מוהר"ן ז"ל בספריו הקדושים שכל אחד יכול להגיע לדרגות גבוהות מאוד, ואין הדבר תלוי אלא ביגיעתו, וכפי כמה שיאמין בכוחות העצומים שיש לו, וכפי כמה שיתחזק להתגבר שוב ושוב בכל פעם שנופל, ולהתחיל בכל פעם מחדש, וכפי כמה שירבה בתפילות ותחנונים לה' יתברך. ומוהר"ן ז"ל גילה בפירושו על עצמו שעיקר מה שזכה למדרגותיו העצומות לא היה משום שהיה נכד הבעש"ט ומצד נשמתו הגבוהה אלא על ידי יגיעתו ועבודתו העצומה.

וכמו שכתב בליקוטי הלכות (הל' ברכת השחר ג, ו): "כל ישראל מלאים מחשבות של הרהורי תשובה והתקרבות לה' יתברך תמיד, אך אחר כך תיכף אומרים, מי יכול להתדמות לזה האיש צדיק וכו' כי היה

נשמה קדושה מנעוריו, כאילו צדקת הצדיקים וכשרים הוא רק מצד הנשמה הקדושה שיש להם מתולדתם, אשר באמת אינו כן, כי עיקר צדקת הצדיק הוא רק על ידי יגיעתו ושירתתו בעבודתו יתברך כמה וכמה ימים ושנים הרבה, והתגבר והתחזק בכל פעם, ולא הניח את עצמו ליפול בשום אופן, והרבה בתפילה ותחנונים, עד שזכה למה שזכה. וכל אדם יכול להיות כמותם, כי הבחירה חופשית, כמאמר רבותינו ז"ל: 'כתר שם טוב מונח וכו'".

ובליקוטי מוהר"ן (תנינא מ"ח) כתב: "דע, שלכל אחד אין לו מניעות רק כפי כוחו, כפי מה שיכול לשאת ולעמוד בהם אם ירצה וכו'. ומעין זה מה שמספרים בשם הבעש"ט זצוק"ל, משל, שמלך אחד הניח אוצר גדול במקום אחד, וסיבב באחיזת עינים כמה וכמה חומות סביב האוצר, וכשבאו בני אדם לאלו החומות, נדמה להם שהם חומות ממש, וקשה לשברם. וקצתם חזרו תיכף, וקצתם שברו חומה אחת ובאו אל השניה ולא יכלו לשברה, וקצתם שברו יותר ולא יכלו לשבר הנשארים, עד שבא הבן מלך, אמר: אני יודע, שכל החומות הם רק באחיזת עינים, ובאמת אין שום חומה כלל, והלך לבטח עד שעבר על כולם. ומזה יבין המשכיל הנמשל מאליו על כל המניעות וההסתות ופיתויים, שהם בחינת חומות, שיש על אוצר של יראת שמים, שבאמת אינם כלום. והעיקר לב חזק ואמיץ, ואז אין לו שום מניעה ובפרט המניעות בגשמיות, כגון מחמת ממון או שמונע אותו ובניו וחוננו או אביו ואמו וכו', וכיוצא, הם כולם בטלים ומבוטלים למי שליבו חזק ואמיץ לה' יתברך".

ובליקוטי מוהר"ן (קט"ו) מובא: "מי שהוא הולך בגשמיות כל ימיו, ואחר כך נתלהב ורוצה לילך בדרכי ה' יתברך, אזי מידת הדין מקטרג עליו, ואינו מניח אותו לילך בדרכי ה' יתברך, ומזמין לו מניעה. וה' יתברך חפץ חסד הוא, ומסתיר את עצמו כביכול בהמניעה הזאת, ומי שהוא בר דעת, הוא מסתכל בהמניעה, ומוצא שם הבורא ברוך הוא, כמו דאיתא בירושלמי (תענית פ"א): 'אם יאמר לך אדם היכן אלוך תאמר לו בכרך גדול שבארס', שנאמר: "אלי קורא משעיר". ומי שאינו בר דעת, כשרואה המניעה חוזר תיכף לאחוריו", עיי"ש באריכות.

ובליקוטי הלכות (הל' ברכת הריח הל' ד') כתב: "באמת בכל אחד מישראל יש נשמה יקרה שיש לה כח גדול לעמוד כנגד היצר הרע וחילותיו, כי אם לא היה כח באדם לעמוד כנגד היצר הרע לא היה הקב"ה נותן לו יצר הרע כזה, כי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, וכמו שאמר רבינו ז"ל שאין מי שיהיה לו מניעות שלא יוכל לעמוד בהם, וכמו שכתוב: "ואליך תשוקתו ואתה תמשול בו", אם תרצה לתגבר עליו, עיין שם בפירושו רש"י. על כן צריכים לדעת ולהאמין שבודאי כל אחד ואחד מישראל אפלו הפחות שבפחותים הוא בעל כח גדול לעמוד כנגד היצר הרע שלו. ועיקר כל החטאים והתאוות שהאדם נלכד בהם חס ושלום, היא רק מחמת שטות שאינו יודע מכוחו וכו'. כי עיקר הגבורה הוא בלב, ומי שליבו חזק יוכל להתגבר בכוחו כנגד כל התאוות שבעולם ואפלו כנגד תאוות ניאוף, כמו שראינו כמה צדיקים וכשרים שעמדו בנסיון, רק עיקר נפילת כל הנופלים לתאוות רעות הוא רק מחמת בחינת מוחין דקטנות, דהיינו שנקטן מוחו עד שאינו יודע מכוחו, כי עיקר הכח לעמוד כנגד כל התאוות הוא על ידי חכמה אמיתית, כי המוחין הם בחינת מחיצות פרוסות כנגד תאוות ניאוף, כי המוח והשכל הוא הנשמה וכו', והנשמה של איש הישראלי אפילו של הפחות שבפחותים בודאי היא יכולה לעמוד כנגד כל העולם עם התאוות".

קדושה וטהרה

בשיחות הר"ן (סי' קט"ו) מובא: "עיקר הנסיון של כל אדם בעולם הזה הוא בתאוה הזאת של ניאוף", ועוד מובא שם (סי' קכ"ט): "התגברות התאוה הידוע דהיינו תאות המשגל הוא רק מחמת עצבות ומרה שחורה. וצריכים להתגבר בכל עוז להיות אך שמח תמיד. ואמר: אפילו כשנופלים לפעמים לתוך רפש וטיט שקשה לו מאוד לצאת משם, צועקים וצועקים וצועקים וכו'", ומבואר בספרי מוהר"ן שהעצה לזכות לשמירת הברית היא, שצריך לצעוק הרבה הרבה לה' יתברך עד שיזכה לשמירת הברית כראוי (ליקו"מ סי' ל"ו), וכן צריך להתקשר לצדיקים הגדולים והנוראים שזכו לקדושת הברית בתכלית השלימות, והם יכולים להשפיע לו שפע קדושה וטהרה ולהביאו לקדושת הברית כראוי.

ובליקוטי מוהר"ן (סי' כ"ט) מובא: "עיקר התקרבות ישראל לאביהם שבשמים הוא על ידי תיקון הברית", ובליקוטי הלכות (הל' קידושין הל' ג') כתב: "על ידי קדושת הברית האדם זוכה לרב טוב הצפון וידע ויכיר את כבוד גדלו ואלוקותו ורוממותו יתברך, ויתגלה לו סתרי תורה גנוזי דמלכא וכו'. וכו'. כי אי אפשר לידע מה' יתברך בידעה שלימה כראוי באמת כי אם על ידי קדושת הברית, ואי אפשר לחזות בנועם ה' כי אם על ידי שמירת הברית, וכן בכל הספרים מבואר שזה עיקר הקדושה, ובפרט בספרי הזוהר הקדוש ותיקונים", ועוד מובא שם: "בדורות הללו גם להיות נשמרים מעבירה גמורה חס ושלוש בענין הברית, צריכים גם כן מלחמות גדולות והתחזקות גדול, ותחינות ובקשות הרבה, והתקרבות לצדיקים וכשרים אמיתיים, וכמה דרכי עצות קדושות ולעסוק בתורה ותפילה ומצוות ומעשים טובים הרבה, כדי לזכות על ידי כל זה להנצל מעברות, חס ושלוש", ועוד מובא שם: "יש אלפי אלפים וריבי רבבות דרגות בבחינת שמירת הברית, וכל החילוקים שבין מדרגות הצדיקים והכשרים שיש ביניהם אלפים ורבבות מדרגות עד אין קץ, רובם ככולם הוא בענין שמירת הברית, אבל על כל פנים כשאינו בעל עברה חס ושלוש, הוא בכלל שמירת הברית, ואפילו אם עבר עבירות מקודם, אפילו אם עבר מה שעבר חס ושלוש, אף על פי כן אין לך דבר שעומד בפני התשובה, ועיקר התשובה לבלי לעשות עוד מה שעשה וכו'".

וכן מוהר"ן גילה את ענין התיקון הכללי, שהם עשרה פרקי תהילים, שהם תיקון למקרה לילה בשוגג, ואמר לשני תלמידיו: "היות בענין זה הידוע (היינו מקרה לילה חס ושלוש) נלכדים בודאי שלשה חלקי העולם, אני לוקח אתכם לעדות, ותדעו שאלו העשרה קפיטל תהלים מועילים מאוד מאוד לתיקון קרי, והם תיקון גמור ומועיל מאוד מאוד, ויש מי שיקרה לו על ידי ריבוי אכילה ושתייה או על ידי חולשות ועייפות או על ידי שאינו שוכב כראוי, וכל זה אינו כלום (והוא כמו תינוק שמשתיין בשינה). גם יש ששומרים אותו מלמעלה וניצול מהמקרה, או שהמזל שומר אותו וניצול. גם לפעמים נדמה להאדם בשינה בחלום כאלו הוא נופל, ואחר כך מתעורר משנתו, גם זה מן השמים שמצילין אותו מזה. רק מי שיקרה לו, חס ושלוש, מחמת הרהורים, מזה נבראים ממש קליפות, חס ושלוש, כמבואר בספרים. אבל מי שיאמר באותו היום אלו העשרה קפיטל תהלים בודאי יתקן בזה מאוד מאוד. וכמה צדיקים גדולים שרצו לעמוד על ענין זה, ונתייגעו למצוא לזה תיקון גמור, וקצתם לא ידעו כלל מהו ענין זה, וקצתם התחילו לידע קצת בענין תיקון זה ונסתלקו לעולמם באמצע עסקם בזה ולא גמרו, ולי עזר ה' יתברך שזכיתי לעמוד על זה בשלמות. וענין תיקון זה על ידי אמירת העשרה קפיטל תהילים הנ"ל הוא דבר חדש לגמרי, חידוש נפלא, כי הוא תיקון נפלא ונורא מאוד מאוד", ואמר שלא נודע זאת מיום בריאת העולם.

התקשרות לצדיקים

הנה מובא בזוהר בפרשת פנחס (רי"ג ע"ב): "ר' יצחק אמר כל בר נש דאית ליה חולקא בצדיק ירית להאי ארץ, כמה דכתיב ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ", וביאר האר"י ז"ל (שער מאמרי רשב"י פ' תרומה) וז"ל: "ביאור הדבר הוא כי כל הנזהר שלא לחלל בריתו ולקדש עצמו בו יש לו חלק בברית העליון, ונעשה מרכבה אליו כיוסף, לבוא על ידו שפע לארץ העליונה ונעשה בעלה דמטרוניתא והבעל יורש את אשתו. וזה מה שכתב: וירית להאי ארץ. ודקדק באומרו דאית ליה חולקא בצדיק ולא אמר דאחיד בצדיק, להורות כי כל מי שנזהר באיזה דבר הנוגע באות ברית קודש ויש לו בו קצת חלק בין רב בין מעט יורש הארץ, כי עכ"פ בא שפע על ידו לארץ העליונה כפי שיעור זהירותו וקדושתו בו, אם מעט יבוא שפע מעט ואם רב רב".

נבאר את הענין מעט למי שאינו בקי במושגים אלו, ידוע שהעולם הזה הוא בחינת ספירת ה'מלכות', ומספירת ה'יסוד' נמשך כל השפע הגשמי והרוחני לספירת ה'מלכות', דהיינו לעולם הזה⁶⁵, (אלא שהגויים וכדו' מקבלים שפע מספירת ה'יסוד' של הקליפה ואנו מקבלים מספירת ה'יסוד' של הקדושה), וכאן מבארים הזוהר והאריז"ל שכל אדם כפי שמתקדש יותר בקדושת הברית כך הוא זוכה להיות יותר מרכבה לספירת ה'יסוד', דהיינו שהוא מתחבר ומתקשר בספירת ה'יסוד', ואז ממילא כל השפע המגיע לעולם עובר דרכו, וכן כתב בערכי הכינויים אות צ': "צדיק שומר בריתו בטהרה וכיוצא נקרא "צדיק" להיות לו כח להעשות מרכבה אל היסוד. פירוש שיקבל שפע ממנו במקום המלכות שירוש אותה, ונוחל מקומה. ואחר כך הצדיק ההוא משפיע במלכות מה שקיבל הוא מהיסוד", וכן מבואר בזוהר (נח ה' נ"ט ע"ב, ע"פ מתוק מדבש סם): "נח איש צדיק, כך הוא ודאי שנח היה בחינת יסוד הנקרא צדיק על שם שמשפיע למלכות, ועל בחינה זו נאמר "וצדיק יסוד עולם", פירוש היסוד הוא קיום המלכות הנקראת עולם, כי הארץ על היסוד עומדת, כי היסוד הוא העמוד שהעולם עומד עליו, וזהו היסוד הנקרא צדיק".

ובזוהר ויקרא (דף כב. עפ"י מתוק מדבש סם) כתב: "בימיו של רבי שמעון בן יוחאי אפילו הציפורים הפורחים תחת השמים מצפצפים דברי חכמה, כי דבריו של רבי שמעון נודעים למעלה ולמטה, כי קול תורתו מתפשט בכל העולמות, ומאור נשמתו מתנוצצת הארה בכל הנשמות להשכיל בסתרי תורה, ואפילו הסוחרים ההולכים במדבר היו מדברים ומגלים סודות התורה, כל שכן חכמי הדור שיודעים יותר, ומכל שכן אותם התלמידים העומדים לפני רבי שמעון".

ודאי שענין זה יש בו דרגות רבות מאוד זה למעלה מזה, וכמבואר בזוהר במקומות רבים שצדיק הוא מי ששומר את הברית, והיינו שכל ששומר יותר כך הוא זוכה יותר למדריגת 'צדיק', וכך נעשה יותר מרכבה לספירת ה'יסוד', זהו ענינו של צדיק הדור, שהוא זכה לשמירת הברית בתכלית השלימות ולכן הוא נעשה מרכבה למידת היסוד, עד שכל השפע הגשמי והרוחני היורד לעולם יורד דרכו (כמבואר בזוהר הנ"ל לענין נח ורשב"י), וגם כל שאר הצדיקים שבדור מקבלים את השפע ממנו והם משפיעים אותו לאותם הדבקים בהם ומקורבים אליהם. ודבר זה הוא מרצון ה' יתברך, וכמו שדרשו רבותינו ז"ל

⁶⁵ יש ארבע עולמות זה למעלה מזה, 'אצילות בריאה יצירה עשיה', וכל אחד מהם מורכב מעשר ספירות, והשפע המגיע לעולם יורד דרך ארבע עולמות אלו ובכל עולם הוא יורד מספירה לספירה, עד שמגיע לעולם הזה.

על הפסוק "צדיק מושל יראת אלוקים", מי מושל בי צדיק, שאני גוזר גזירה והוא מבטלה, הרי שזהו רצון ה' יתברך שתהיה ממשלה לצדיקים לבטל גזירות ולהשפיע שפע לעולם.

ובדרשות הר"ן (דרוש שמיני) כתב: "אין ספק שראוי שנאמין שכמו שבזמן שבית המקדש קיים, היה המעון ההוא המקודש מקום מוכן לחול שפע הנבואה והחכמה, עד שבאמצעות המקום ההוא היה שופע על כל ישראל. כן ראוי שיהיו הנביאים והחסידים מוכנים לקבל שפע החכמה והנבואה, עד שבאמצעותם יושפע השפע ההוא על המוכנים לכל בני דורם לכך גם אם לא ישתתפו עמהם. אבל מצד המצאם בדורם שהם עצמם כמו המקדש המקודש. ולפיכך בהמצא לנביאים והחסידים בדורות יהיה השפע שופע עליהם, ובאמצעותם אפשר שיהיה שופע על כל המוכנים מבני דורם, וכל שכן לאותם שהם מתקרבים אליהם ומשתתפים עמהם. ולא בחייהם בלבד כי גם אחרי מותם, מקומות קברותיהם ראויין להמצא השפע שם בצד מן הצדדים. כי עצמותיהם אשר כבר היו כלים לחול עליהם השפע האלוקי, עדיין נשאר בהם מן המעלה והכבוד שיספיק לכיוצא בזה. ומפני זה אמרו רז"ל, שראוי להשתטח על קברי הצדיקים ולהתפלל שם. כי התפילה במקום ההוא תהיה רצויה יותר להמצא שם גופות אשר חל עליהם כבר השפע האלוקי".

ועל פי זה נבין את מה שמוכח בזוהר (ח"ב דף ל"ח ע"ב): "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה', דא רבי שמעון בר יוחאי", כי הצדיקים הם פני השכינה, כי השכינה שורה אצלם ומתקנת על ידם, והשפע נמשך על ידם, כמו שנמשך על ידי בית המקדש, ולכן כשאינן בית המקדש צריך לבוא לצדיקים הגדולים לקבל מהם שפע קדושה וטהרה.

ובספרי פרשת עקב (מובא ברש"י דברים יא כב) מובא: "ולדבקה בו. וכי היאך אפשר לו לאדם לעלות במרום ולהדבק בו, והלא כבר נאמר (דברים ד) כי ה' אלהיך אש אוכלה, אלא הדבק בחכמים ובתלמידים ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בו". ובמכילתא (בשלה פ"ו) מובא: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו. אם במשה האמינו קל וחומר בה', בא זה ללמדך שכל מי שמאמין ברועה נאמן כאילו מאמין במאמר מי שאמר והיה העולם". ובירושלמי (עירובין דף ה') מובא: "כל המקבל פני רבו כמקבל פני השכינה, וכל העומד לפני רבו כעומד לפני השכינה".

ענין נוסף שיש בהתקרבות לצדיקים, הנה מובא בתניא (פ"ב): "יש רבבות מיני חילוקי מדרגות בנשמות גבוה על גבוה לאין קץ, כמו גודל מעלת נשמות האבות ומשה רבינו ע"ה על נשמות דורותינו אלה דעקבי משיחא שהם בחינת עקביים ממש לגבי המוח והראש, וכן בכל דוד ודור יש ראשי אלפי ישראל שנשמותיהם הם בחינת ראש ומוח לגבי נשמות ההמון ועמי הארץ, וכן נפשות לגבי נפשות, כי כל נפש כלולה מנפש רוח ונשמה וכו', כי יניקת וחיות נפש רוח ונשמה של עמי הארץ הוא מנפש רוח ונשמה של הצדיקים והחכמים ראשי בני ישראל שבדורם. ובזה יובן מאמר רז"ל על פסוק "ולדבקה בו" שכל הדבק בת"ח מעלה עליו הכתוב כאלו נדבק בשכינה ממש, כי ע"י דביקה בתלמידי חכמים קשורות נפש רוח ונשמה של עמי הארץ ומיוחדות במהותן הראשון ושורשם שבחכמה עילאה שהוא יתברך וחכמתו אחד וכו', [והפושעים ומורדים בתלמידי חכמים יניקת נפש רוח ונשמה שלהם מבחינת אחוריים של נפש רוח ונשמת תלמידי חכמים]".

והנה ענין זה של התקשרות לצדיקים על מנת להדבק על ידי זה בהקב"ה, ועל מנת לקבל מהם שפע ורוחני של יראה ואהבה, ושעל ידי זה יש כח לצדיקים לתקן את נפש המתקרב אליהם, אף שהוא מופיע הרבה בספרי קבלה וכדו' כמוכח לעיל, (ועיין בגמ' סוטה י' ע"ב בענין אבשלום שדוד אמר ד' פעמים בני בני והוציאו מז' מדורי גיהנם והכניסו לגן עדן, ובחגיגה ט"ו ע"ב שרבי יוחנן הוציא את אחר

מהגיהנום), אך כדרך והנהגה לרבים לא התפרסם ענין זה, עד שהגיע הבעש"ט ופרסם ענין זה לכל, וזאת משום שאכן עד דור הבעש"ט לא היה ענין זה של התקשרות לצדיקים נצרך לכולם, והיה די בזה שהצדיקים השפיעו שפע לעולם, גם בלא שיתקשרו ויתדבקו אליהם, (והיה קיים בעיקר הענין של הליכה לצדיקים לקבל מהם תורה, או ללמוד ממעשיהם), עד שבא הבעש"ט וגילה שבדורות אלו דור עקבתא דמשיחא, שהנשמות הם נמוכות מאוד, בבחינת עקב, כדי שיזכה האדם להתקרב ולהדבק באמת להקב"ה עליו להתקרב לצדיקים, ועצם ההתקרבות לצדיק וההתקשרות אליו, גם לפני קבלת עצותיו והנהגותיו, היא מועילה מאוד מאוד להתקרב לה', ולתקן את נפשו. כי בחמלת ה' עלינו ריחם על דורינו דור עני, אשר כבר חז"ל גילו את גודל הירידה שתהיה בעקבתא דמשיחא וכו', ושלה לנו צדיקים גדולים שנשמתם היא גדולה מאוד שלא לפי ערך הדור כלל, ולהם יש כח לתקן את נשמות ישראל ולהשפיע להם שפע קדושה ויראה.

והנה ענין זה הוא מופיע במאות מקומות בספרי חסידות ונצטט כאן כמה קטעים קטנים. בתפארת שלמה (פרשת נצבים) כתב: "בזמנינו העיקר לעבודת ה' יתברך, הוא להתדבק אל הצדיקים, כל אחד לפי מדרגתו, וזה הענין פירסם הבעל שם טוב ז"ל בעולם, שכל מי שמפריד את עצמו מהצדיק, ואומר בלבבו מה לי לנסוע לצדיק הדור לבקש תורה מפיו, הלא כמה ספרים קדושים במוסר השכל דרושים לכל חפציהם, בתורה ויראת שמים, אבל באמת אין זה כלום, כי ראיית פני הצדיק הוא מבטל ממנו כל המידות רעות, דהיינו העצלות והעצבות, וכל התאוות רעות רחמנא ליצלן, וגם בצדקה מה שנותן לצדיק זוכה למידות טובות, וכל חסרונו ישרים על ידי דיבוק חכמים.

וגם הצדיק מעלה תפילתו למעלה, כי הקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתן של צדיקים (יבמות ס"ד ע"א), שמגלין אלהותו יתברך שמו בעולם, ובזה יבוא לשלימות האמיתי, וכמשל בן כפר שרוצה לבא אל המלך ולבקש מלפניו על אדותיו ועל עניניו, אבל אי אפשר לו בעצמו לדבר אל המלך, כי כבוד לשון הוא לדבר עם המלך דברים מועטים הסובלים פירוש הרבה וענין גדול, והמלך אינו סובל רוב דיבוריו של בן כפר, לכן העצה בזה לבא אל שר אחד משרי המלך המבין בלשון בן כפר, וגם כן יכול לדבר עם המלך כראוי וכו', כן הוא זה הדבר כביכול, המלך זה מלך מה"מ הקב"ה אשר מלוא כל הארץ כבודו, וטוב לכל אחד לדבק עצמו אל צדיק אחד ועל ידו יפיק המלך מלכו של עולם רצונו".

ובפרשת וישב כתב לענין אחי יוסף: "שהיה מרמז להם אף כי המה כולם קדושים אעפ"כ הם צריכים ליוסף להיות להם לראש ולמנהיג, כי הוא צינור כל ההשפעות, בחינת צדיק יסוד עולם. כי כן היה כוונת הבריא שיהיה בכל דור צדיק יסוד עולם, כי ע"י הצדיק הולכים כל ההשפעות, ודבר זה גילה לנו הבעש"ט ז"ע שהפיץ אורו על פני תבל, כי בלתי דיבוק חכמים שבדור, איננו באפשרי להיות קיום לעולם"⁶⁶.

⁶⁶ ואין קשר כלל בין ענין ההתקשרות לצדיקים לבין מה שכתב בנפש החיים (שער ג' פ"ט): "ואפילו להשתעבד ולהתדבק באיזה עבודה לבחינת רוח הקודש שבאיזה אדם נביא ובעל רוח הקודש, גם זה נקרא עבודה זרה ממש, כמו שמצינו בנבוכדנצר שהשתחוה לדניאל, גם כן לא בעבור שהחזיקו לאלוה בורא כל, אלא שכיון בהשתחויתו להשתעבד ולהתדבק לרוח הקודש שבו וכו'", וכבר האריך בספר חיי נפש לבאר שההתקשרות לצדיקים הוא ענין אחר לגמרי, כי האיסור הוא כשעושה איזה עבודה לצדיק כגון שמשתחוה לו, אבל כאן אינו עובר ח"ו את הצדיק, אלא מאמין בו ומתדבק בו, כמו שאמרו רז"ל שמצוה להדבק בחכמים, ואז יש לצדיק כח להעלות את תפילתו ולפעול עבורו בשמים, כמו השר שמשתדל עבור האיש הפשוט אצל המלך, אך ודאי שאסור לעבוד את השר שזהו זלזול נורא במלך, אלא שמי שמתקרב לשר, הרי השר בגודל מעמדו שקיבל מהמלך יכול להשפיע על האיש הפשוט עשירות, ויכול לתת לו משרה חשובה וכו', וכך גם אצל הצדיק,

ובפרשת צו כתב: "גודל מעלת דיבוק חכמים וצדיקי הדור כל המסתופף בצילם ומתאבק בעפר רגליהם. אף כי הוא אינו במדריגה הנכונה עם כל זה אם הוא מחובר לטהור יש לו תקומה להיות לו עליה ע"י הצדיק, כי (ב"ק צב, ב) כל המחובר לטהור טהור, וכו'. כמו ששמענו מאת הרב הצדיק המנוח מהו' חייקא המדורא זלה"ה שהיה עוסק בתעניות וסיגופים כמה פעמים משבת לשבת והיה נייעור אלף לילות לעסוק בתורה ועכ"ז לא הרגיש בנפשו תיקון השלימות, עד אשר בא אל הרב הקדוש המגיד מוהד"ב ממצוריטש זלה"ה ותיכף נגמר תיקונו הראוי".

ובפרשת אמור כתב: "ידוע גודל מעלת הצדיקים ודיבוק חכמים שבדור אשר מפיהם אנו חיים, וכל הדבוק בהם לא יזנח לעולם וכו', ודבר זה גילה לנו הבעל שם טוב ז"ל בדורו, ומאז כן הוא בכל דור דור ודורשיו עד ביאת הגואל, כל הדבוק בהם, יש להם עלייה, לכל הנשמות, לא ידח ממנו נידח".

ובדגל מחנה אפרים (פרשת שמיני) כתב: "אדוני אבי זקני זלה"ה (הבעש"ט) אמר, שעיקר תיקוני התשובה אי אפשר בלא הצדיק, שרק על ידי הצדיק יוכל להתעלות, ואדם הראשון לא היה יכול לתקן כי אם באבות הקדושים כנודע". ובפרשת מצורע כתב: "שמעתי מאבי אדוני זקני זלה"ה כי כל עליות של האדם אי אפשר להיות כי אם על ידי ראשי וצדיקי הדור, הן המידות של האדם הן דיבורים שלו הכל הצדיק יכול להעלות, ויש שני בחינות בזה, יש אנשים שהצדיק מעלה אותן בתורתו ותפלתו, ויש אנשים שאינו יכול להעלות כי אם בשיחה שלו וכו'", עיי"ש".

ובפרשת קורח כתב: "כי זה גלוי שכל העולם כולו עומד על עמוד אחד וצדיק שמו, ומהו בחינת צדיק, כי הוא מקשר ומייחד כל העולמות להקב"ה וברוך שמו וממשיך לכולם חיות אלוקות, וזהו שתרגם אונקלוס דאחיד בשמיא ובארעא, היינו שעושה אחדות בין השמים שמים לה' ובין הארץ אשר נתן לבני האדם לעבודה ולשומרה, ועל ידי הצדיק נעשה התקשרות ואחדות גמור ביניהם, והני מילי כשהעולם הם מקושרים לצדיק אז הוא יכול לקשר כל העולם להקב"ה ואם לאו". ובתולדות יעקב יוסף (פ' קורח) כתב: "שמעתי ממורי זלה"ה, כי תיקון בעלי תשובה, העיקר הוא ע"י גדולי הדור שיכול להעלותו ולקשרו בשורשו וכו'".

ובהיכל הברכה (פ' בראשית): "כיון שנפשם מחוברים אצל הצדיק באהבה אמיתית לצדיק. אף על פי שמצוות שלו הם בלא דחילו ורחימו ולא פרחת לעילא, אף על פי כן אם הוא דבוק ומקורב להצדיק, הצדיק מעלה מצוות שלו ועבודה שלו".

ובמאור ושמש (פרשת נשא) כתב: "הנה הגם בעוות אדם דרכיו והולך בעצת היצר, הלא בשוכו מדרכיו וחי על ידי לימודו בתורה לשמה והתמדתו בו, כמו שאמרו חז"ל אם היה רגיל ללמוד דף אחד ילמוד שני דפים וכו'. אמנם הנה מבילתי חברת הצדיק והדבוק בו קשה לעשות תשובה כהוגן וכמעט בלתי באפשרות כלל, ומה גם בדורות הללו נתמעטו הלבבות. אך העיקר לחבר את עצמו לצדיקי הדור ולקדושים אשר בארץ המה אשר הם יקשרו את נפשו לשרשו ויורו לו לשוב באמת ובלב שלם אל ה' וירחמנו ויתוקן כל שרשי הבריאה. ובהיותו דבוק ונכסף להצדיק והצדיק מקשר נשמתו למעלה בשורשו, גם כוחו יפה לעשות תיקוני תשובה בפני עצמו כראוי".

שהקב"ה ברצונו נתן ממשלה לצדיקים, כמו שאמרו (מועד קטן טז:) על הפסוק "צדיק מושל יראת אלקים", 'מי מושל בי צדיק, שאני גזור גזירה והוא מבטלה', ולכן אמרו: "ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים", והקב"ה ברצונו נותן שפע לצדיקים שישפיעו אותו לכל העולם. ובכתבי האריז"ל מובא שנתן לר"ח ויטאל יחודים כדי לעשותם בקברי צדיקים, ועי"ז יזכה להתדבק ולהתקשר בנשמות הצדיקים.

חמשת הצדיקים המופלגים יהידי הדורות

והנה בחיי מוהר"ן (רע"ט) מובא: "שמעתי בשמו שאמר, מן רבי שמעון בר יוחאי שהיה חידוש כמפורסם, היה העולם שקט עד האר"י ז"ל, היינו שמרבי שמעון בר יוחאי עד האר"י ז"ל לא נתגלו חדשות כמו שנתגלו על ידי רבי שמעון בר יוחאי, עד שבא האר"י ז"ל שהיה חידוש כמפורסם, והוא גילה חדשות לגמרי שלא נמצא מי שיגלה חדשות כאלה עד האר"י ז"ל. ומן האר"י ז"ל עד הבעל שם טוב ז"ל, היה גם כן העולם שקט בלי חידוש, עד שבא הבעל שם טוב ז"ל שהיה חידוש נפלא, וגילה חדשות. ומן הבעל שם טוב ז"ל עד עתה היה גם כן העולם שקט בלי חידוש כזה, והיה העולם מתנהג רק על פי ההתגלות שגילה הבעל שם טוב ז"ל עד הנה, עד שבאתי אנכי. ועתה אני מתחיל לגלות חדשות נפלאות לגמרי וכו'", וכן אמר שממנו לא יהיו חדשות עד ביאת המשיח⁶⁷.

כדי לבאר ענין זה יש להקדים את המובא בגמ' סוכה (מה:): "א"ר חזקיה א"ר ירמיה משום רבי שמעון בר יוחאי, יכול אני לפטור את כל העולם כלו מיום הדין מיום שנבראתי עד עתה, ואילמלי אליעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו, ואילמלי יותם בן עוזיהו עמנו מיום שנברא העולם עד סופו, ראיתי בני עליה והם מועטים, אם אלף הם אני ובני מהם, אם מאה הם אני ובני מהם, אם שנים הם אני ובני הם".

וכתב על כך רבי חיים ויטאל בהקדמה לשער ההקדמות: "עם היות שהיו בדורו כל התנאים רבי מאיר שהיה מאיר עיני חכמים בהלכה ורבי יהודה ורבי יוסי ע"ה וכיצא בהם ראשי תנאים, וחלילה וחס מלהאמין שהיה משבח את עצמו אף אם אינו כן, כי לא היה נכתב בתוך התלמוד. ואל יפלא האדם מזה כי עם היות שרשב"י אחרון שבתנאים זכה למעלה כזו, כי דברים אלו כבשונו של עולם, אין רשות בפה לפרש עניינם הכמוס והחתום אצלינו. ועל דרך זה אל תתפלא ממה שנספר מענין רבי יצחק לוריא הנגלה אלינו בזמננו ובדורינו זה, ולא אוכל לפרש, ואם תרצה תבין מה שכתב בספר התיקונים על "דור הולך ודור בא", דא משה רעיא מהימנא, וכנזכר בתיקונים ס"ט (דף קיב): "אמר רבי שמעון, חברייא בודאי קב"ה אסתכם עמנא עילאין ותתאין למהוי בהאי חיבורא, זכאה דרא דהאי אתגלייא ביה, דעתיד כוליה האי לאתחדשא ע"י דמשה בדרא בתראה, לקיימא קרא "מ'ה ש'היה ה'וא שיהיה", ואתפשטותיה הוא בכל דרא ודרא בכל צדיק וחכם דמתעסק באורייתא, עד מנינא דס' רבוא וכו'", (בודאי הקב"ה הסכים עמנו עליונים ותחתונים להיות בחיבור זה, אשרי הדור שדברים כאלו נתגלו בו, שעתיד כל זה להתחדש על ידי נשמת משה בדור האחרון, לקיים את הפסוק 'מה שהיה הוא שיהיה', שהוא ר"ת משה, והתפשטותו של משה הוא בכל דור דור, בכל צדיק וחכם שמתעסק בתורה, עד מנין של שישים ריבוא נשמות), והדברים סתומים וחתומים, עכ"ל.

ובאריז"ל (ספר הליקוטים וזאת הברכה) כתב: "דע, כי משה רבינו ע"ה בא בכל דור ודור להאיר להם, והנה הצדיק שיש בו ניצוץ משה, הוא המנהיג את הדור, וכל החכמים שבדורו טפלים לו, כי הם ענפים שלו". והיינו שמשה רבינו הוא שורש כל נשמות ישראל, וכמו שאמרו רז"ל ששקול משה כנגד כל ישראל, והוא קיבל על עצמו לתקן את נשמות ישראל ולהשיבם אל ה' יתברך, ולכן הוא בא בכל דור להאיר לישראל, ובודאי בכל צדיק וצדיק יש ניצוץ מנשמת משה רבינו ע"ה, אך עיקר נשמת משה רבינו ע"ה התגלתה בעולם חמישה פעמים, בתחילה משה רבינו עצמו שנתן לנו את התורה, ואח"כ

⁶⁷ שיח שרפי קודש ח"ג, שארית יצחק.

נתגלגלה נשמתו ברשב"י שגילה סודות התורה נוראים ועצומים בספר הזוהר, ואח"כ באריז"ל שגילה בפרטיות את כל תורת הנסתר והשתלשלות העולמות, שעיי"ז אפשר להבין את דברי הזוהר, ואח"כ בבעש"ט שגילה כיצד להמשיך את תורת הנסתר להנהגה למעשה, וגילה הנהגות קדושות ונוראות המתאימות לדורות אלו הנובעות מתורת הנסתר, ואח"כ במוהר"ן שגילה עוד הנהגות קדושות ונוראות הנובעות מתורת הנסתר, וכן גילה מאמרים שהם השגות מופלאות ועצומות הנמשכים ממקומות גבוהים מאוד, ומעוצם קדושתם ורוממותם הם מעוררות לב כל יהודי מקטן ועד גדול לעבודת ה' באמת. וגם משיח צדקנו יהיה גלגול נשמת משה רבינו ע"ה, כמובא בזוהר שגואל ראשון הוא גואל אחרון, וזהו "מה שהיה הוא שיהיה" ר"ת משה, ו'שילה' גימטריא 'משה' (זוהר ח"א דף כה.), כי משיח הוא גלגול נשמת משה רבינו ע"ה.

וביארור הענין, כי כבר נתבאר לעיל מדברי הזוהר שפנימיות התורה שהיא החלק הגבוה ביותר בתורה טמונים בה עצות נפלאות ונוראות לעבודת ה', וכן עצם לימודה מכניס באדם יראה ואהבה עצומים (וכמו שכתב הרמ"ק (אור ערב ח"ב פ"ב) שלא יוכל האדם להשלים את עצמו ביראה ואהבה בלא חכמת הנסתר, שעל ידה מתבונן בגדולת ה' ורוממותו), ולכן היא נותנת לאדם כח עצום להתגבר על היצר הרע, וככל שהדורות יורדים יותר, כך הנשמות נמוכים יותר, בבחינת עקב, וכך הסטרא אחרא מתגברת יותר, וכמו שגילו לנו חז"ל בגמ' מעוצם התגברות הסטרא אחרא שתהיה בעקבתא דמשיחא, ולכן לאחר חורבן בית שני, כשהתחילה הגלות להתגבר, שלח הקב"ה את נשמת רשב"י זיע"א כדי לגלות סתרי תורה נוראים, שבכוחם יהיה כח להתגבר על הסטרא אחרא, וספר הזוהר היה גנוז הרבה מאוד שנים, ולאחר מכן נתגלה, דוקא בדורות הנמוכים, כי הם צריכים ביותר את האור הנורא הזה בגלל דלותם ושפלותם, ולאחר מכן כשנתגברה הגלות עוד שלח הקב"ה את נשמת האריז"ל, שגילה גם כן סתרי תורה נוראים, והוא גילה את כל השתלשלות העולמות והפרצופים וכו', שהם הדרך להבין את דברי הזוהר, ואת הנהגת ה' יתברך בעולמו, ואת הפנימיות שבכל מצוה ומצוה, ומעוררים את הלבבות מאוד לעבודת ה' יתברך. ולאחר מכן ירדו הדורות יותר, וכידוע ענין ש"צ ימ"ש שהדיח הרבה נפשות ישראל, וגזרות ת"ח ות"ט שגרמו לירידה רוחנית גדולה, ולכן חמל עלינו ה' יתברך ושלח לנו את הבעש"ט, שגילה כיצד להמשיך את תורת הרשב"י והאריז"ל להנהגה למעשה לכל אחד, וכיצד לזכות לאהבה ויראה באמת, ואח"כ ירדו הדורות יותר, כפי שאכן ראינו את התגברות ההשכלה, ואח"כ הצינונות, וגם יראי ה' עצמם נחלשו ביראתם ואהבתם לה' יתברך, ונתקטנו המוחות ונתמעטו הלבבות, כאשר רואה כל אחד בעצמו, גם אחר שלומד ספרי מוסר וחסידות, כמה הוא רחוק מתפילה כראוי, מקדושה כראוי, ומיראה ואהבה כראוי, ולכבו נמשך לכל התאוות, ולכן חמל ה' עלינו ושלח לנו את מוהר"ן ז"ל, שהמשיך מאמרים שהם השגות אלוקות וסתרי תורה נוראים ממקומות גבוהים מאוד בעולמות העליונים, המעוררים לב האדם מאוד מאוד לעבודת ה', ומכניסים באדם רצונות וכיסופים גדולים להתקרב לה' יתברך באמת, ומכניסים בלב האדם תבערת אש אהבה לה' יתברך, וכן גילה לנו עצות נוראות ונפלאות בעבודת ה', המבוססים על תורת הרשב"י והאריז"ל והבעש"ט, המתאימים לכל אחד מקטן ועד גדול, שרק על ידם נוכל להתגבר בשלימות על הסטרא אחרא שמתגברת כל כך בדורות אלו. וכן גילה דרכי התחזקות נפלאים, היכולים לחזק ולעודד כל אדם מישראל, גם מי שנפל למקומות הנמוכים ביותר, לגלות לו ולהאיר לו עוצם האהבה שהקב"ה אוהבו, ושגם שם הוא יכול למצוא את הקב"ה ולהתקרב אליו, וכן לגלות ולהראות לכל אחד דרך להגיע לדרגות הגבוהות ביותר.

והכלל הוא שככל שהדורות יורדים יותר והסטרא אחרא מתגברת יותר, כך מתגלים צדיקים נוראים יותר ויותר, ומתגלה אור גבוה יותר ויותר בעולם, כדי שיהיה לנו כח להתגבר נגד הסטרא אחרא המתגברת יותר ויותר. וכמובא לעיל דברי הזוהר שעתידיים סודות התורה להתגלות בדור האחרון,

ועי"ז יצאו ישראל מהגלות. וזהו שרומזו לנו רבי חיים ויטאל, שאף שרשב"י היה אחרון שבתנאים הרי מצד נשמתו היה גלגול נשמת משה רבינו ע"ה, והוא היה צדיק הדור המשפיע לכל הצדיקים שבדורו, ולכן היה לו כך עצום כזה לפטור את כל העולם מן הדין, וכן האריז"ל היה גם כן גלגול נשמת משה רבינו ע"ה. וכן כתב האריז"ל בספר הגלגולים (פ' ל"ב): "אל תתמה אם תמצא בדורות הללו צדיקים גדולים, כי אפשר שהם נשמות עצמות מדורות הראשונים וכו'. ומה שאמרו בגמ': 'זכי אכשר דרא', היינו בכללות הדור, אבל באנשים רשומים אפשר דאכשר דרא. וכל שכן עתה בדרא בתראה שצריך לגלות בו חכמת האמת, כדי שיבוא משיח, כמו שכתב בתיקונים דבזכות הזוהר יתגלה מלכא משיחא. ובהדיא אמרו על רבי פנחס בן יאיר שגדול מן משה רבינו ע"ה (חולין ד), וכן רשב"י ז"ל בזמן התנאים נשתבח בעצמו שמשא לא ידע כי קרן עור פניו, והוא היה יודע, כנזכר באידרת נשא. וכן ר"ע בן יוסף שהיה בן גרים, וכשנסתכל משה במזלו של רבי עקיבא היה מפחד ומזדעזע ממנו, כדאייתא באותיות דר"ע", הרי מבואר להדיא בדבריו, שאף שבכלליות יש ירידת הדורות אך לעומת זה הקב"ה שולח בכל פעם צדיקים גדולים יותר ויותר כדי שנוכל להתגבר על הסטרא אחרא המתגברת בכל דור ודור יותר ויותר.

אלא שדוקא משום שמגיעה לעולם נשמה גדולה כזו שיש לה כח גדול כל כך לתקן את כל נשמות ישראל ולהחזירם למוטב, ועי"ז להביא את הגאולה, הרי כדי שתהיה בחירה, ומשום שאין רצון ה' יתברך עדיין שתבוא הגאולה, לכן גורם הקב"ה שתהיה מחלוקת כנגד הצדיקים הגדולים הללו, ולא תתקבל דרכם ושיטתם אצל כל ישראל, והקב"ה מכניס אף בלב צדיקים גדולים שיחלקו עליהם, כדי שלא תתקבל דרכם ושיטתם בכל ישראל, וכמו שכתב בליקוטי הלכות (שבת ד' ט'): "אם זה הצדיק האמת שבכל דור היה נתגלה בעולם, וכל העולם היו מקורבים אליו באמת, היה העולם כבר מתוקן, כי זה הצדיק יש לו כח לתקן כל העולם אם לא היו מעלימים ומסתירים אותו, ולכן מתגברת קליפת המן עמלק מאוד מאוד להסתיר ולהעלים את שם הצדיק הזה". וכן כתב רבי חיים ויטאל על האריז"ל: "אם היה בנו זכות שהיה קיים חמש שנים בארץ ישראל, היה מחזיר כל העולם כולו בתשובה, והיה מביא את הגאולה בימיו"⁶⁸, ובזוהר (בראשית דף כח.) מובא: "ובגין דא משה לא מית, ואדם אתקרי איהו, ובגיניה אתמר בגלותא בתראה, ולאדם לא מצא עזר אלא כולהו כנגדו", הרי שבגלות האחרונה תהיה התנגדות גדולה לנשמת משה, ויהיו כולם כנגדו. ובשער הפסוקים להאריז"ל (ספר ישעיה) מובא: "הנה ר"ת 'כל היום שמי מ'נואץ' למפרע, הוא משה, ירמוז אל מה שכתב בזוהר ברעיא מהימנא בפרשת נשא, וגם בהרבה מקומות, דעתיד משה לאתגלגלא בכל דרא ודרא, והוא מנואץ ונבזה בעיני הערב רב, המתגלגלים גם כן בכל דור ודור. ועד שיכלו גלגולי הערב רב, תמיד הוא מתגלגל ומנואץ בתוכם בגלותא בתראה".

ובספר הליקוטים להאריז"ל (ואתחנן) לאחר שכתב שמשא בא בכל דור כתב: "וכאבי נעכר, הם היסורין שבאים עליו, כמ"ש רז"ל, כי בתחילה יהיה משה שמ"ה ושממה, וזה סוד מה שאמר הכתוב (ישעיה נב) "הנה ישכיל עבדי וכו'", והוא משה רבינו ע"ה, והוא משיח, כי שיל"ה בגימטריא משה. ואמר "הנה ישכיל עבדי", כי המעלות יהיו בהדרגה, בתחילה "ישכיל" ואח"כ "ירום", ואח"כ "נישא" ואח"כ "וגבה", ואח"כ "מא"ר" אותיות אדם, כי יהיה כמו אדם הראשון קודם חטאו, ואז יתוקן הכל. והפסוק מגלה לנו, מה שיעבור עליו באותו הדור, עד שבשביל כך ראוי לעלות לאלו המעלות. ואמר "כאשר שממו עליך רבים, כן משחת מאיש מראהו", פירושו, מאיש זה משה, מראהו ותוארו, זה קירון פניו שקרן אז, אך באלו הדורות בא כאחד העם, ועליו כל הפרשה מדברת. ואמר "מי האמין

⁶⁸ עמק המלך הקדמה שלישית פ"ד.

לשמועתנו, וזרוע ה' על מי נגלתה", פירוש, אפשר שזהו נגלה עליו זרוע ה', כמ"ש (דברים ל"ד) ולכל היד החזקה. "ואת עצומים יחלק שלל", יקבל חלק מהקב"ה ממש, ושאר צדיקים יקבלו על ידו". הרי מבואר באריז"ל שבזמן ביאת המשיח כשתגלה נשמת משה וידעו כולם שהתגלגל בכל דור ודור וגילה הנהגות חדשות בעולם יתמהו כולם ויאמרו (ישעיה נג): "מי האמין לשמועתנו וזרוע ה' על מי נגלתה וכו'. לא תואר לו ולא הדר וכו', נבזה וחדל אישים, איש מכאובות וידוע חולי, וכמסתר פנים ממנו, נבזה ולא חשכנוהו. אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם. והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעוונותינו", הרי שיתמהו כולם על שחלקו על צדיקים נוראים כאלו שהם נשמת משה ע"ה ולא קיבלו את עצותיהם והנהגותיהם הנפלאות. וכן מבואר מדברי האריז"ל הללו שבכל פעם שבאה נשמת משה לעולם היא עולה במעלה גדולה יותר ומשיגה יותר, עד שיבוא משיח צדקנו שהוא ג"כ נשמת משה ואז יגיע לתכלית השלימות כאדם הראשון קודם החטא. וכן מבואר מדברי האריז"ל הללו שכל הצדיקים יקבלו שכרם בעולם הבא על ידי נשמת משה, וזהו מה שאמר מוהר"ן ז"ל: "אני אשיר שיר לעתיד לבוא שהוא יהיה העוה"ב של כל הצדיקים והחסידים".

ואכן רק בחמישה צדיקים נוראים אלו אנו מוצאים שחידשו הנהגות חדשות, כמבואר בזהר הרבה אזהרות וגדרים שלא נזכרו בגמ', כגון קימת חצות ועוד, וכן מאריך מאוד בחומרת כמה דברים, שאכן נזכרו בגמ' ומדרשים אך לא החמירו כל כך בהם, וכן בכתבי האריז"ל יש הרבה הנהגות חדשות ואזהרות שלא נזכרו בגמ' ופוסקים, כידוע לבקיאים בספריו, וכן גילה את כוונות התפילה והמצוות, וכן הבעש"ט גילה הנהגות חדשות המתאימות לדורות אלו, וכן מוהר"ן גילה עוד הנהגות כגון התבודדות ועוד. ובודאי כל הנהגות אלו בנויים על יסודות איתנים, הווהר והאריז"ל וכו', וכולם ניתנו מפי משה רבינו ע"ה, כמו שנתבאר מעט לעיל, וכמו שיראה המעיין בספריהם, אלא שבכל דור ודור נתגלו הנהגות השייכות בעיקר לדור זה, לדעת באילו דברים להתמקד במיוחד בדורות אלו.

ולכן מצינו שאמר רשב"י בזהר (נשא קלב): "הנני מעיד עלי את השמים העליונים של העליונים, ואת הארץ הקדושה העליונה של העליונות, שאני רואה עתה מה שלא ראה שום אדם מיום שעלה משה בפעם השניה על הר סיני, לקבל את הלוחות השניות, שאני רואה את פני שמאירות כאור השמש המאיר בתוקפו וכו', ועוד שאני יודע שפני מאירות, ומשה לא היה יודע ולא היה יכול להסתכל, שנאמר "ומשה לא ידע כי קרן אור פניו", ועוד לשונות גדולות ומופלגות נאמרו בזהר על רשב"י.

ובכתבי האריז"ל מובא⁶⁹: "כיון שרשב"י היה גלגול משה רבינו, לכן עשה ספרא דצניעותא ה' פרקים נגד חמישה חומשי תורה, וכיון שהתורה יש בה נגלה ונסתר, גם הוא עשה ה' פרקים שהם נסתר לנסתרות וכו'".

וכן לענין האריז"ל מצינו דברים נוראים, כמובא בספר שבחי האר"י שאמר האריז"ל לתלמידו בזה"ל: "תמיד כשאני ישן נשמתי עולה למעלה דרך שבילים ונתיבות הידועים לי ומלאכי השרת באים כנגדי ומקבלים נשמתי ומביאים אותי לפני מטטרו"ן שר הפנים והוא שואל אותי לאיזה ישיבה אני רוצה לילך וכו', ובאותם הישיבות מוסרין לי רזי וגנזי התורה אשר מעולם לא נשמעו ולא נודעו אף בזמן התנאים ע"ה", הרי שהיה מיחידי הדורות ממש, שזכה להשיג מה שלא השיגו אף התנאים, כי היה גלגול נשמת משה רבינו ע"ה, ולכן זכה לגלות סתרי תורה נוראים ונשגבים שיכולים להחיותינו בעקבתא דמשיחא, וכן מובא בשבחי האר"י שהאריז"ל אמר על עצמו שהוא גלגול נשמת משה רבינו ע"ה.

⁶⁹ הובא במתוק מדבש בהקדמה לספרא דצניעותא.

ובהקדמה לספר ההקדמות כותב רבי חיים ויטאל על האריז"ל: "מלא תורה כרימון במקרא במשנה בתלמוד בפלפול במדרשים ואגדות. במעשה בראשית במעשה מרכבה, בקי בשיחת אילנות בשיחת עופות בשיחת מלאכים, מכיר בחכמת הפרצוף, יודע בכל מעשי בני אדם שעשו ושעתידים לעשות, יודע במחשבות בני אדם טרם יוציאום מן הכח אל הפועל, יודע עתידות וכל הדברים ההווים בכל הארץ, ולמה שנגזר תמיד בשמים, יודע בחכמת הגלגול מי חדש ומי ישן, ואיפת האיש ההוא באיזה מקום תלויה באדם העליון ובאדם הראשון התחתון, יודע בשלהבת הנר ובלהבת אש דברים נפלאים, מסתכל וצופה בעיניו נשמות הצדיקים הראשונים והאחרונים ומתעסק עמהם בחכמת האמת, מכיר בריח האדם כל מעשיו ע"ד ההוא ינוקא בפ' בלק, וכל החכמות הנזכרים היו אצלו כמונחים בחיקו בכל עת שירצה בלתי יצטרך להתבודד ולחקור עליהם, ועיני ראו ולא זר דברים מבהילים לא נראו ולא נשמעו בכל הארץ מימי רשב"י ע"ה ועד הנה".

וכן לענין הבעש"ט מצינו דברים נוראים, כמובא בתולדות יעקב יוסף (פ' בלק): "אחיה השילוני שקיבל ממש רבינו והיה מיוצאי מצרים ואח"כ מבית דינו של דוד המלך ע"ה והיה רבו של אליהו הנביא ורבו של מורי הבעש"ט זלה"ה", ומוהר"ן אמר שהבעש"ט היה רבי על אלפים ורבבות עולמות, והבעל התניא אמר ששמע מרבו המגיד ממעזריטש שאמר לו על הבעש"ט: "אם היה בימי התנאים היה לפלא, אם היה בימי הנביאים היה חידוש" (מובא בספרי חב"ד), והרה"ק רבי לייב שרה"ס אמר על הבעש"ט: "אם היה בדור הגאונים היה גאון, ובדור אמוראים היה אמורא, ובדור הנביאים היה נביא" (שיח שרפי קודש ח"ד), והיה צופה מסוף העולם ועד סופו (דגל מחנה אפרים), ונעשו על ידו ניסים כמו לרבי חנינא בן דוסא, דברים מבהילים שלא נראו ולא נשמעו מימות התנאים (נוצר חסד פ"ו)⁷⁰, והוא גם כן היה מצדיקים נוראים אלו, יחידי הדורות, גלגול נשמת משה רבינו ע"ה, וגם כן השיג השגות נוראות ועצומות, ותורת הבעש"ט היא כולה מיוסדת על דברי הזוהר והאריז"ל, וכל ענינה להמשיך את הסודות הנוראים הללו באופן של עבודת ה' למעשה, לגלות הנהגות והדרכות שעל ידם גם בדורות נמוכים אלו ניתן לזכות לאהבת ה' ויראתו, ולהדבק בה' יתברך באמת, ולעורר בלב האדם התלהבות עצומה לעבוד את ה' יתברך מתוך חיות ושמחה וקדושה וטהרה ועונג נפלא.

וממילא נבין שהמחלוקת שהיתה על דרך הבעש"ט, אף שודאי החולקים היו צדיקים גדולים, אך כיון שהבעש"ט היה מיחידי הדורות ממש, והשיג מה שלא נודע גם בזמן התנאים, כי קיבל תורה מאחיה השילוני שהיה מיוצאי מצרים, לכן ודאי שהחולקים לא השיגו עומק דעתו והשגתו, ולכן לא השיגו שאכן יש צורך לחדש דרך בעבודת ה' בדורות אלו, ולכן חלקו עליו ואמרו שאין לחדש דברים חדשים והנהגות חדשות, אך בודאי שאין בכך כל קושיא על דרכו של הבעש"ט הקדוש⁷¹.

⁷⁰ עיין בשבחי הבעש"ט ובהקדמת בעש"ט על התורה מעט ממופתים אלו.

⁷¹ מובא שהגר"א אמר לתלמידו רבי מנחם מנדל משקלאו, שאחד מגדולי הראשונים התענה הרבה תעניות שיגלו לו מן השמים סוד מאמר מסויים, וגילו לו אפס קצהו, והגר"א אמר שידע דבר זה לתכליתו, וכן כתבו הגר"ח מוולוז'ין בהקדמת ספרא דצניעותא והגאון רבי יצחק אייזיק חבר זלה"ה על הגר"א, שנתגלו לו דברים עליונים שלא נתגלו כמה דורות שלפניו, ולא נזכרו ולא נראו בדברי חכמי האמת הראשונים מהרמב"ן ואילך, והחזו"א בקובץ אגרות (ח"א אגרת ל"ב) כתב: "והוא נחשב כאחד מן הראשונים ולכן חולק עליהם בכמה מקומות בתוקף ועוז", ונמצא לפי"ז שהיה הגר"א זצ"ל בדרגת אחד מן הראשונים, וכיון שהבעש"ט היתה נשמתו גבוהה מאוד ולכל הפחות בדרגת הנביאים, וקיבל תורה מאחיה השילוני שהיה מיוצאי מצרים והיה רבו של אליהו הנביא, אם כן אפשר להבין שאף שהגר"א השיג השגות גדולות מאוד בנגלה ובנסתר כידוע, אך לא השיג עומק השגת הבעש"ט שהשיג שצריך לחדש דרך חדשה בעבודת ה' המתאימה לדורות אלו, ולכן התנגד הגר"א לדרך

ומוהר"ן בשיחה דלעיל ובעוד שיחות גילה על עצמו שהוא גם כן מחמשת הצדיקים הללו, יחידי הדורות, גלגול נשמת משה רבינו ע"ה, שגילו דרך חדשה בעולם⁷², והוא נהג גם כן בדרכי הבעש"ט, אך הוא גילה גם כן עצות חדשות בעבודת ה', המתאימות לדורות אלו, כגון ענין ההתבודדות, ועוד עצות רבות עצומות ונפלאות כיצד להתגבר על כל הנסיונות ולהדבק בה' יתברך באמת, כמבואר בספריו, וכן גילה מאמרים נשגבים ונוראים, שהם השגות נוראות שהשיג במקום גבוה מאוד, שכל הלומד אותם נכנסת בו התלהבות עצומה ורצון חזק ותשוקה גדולה מאוד להתרחק מכל הבלי העולם הזה ולהתקרב לה' יתברך באמת, ולהזדכך מכל התאוות והמידות הרעות, וכן גילה דרכי התחזקות נפלאים, היכולים לחזק ולעודד כל אדם מישראל, גם מי שנפל למקומות הנמוכים ביותר, ולגלות לכל אחד לאלו דרגות גבוהות הוא יכול להגיע, כמבואר באריכות בספריו ובליקוטי הלכות.

החסידות, וכשם שמצינו באחי יוסף שהיו שבטי קה שלא הכירו גודל מעלת יוסף שהוא צדיק יסוד עולם וכולם צריכים לקבל ממנו (עיין ליקוטי הלכות ה' מקח וממכר ה' ג' אות י"ג), (ועיין בספר אגרות בעל התניא שמוכר שם טענות המתנגדים על החסידים ותראה שהטענות הם על שחידשו דרך חדשה השונה ממה שהיה נהוג עד אז, וכן שחששו שהם המשיך של כת הש"צ י"מ"ש), מלבד מה שיראה כל מעיין בדברי הימים ההם שהיה הרבה לשון הרע ורכילות ושקרים שדיברו על החסידים, (ועיין באגרות בעל התניא מכתב ק"ג שכתב הבעל התניא שעיקר המחלוקת על החסידות היתה בשנת תקל"ב בגלל שהיו מתלמידי הר"א מקאליסק שהיו מתלוצצים מכל הלומדים ומבזים אותם בפריקת עול וקלות גדולה, והיו מתהפכים בחוצות בראש למטה ורגל למעלה וכו' ושאר מיני שחוק והיתול, ולכן נחלקו המתנגדים והגר"א על כל דרך החסידות, ואכן המגיד ממעריטש הוכיח את הר"א מקאליסק על כך ותיקן דבר זה, עיי"ש, ובשנת תקנ"ח התעוררה מחדש המחלוקת על החסידות בגלל שפשטה שמועה שהחסידים ערכו משתה ביום פטירת הגר"א), וכן ידוע שהגר"א לא קיבל את בעל התניא והרמ"מ מויטפסק שבאו אליו לבאר את דרך החסידות, כי משמים רצו שתהיה התנגדות לדרך זו.

והנה אם נאמר שדרך הבעש"ט אכן צריכה לדורות אלו, אין אנו מזלזלים ח"ו בכבודם של אותם צדיקים שלא זכו להתקרב לדרך הבעש"ט והתנגדו לה, כי הבעש"ט היה בדרגה נוראה מאוד, והשיג מה שהשיג שצריך לחדש הנהגות חדשות לדורות אלו, ומשמים רצו שלא תתפשט תורתו בכל ישראל, כי עדיין אין רצון ה' יתברך שתבוא הגאולה, ולכן סיבבו משמים שאותם הצדיקים לא יגלו את האור הנפלא שבתורת הבעש"ט, ואותם הצדיקים המשיכו בדרך שהיתה מקובלת אצלם מדורות הקודמים, ולא רצו לקבל דרכים חדשות, ונוכל לומר שצדיקים אלו היו מיחידי סגולה שהגיעו לדרגות גבוהות בלא תורת הבעש"ט מצד שורש נשמתם וכדומה, או שנאמר שאכן היו צדיקים גדולים, אך אם היו הולכים בדרך הבעש"ט שהוא צדיק הדור המשפיע לכל הצדיקים, היו מגיעים לדרגות גבוהות יותר, אבל אם נאמר שהמתנגדים לתורת הבעש"ט צדקו, או שעל כל פנים אין דרך הבעש"ט מחוייבת לדורות אלו, אלא אפשר להתקרב כראוי להשי"ת גם בדרכים אחרות, הרי נצטרך לומר שהבעש"ט היה בדאי ושקרן ח"ו כמה שאמר שהשיג בעולמות העליונים שהנהגות שחידש הם מחוייבות לדורות אלו, וכן כמה שאמר ששמע ממשח שביאת המשיח תלויה בהתפשטות תורת הבעש"ט בעולם, וכל מעיין מעט בספרי תלמידי הבעש"ט יבין מעט מזער עוצם גודל מעלת וקדושת הבעש"ט, ונפלאות עצותיו והדרכותיו, וח"ו לומר שבדה מליבו דברים שאינם נכונים. והבעש"ט לא אמר שדרכו היא למי שהוא משורש נשמתו וכדו', אלא אמר שהוא הדרך לכולם עד ביאת המשיח, כמבואר בספרי החסידות באריכות, ולכן באמת התקרב אליו צדיקים גדולים מאוד והתבטלו לפניו כידוע וכמובא בספרים, ולכן באמת התפשטה דרך החסידות בעשרות ומאות עיירות בכל ארצות אירופה, מה שלא מצינו כן בשום זמן אחר בהיסטוריה, שאלפי בני אדם גדולים וקטנים ישנו את הדרך שהיו רגילים בה מדורות. וכן אין לומר שהבעש"ט השיג לפי שורש נשמתו ולפי הדרגה שהגיע אליה בעולמות העליונים, כי בודאי כל צדיק משיג לפי דרגתו, אך הרי בכל הדורות היו הרבה צדיקים שהשיגו אגיהות נוראות, ולא מצינו חוץ מחמש צדיקים אלו צדיק שיגלה שהוא צדיק הדור והוא מחדש דרך חדשה המתאימה לדורות אלו, וגם בזמן הבעש"ט לא היה שום צדיק אחר שגילה כזאת, ולכן בודאי עלינו להאמין בזה באמונה שלימה בדברי הצדיקים, אפילו יאמר לך על ימין שהוא שמאל.

⁷² ולכן פטירת מוהר"ן היתה בסוכות ביום האושפיזין של משה רבינו שמירתו 'צח', ולכן 'נחמן' גימטריא 'נצח'.

ובליקוטי מוהר"ן (פי' ע') מובא: "הצדיק הוא יסוד עולם, כי זה הצדיק הוא רק יחיד בעולם, שהוא יסוד עולם, שכל הדברים נמשכים ממנו, ואפילו כל הצדיקים הם רק ענפים ממנו, כל אחד לפי בחינתו. יש שהוא בחינות ענף ממנו, ויש שהוא בחינות ענף מן הענף", היינו שהצדיקים הללו יחידי הדורות הם שורש כל הצדיקים שבדור.

ומובא בחיי מוהר"ן שאמר: "אותי צריכים כל הצדיקים, לא מיבעיא אתם, כי אתם יודעים בעצמכם איך אתם צריכים אותי, אלא אפילו כל הצדיקים צריכים אותי, כי גם הם צריכים להחזיר אותם למוטב", וכן אמר: "יש לאל ידי להחזיר כל העולם כולו למוטב, ולא בלבד אנשים פשוטים אלא אפילו צדיקים ואנשים גדולים אני יכול להחזירם למוטב", ועוד אמר (חיי מוהר"ן קמ"ח): "אפילו אותן הצדיקים שיכולים כבר להתפלל אני יכול להראות להם שאינם יודעים כלל מהו תפילה, ולהראות להם דרך בתפילה. וגם אפילו צדיקים גדולים מאוד שהולכים כבר רק ביחודים, אני יכול להראות להם שאינם יודעים כלל הדרך ביחודים ולהראות להם דרך ביחודים", והיינו שלצדיק הדור משורש נשמת משה ע"ה יש כח להשפיע שפע לכל הצדיקים שתחתיו ולהעלות גם אותם יותר ממדריגתם. וכן מובא שם שאמר: "אני אשיר שיר לעתיד שזה יהיה העולם הבא של כל הצדיקים והחסידים".

ובכוכבי אור (אנשי מוהר"ן) מובא, שפעם אחת נסעו ר' יודל ז"ל ור' מאיר ז"ל למוהר"ן ז"ל, ובדרך אמר ר' יודל ז"ל שאם היה רבינו ז"ל בדור של תנאים היה גם כן חידוש, וענה ר' מאיר ז"ל ואמר, שהוא אינו מחזיק את רבינו ז"ל גדול כל כך, רק לגדול הדור של עכשיו, וכשבאו אל רבינו ז"ל אמר רבינו ז"ל לר' מאיר: כשאין מאמינים בי למה נוסעים אלי.

ומובא עוד בחיי מוהר"ן: "פעם אחת אמר, הייתי סבור שהיצר הרע שלי אומר לי שאין מי שיוכל להנהיג את בני הנעורים כמוני, עכשו אני יודע בבירור שאני מנהיג הדור יחידי בעולם, ואין מנהיג כמוני". וכן אמר: "כבר תמהתי על העולם שהיכן שנמצא איזה טוב אמיתי ראוי שיתקרב אלינו".

וכן מובא שם: "אמר, כל מה שמשיח יעשה טובות לישראל אני יכול לעשות, רק שהחילוק היא שמשיח יגזור אומר ויקום אבל אני (ופסק ולא דיבר יותר). נוסח אחר, אבל אני איני יכול לגמור עדיין. יש נוסחא כזו, אצלי עדיין יש בחירה, אבל אצל משיח כבר לא יהיה בחירה כלל".

וכן מובא שם: "פעם אחת דיבר עמי מענין שאי אפשר להיות איש כשר באמת כי אם כשמתקרבים להצדיק האמת שבדור. ענה ואמר: קודם שנמצא הצדיק האמת בעולם יכולים להתקרב לה' יתברך בעצמו. אבל אחר שכבר נמצא הצדיק האמת בעולם אי אפשר להתקרב לה' יתברך באמת בשום אופן כי אם כשזוכין להתקרב אליו".

וכן מובא שם: "שמעתי שפעם אחת אמר לאנשיו, מה לכם לחשוב מחשבות, אין אתם צריכים כי אם לתת אבנים וסיד ואני בונה מהם בנינים נפלאים ונוראים, (כלומר שאנו צריכים רק לעסק בעבודת ה' בפשיטות בתורה ובתפילה ומצוות והוא עושה בזה מה שעושה)".

ועוד מובא שם: "שמעתי מפיו הקדוש שאמר, אני אוצר של יראת שמים, שכל מי שרוצה יכול לקבל ממני. ובאמת היה נראה בחוש שכל מי שנתקרב אליו נתמלא תיכף יראה גדולה ועצומה, ונתלהב מאוד לעבודת ה' יתברך אשר לא נראה כזאת. וגם עכשיו עדיין יראתו הגדולה גנוזה בספריו הקדושים, וכל מי שעוסק בהם באמת ובתמימות בא עליו יראה גדולה ומתעורר מאוד לה' יתברך, כי כל דבריו כגחלי אש".

ועוד מובא שם: "שמעתי בשמו שאמר שכל אחד מאנשיו בודאי יזכה בסוף לבוא בזה העולם למה שצריך. ואמר שאין הקב"ה עושה לי זאת חס ושלום בשום פעם ליקח ממני איזה איש מאנשי באמצע. כלומר רק כל אחד יאריך ימים ושנים, ויחיה בודאי ויחייגע ויחתור חתירה אחר חתירה, עד אשר יזכה לבוא לענינו ולמדרגתו הקדושה שהוא צריך לבוא בזה העולם אשר בשביל זה נברא".

וכן אמר: "כמה צלם אלוקים היו מונחים ברפש שאני הוצאתים מהרפש והטיט שהיו שם, ועל ידי נתקרו אליו יתברך בהתקרבות כזה שאין להם להתבייש מצדיקים גדולים וכו', כי נראה בחוש שהמתקרבים אלי נשתנה פניהם, ובא עליהם פנים של יהודי בחינת צלם אלוקים. הלא יש אצלי אנשים שאיני יודע אם השאול תחתיות היה די להם, כי גם השאול תחתיות היה קטן לפניהם, שאם היה אפשר להם לחתור תחת שאול תחתיות היו חותרים, ועל ידי נתקרו וכו'".

ובליקוטי מוהר"ן (ס"ח) מובא שרק צדיק גמור שזיכך עצמו לגמרי מכל התאוות והמידות הרעות עד שאין לו שום משיכה לרע הוא יכול להכניע את הסטרא אחרא ולקרב את כל העולם לה' יתברך, ובליקוטי מוהר"ן (ס"י) מובא: "יראה ואהבה אי אפשר לקבל כי אם על ידי צדיקי הדור", עיי"ש באריכות. ובליקוטי מוהר"ן (ס"ב) מובא: "כל ההשפעות וכל הדברים הם באים רק מהצדיק האמת, ועל כן כשמקורב להצדיק האמת, יוכל לקבל בקל את מה שצריך לו הן עשירות או בנים, אבל כשהוא רחוק מהצדיק אזי בא לו בקושי גדול וכו'", עיי"ש.

ובליקוטי מוהר"ן (ס"ג) מובא: "כל מה שהוא קטן ביותר, ומרוחק ביותר מה' יתברך, הוא צריך רבי גדול ביותר. כמו שמצינו בעת שהיו ישראל במדרגה קטנה מאוד, דהיינו במצרים, שהיו משוקעים במ"ט שערי טמאה, היו צריכים רבי גדול ומלמד גדול ונורא מאוד, דהיינו משה רבנו ע"ה. כי כל מה שהוא קטן ומרוחק ביותר, צריך מלמד גדול ביותר. שיהיה אומן כזה, שיוכל להלביש שכל עליון כזה, דהיינו השגתו יתברך שמו, לקטן ומרוחק כמותו. כי כל מה שהחולה נחלה ביותר, צריך רופא גדול ביותר.

על כן אין להאדם לומר: די לי אם אהיה מקורב אצל איש נכבד וירא ה', אף, שאינו מופלג במעלה, כי הלואי שאהיה מקודם כמוהו. אל יאמר כן, כי אדרבא, כפי מה שידע איניש בנפשיה גודל פחיתותו וגודל ריחוקו שנתרחק מאוד מה' יתברך, כל אחד ואחד כפי מה שידע בנפשו. וכמו כן כל מה שידע בעצמו שהוא מרוחק ביותר, צריך לבקש לנפשו רופא גדול מאוד מאוד, הגדול במעלה ביותר, דהיינו שיחזיר ויבקש תמיד לזכות להתקרב להרבי הגדול מאוד מאוד כנ"ל. כי כל מה שהוא קטן ביותר, צריך מלמד גדול ביותר כנ"ל".

ובליקוטי מוהר"ן (ס"ד) מובא: "עיקר גודל החשק נעשה על ידי המניעה שמזמינין לו, כי כשאישי ישראלי צריך לעשות דבר הצריך לו ליהדותו, בפרט כשצריך לו לעשות דבר גדול הצריך ליהדותו, שכל יהדותו תלוי בזה, כגון לנסוע לצדיק אמיתי, אזי מזמינים לו מניעה. וזאת המניעה היא בשביל החשק, כדי שעל ידי זה יהיה לו חשק יותר לעשות אותו הדבר. כי על ידי המניעה שמונעים את האדם מן הדבר, על ידי זה נעשה התגברות החשק מאוד, וכו', וכל מה שהדבר הנחשק גדול ביותר, המניעה יותר גדולה וכו', ועל כן ראוי לאדם לדעת כשיש לו מניעות גדולות מאוד מאיזה דבר שבקדושה, ידע ויבין מזה, שזה הדבר שרוצה לעשות, הוא נחשק גדול מאוד, ודבר יקר מאוד, שמחמת זה המניעה גדולה מאוד כנ"ל. ובפרט כשרוצה לנסוע לצדיק האמת, כי יש צדיקים הרבה, אבל יש בחינות נקודות האמת בין הצדיקים, שכשרוצים להתקרב אליו, שבזה תלוי הכל, אזי יש להאדם מניעות גדולות רבות מאוד, ומזה בעצמו יבין האדם גודל מעלת הנחשק כנ"ל".

ובליקוטי מוהר"ן (תנינא סי' ס"ז) מובא: "יש צדיק שהוא היופי והפאר והחן של כל העולם כלו, בבחינת (בראשית ל"ט): "ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה", בחינת (תהלים מ"ח): "יפה נוף מושו כל הארץ". כי זה הצדיק האמיתי שהוא בחינת יוסף, הוא ההידור והיופי של כל העולם, וכשזה היופי והפאר נתגלה בעולם, דהיינו כשזה הצדיק, שהוא היופי של כל העולם, נתפרסם ונתגדל בעולם, אזי נפתחים העינים של העולם, שכל מי שנכלל בזה החן האמת של זה הצדיק, שהוא החן והיופי של העולם, דהיינו שמתקרב אליו ונכלל בו, נפתחים עיניו ויכול לראות, והעיקר להסתכל על עצמו. כי על ידי שמתקרב לצדיק אמיתי, שהוא בחינת (משלי י'): "צדיק יסוד עולם", בחינת יסוד הפשוט, שממנו נמשכים כל הארבעה יסודות⁷³, בבחינת (בראשית ב'): "ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים", 'נהר יוצא מעדן' זה בחינת: 'צדיק יסוד עולם', שהוא בחינת יסוד הפשוט, אשר "משם יפרד והיה לארבעה ראשים" היינו בחינת הארבעה יסודות, שנמשכים מן הצדיק כנ"ל. וכשמתקרב אליו, על ידי זה ראוי לו להסתכל בעצמו על כל המידות, איך הוא אוחז בהם. כי כל המידות נמשכים מן הארבעה יסודות, כידוע, והארבעה יסודות נמשכים מן הצדיק כנ"ל, ועל כן כשנתגלה זה הצדיק, שהוא החן והיופי של העולם, כל מי שמתקרב ונכלל בזה החן האמת, נפתחים עיניו, ורואה ומסתכל על עצמו, איך הוא אוחז בכל המידות, שנמשכים מארבעה יסודות, שהם נמשכים מהצדיק כנ"ל. וגם יכול לראות ולהסתכל בגדולת ה' ולהסתכל בעולם, על ידי שנפתחו עיניו על ידי התגלות הפאר של הצדיק האמת כנ"ל", עיי"ש באריכות.

ובליקוטי מוהר"ן (סי' קכ"ט) מובא: "כשמקורב להצדיק, אף שאינו מקבל ממנו כלל, הוא גם כן טוב מאוד. והאמונה לבדה שמאמין בהצדיק מועיל לעבודת ה' יתברך. כי טבע האכילה שהמזון נתהפך לניזון, כגון כשהחי אוכלת צומח כגון עשבים, נתהפכים העשבים לחי, כשנכנסין בתוך מעיה. וכן מחי למדבר, כשהמדבר אוכל החי, נתהפך החי למדבר. ולכל מקום שנכנס לשם המזון שנתחלק להאיברים, נתהפך למהות האיבר ממש שנכנס לשם. כגון החלק מהמזון הנכנס להמוח נתהפך למוח, והנכנס ללב נתהפך ללב, וכן לשאר האיברים. וזהו: "ארץ אוכלת יושביה", כי ארץ הוא בחינת אמונה, כמו שכתוב (תהלים ל"ו): "שכן ארץ רעה אמונה". וזהו "אוכלת יושביה", כי כשנכנס לארץ, שהיא בחינת אמונה, נאכל אצלה, היינו שנתהפך למהותה. היינו כשדבוק להצדיק ומאמין בו, שהוא בחינת ארץ, נאכל להצדיק ונתהפך למהות הצדיק ממש, וכו'.

אך אף על פי כן העיקר תלוי ברצון, אם רצונו חזק מאוד להתקרב לה' יתברך ולעבוד אותו, רק שקשה לו לשבר תאוות גופו, אז על ידי התקרבות ואמונת הצדיקים, הוא בחינת אכילה, ונאכל להצדיק, היינו שנתהפך למהותו כנ"ל. אך אם אין רצונו כלל לעבוד את ה', לא יועיל לו שום התקרבות לצדיקים, והוא בחינת מזון שאינו נתהפך לניזון. כגון אם אוכל אכילה שאין הטבע סובלת אותו, אזי אינו מתעכל ואינו מתהפך לניזון, רק הגוף מקיא אותו. כן הוא בחינה זו ממש, כי אינו נאכל כלל להצדיק, אף שמקורב אצלו. כי הצדיק אינו יכול לסבלו, ומקיא אותו".

ובליקוטי מוהר"ן תנינא (סי' צ"א) מובא: "דע, כי ההתקשרות באמת לצדיקים אמיתיים הוא תועלת גדול מאוד מאוד, כי על ידי זה זוכין לתשובה שלימה ולכפרת עוון, ונמתקין הדינין ונתבטלין לגמרי, ונעשה על ידי זה יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה וכו'", עיי"ש באריכות.

⁷³ נבאר קצת את הדברים, כי ידוע בספרי קבלה שספירת ה'כתר' היא היסוד הפשוט שממנה נמשכים ארבעת הספירות: 'חכמה בינה תפארת מלכות', שהם בחינת הארבע יסודות, שמהם נברא כל העולם, ועל פי זה נבין מה שאמרו בגמ' חגיגה י"ב ע"ב: "כל העולם עומד על עמוד אחד וצדיק שמו, שנאמר וצדיק יסוד עולם".

ובשיחות הר"ן (סי' קפ"ה) מובא: "אמר בפירוש בזה הלשון: כל הנהגה והנהגה שאני מצוה לעשות הוא סגולה, ותיקון. ומועיל על מה שעבר, ועל העתיד, ולאחר ההסתלקות של האדם, ולימות המשיח, ולתחיית המתים, ולעתיד לבוא.

וכל מה שציוה לעשות, אפילו היה נראה דבר קל ופשוט מאוד, היה כבד מאוד על האדם לעשות. והיה מונח עליו כל מיני כבודות והיו עליו כמה וכמה מניעות, אף על פי שהדבר היה דבר פשוט. ואלו לא היה מצוה רבינו ז"ל לעשות אותו הדבר, רק האדם היה רוצה לעשות זאת מעצמו היה קל עליו מאוד לעשות, אבל כשציוה רבנו ז"ל לעשותו היה כבד מאוד. אבל אף על פי כן היו אנשים שלו מקיימים דבריו תמיד. כי ידעו מזה שדבריו שהוא מצוה כבד מאוד לעשותו והיו מכריחים עצמם מאוד לקיים דבריו דייקא. והיו מתחננים ומבקשים מאוד מה' יתברך על זה שיעזור אותם לקיים דברי הנהגותיו הקדושים. וה' יתברך עזרם על זה.

ושמעתי מפיו הקדוש בפירוש שאמר: כל מה שאני מצוה לעשות הוא כבד מאוד לעשות וכו'. ומי שזכה להתקרב אליו היה רואה קצת מעין זה. ולא היה לרבנו ז"ל שום מנוחה כל ימיו אפילו רגע אחת. כי היה לוחם מלחמות ה' בכל עת ובכל רגע, ואי אפשר להאריך ולספר בזה מכמה טעמים. וזה היה ענין המחלוקת הגדולה שהיה עליו וכו', אבל אף על פי כן ה' יתברך היה בעזרו תמיד וזכה לעלות על ידי זה בכל יום ובכל עת למעלות והשגות גבוהות מאד אשר לא נשמעו ולא נראו וכו'.

וגם עכשיו עדיין מונח כל מיני כבודות ללמוד ספריו הקדושים ויש עליהם כמה מניעות אפילו מי שזוכה לידע מרבנו ז"ל ורוצה ללמוד אותם יש לו כבודות גדול ומניעות רבות מאוד כידוע בחוש לנו. וגם עדיין האור נעלם ונסתר".

ובליקוטי הלכות (הל' ברכת הודאה הל' ה') כתב: "עיקר השגת סודות התורה הוא על ידי שמירת הברית, ואפילו שאר חלקי התורה אין משיגין בשלימות כי אם על ידי שמירת הברית וכו'. ועל כן צריך כל למדן לפשפש במעשיו ולהסתכל בעצמו אם הוא נקי מן החטא ואם הוא קדוש בשמירת הברית כראוי, ואם יודע בעצמו שעדיין לא הגיע לזה, מכל שכן אם הוא רחוק מתיקון זה כמו שהוא רחוק, כמו שמצוי עכשיו בעוונותינו הרבים, צריך לידע שעדיין אין לתורתו שלימות כי אם על ידי הצדיק הגדול הקדוש באמת בקדושת הברית בשלימות, שכשמקשרים עצמם אליו אזי נכלל למדן וצדיק, ואז יכול להתקן על ידו שיזכה לכיסופים טובים ולצייר אותיות התורה לטוב על ידו. ועל כן צריך כל אחד לחפש ולבקש מאוד אחר רבי אמיתי כזה, שזהו בחינת "אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו וכו'". אבל אם אינו מקורב לצדיק אמיתי כזה, ומכל שכן כשחולק עליו חס ושלום, ובעצמו אינו קדוש כלל כאשר יודע בעצמו, והוא מתפאר ומתגאה רק בלמדן שלו באשר שהוא למדן גדול, זהו בחינת אחר שקיצץ בנטיעות, כי מפריד בין למדן וצדיק, שעל ידי זה מפריד אותיות התורה מנקודות טובים ונשארים האותיות כגוף בלא נפש, שזהו בחינת לא זכה נעשית לו סם המוות, כי זהו בחינת מיתה ממש שהוא פרידת הנפש מהגוף, כי גם הוא מפריד הנפשות טובות שהם הנקודות מהאותיות שהם בבחינת גוף לגבי הנקודות וכו'", עיי"ש.

ובחיי מוהר"ן מובא, כי לאחר שגילה סוד נורא מגדולת התנא רשב"י, ושעל ידו לא תשכח התורה מישראל, על ידי ספר הזהוהר שגילה, וש'שמעון' ראשי תיבות "עיר וקדיש מן שמיא נחית", אמר:

"ועכשיו יש נחל נובע מקור חכמה, שגם העיר וקדיש צריך לקבל משם"⁷⁴, והיינו שככל ששורדים הדורות כך הקב"ה ברחמיו וחסדיו המרובים שולח נשמות גדולות יותר ויותר, שמשגיגות יותר ויותר, ובכוחם לגלות אור גדול יותר, הנמשך מאורו של משיח, כדי לתקן נשמות ישראל, ולהדריכם בעצות נפלאות ונוראות לקרבם לאביהם שבשמים, וכל דברי מוהר"ן רובם ככולם מיוסדים על דברי הזוהר והאריז"ל, והוא המשיך עצות והנהגות למעשה על פי תורתם, ולכן על ידו אפשר לקבל את אור הרשב"י הקדוש.

ובחיי מוהר"ן (סי' שע"ג) מובא: "אמר, הבעל שם טוב ז"ל וכמה צדיקים עשו ותיקנו בעולם מה שתיקנו, ואחר כך כשנפטרו ונסתלקו נפסק הדבר, היינו ההארה שהאירו בתלמידיהם והחזירו לה' יתברך, לא נמשך מדור לדור רק נפסק. על כן צריכין לעשות דבר שיהיה לו קיום לעד. וכן דיבר עוד פעם אחת שצריכים להשאיר תלמידים שאלו התלמידים יעשו תלמידים אחרים, וכן התלמידי תלמידים יאירו להלך יותר ויותר וכן לדורי דורות", וכן אמר: "האש שלי תוקד עד ביאת המשיח", והדבר מובן היטב על פי הנ"ל שהוא היה מחמשת הצדיקים יחידי הדורות משורש נשמת משה רבינו ע"ה, והוא האחרון שבהם, ולכן הוא הצדיק הכולל שבדור מזמן ביאתו לעולם עד ביאת גואל צדק, ולכן דרכו ועצותיו וההתקשרות אליו ימשכו עד ביאת המשיח.

וכן אמר: "אני רוצה להישאר ביניכם, ואתם תבואו על קברי וכו'". וקודם פטירתו סיפרו אנשיו עמו והיו מתאנחים מאוד כי מה נעשה ועל מי יעזוב אותנו. והשיב: "רק אתם תחזיקו עצמכם ביחד, אז תהיו אנשים כשרים, ולא כשרים בלבד אלא אפילו צדיקים וטובים תהיו. כי ה' יתברך יעזור לי בודאי שיהיה כרצוני כאשר רציתי מכבר, כי בעזרת ה' גמרתי ואגמור כרצוני בודאי. ואמר שכל מי שיגע ויתחבר לאחד מאנשי שלומנו בודאי יהיה איש כשר באמת, ולא איש כשר בלבד אלא אפילו צדיק גמור כמו שאני רוצה". וכן אמר שפטירתו היא כמו מי שעובר מחדר לחדר, ושומע כל מי שבא על קברו ויעזור ויושיע לו בכל מה שאפשר⁷⁵.

ובחיי מוהר"ן מובא שאמר: "זה פעלתי אצל ה' יתברך, שהגואל צדק יהיה מיוצאי חלצי, ואמר זאת ברבים", ועל פי המבואר לעיל נבין שכיון שהוא היה גלגול נשמת משה רבינו ע"ה ומשיח יהיה גם כן גלגול נשמת משה רבינו כמובא בזוהר, לכן יצא משיח מחלציו.

ובסוף ספר חיי מוהר"ן כותב ר' נתן ז"ל: "כל מה שאנו מספרים ממנו הכל נחשב לגנות אצלו בערך עוצם הפלגת מעלתו. כי אילו כל הימים דיו וכו' אי אפשר לספר אפס קצהו מעוצם מעלתו וקדושתו, הן גדולת חכמתו ותורתו המפורסם, והן עוצם קדושתו וכו', סמא דמלתא משתוקא [רפואה לפה

⁷⁴ סיום המשפט מופיע בהשטמות לחיי מוהר"ן, שלא נדפסו בגלל המחלוקת. ובכוכבי אור (חכמה ובינה) ביאר בזה, כי 'נחל נובע מקור חכמה' זהו ספירת ה'בינה', דהיינו שהשיג את ספירת ה'בינה' בשלמותה ובמלואה, ומובא בספירת ה'בינה' מתפשטת עד ספירת ה'הוד', וההוד הוא ענף הבינה, ורשב"י נסתלק בספירת ה'הוד שבהוד', והיה שייך לספירת ה'הוד', ולכן 'שמעון בן יוחאי' בגימטריא 'נחמן בן שמחה'.

⁷⁵ ועל פי זה נבין, כי כיון שרבינו ז"ל נמשכת השפעתו וההתקשרות אליו עד ביאת המשיח, ולא עזב אותנו ח"ו אלא הוא רק כעובר מחדר לחדר, ממילא מה שכתב האריז"ל שבכל דור ודור באה נשמת משה, אפשר לפרש שרבינו ז"ל הוא נשמת משה המשפיעה לדור מאז דורו עד ביאת המשיח, וצדיקים במיתתם קרויים חיים. וגם אם נרצה לפרש שנשמת משה באה ממש בכל דור, הרי כבר מובא לעיל מהאריז"ל שיהלכו עליו ולא יכירו מעלתו, והשפעתו על הדור תהיה בהסתר, וכאשר אנו רואים בדורות אלו שאין שום צדיק שמקובל על כולם ושכולם מקבלים ממנו.

לשתוק]. עד כי יבוא שילה אז ידעו ויראו עוצם גדולת רבינו הקדוש והנורא ז"ל, כי אז יספרו ממנו הרבה בעת שיבוא משיח צדקנו שיצא מחלציו".

תיקון נשמות ישראל

אחד מהתפקידים העיקריים של הצדיקים הנוראים יחידי הדורות לגלות נשמת משה רבינו ע"ה הוא תיקון נשמות ישראל, אף שהקב"ה ברא את היצר הרע למען הבחירה, אך כבר הבטיח הקב"ה שלא ידח ממנו נידח, ולבסוף יזכו כל נשמות ישראל לתיקונם, ולכן נתן הקב"ה כח לצדיקים נוראים אלו לתקן את נשמות ישראל, ובפרט בעקבתא דמשיחא שהנשמות נמוכות מאוד, הרי גם לאחר שהאדם עובד את ה' בכל כוחותיו ומשתדל לעשות מה שביכולתו, עדיין הוא צריך את כח הצדיקים הגדולים שיתקנו את נשמתו ויטהרוה מחטאות נעוריו ופגמיו, אין צריך לומר כשעדיין לא זכה לחזור בתשובה שלימה גמורה על כל חטאיו, והוא עדיין נכשל לפעמים בחטאים שונים, וכפי שיודע כל אחד מרת נפשו בדור עקבתא דמשיחא כשיחשב חשבון נפשו באמת, ודאי שהוא צריך להתקרב לצדיקים כדי שיתקנו את נשמתו.

ואפילו מי שכבר זכה לחזור בתשובה ואינו חוטא כלל, כבר כתב בתניא (אגרת התשובה): "כל זה לענין כפרה ומחילת העון שנמחל לו לגמרי מה שעבר על מצות המלך כשעשה תשובה שלימה, ואין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין לענשו על זה ח"ו בעוה"ב ונפטר לגמרי מן הדין בעוה"ב. אמנם שיהיה לרצון לפני ה' ומרוצה וחביב לפניו יתברך כקודם החטא להיות נחת רוח לקונו מעבודתו, היה צריך להביא קרבן עולה אפילו על מ"ע קלה שאין בה כרת ומיתת ב"ד וכו', ולכן מצינו בכמה תנאים ואמוראים שעל דבר קל היו מתענים תעניות הרבה מאוד, כמו ראב"ע שהי' מתיר שתהא פרה יוצאה ברצועה שבין קרניה בשבת וחכמים אוסרי' ופ"א יצאה כן פרתו של שכנתו ולא מיחה בה והושחרו שיניו מפני הצומות על שלא קיים דברי חביריו. וכן ר' יהושע שאמר בושני מדבריהם ב"ש והושחרו שיניו מפני הצומות. ורב הונא פעם אחת נתהפכה לו רצועה של תפילין והתענה מ' צומות. וכהנה רבות. ועל יסוד זה לימד האריז"ל לתלמידיו עפ"י חכמת האמת מספר הצומות לכמה עונות וחטאים אף שאין בהן כרת ולא מיתה בידי שמים כמו על הכעס קנ"א תעניות וכו'. ואפילו על איסור דרבנן כמו סתם יינם יתענה ע"ג תעניות וכו' וכן על ביטול מצוה דרבנן כמו תפלה יתענה ס"א תעניות וכו'", הרי מבואר שלתקן בשלימות מה שפגם הוא דבר קשה מאוד, והדבר מובן על פי מה שביאר האריז"ל כמה כל חטא פוגם בעולמות העליונים, וככל שישג האדם יותר את גדולת ה' ורוממותו וגדולת נשמת האדם, כך יבין יותר עד כמה כל חטא ומרידה במלכו של עולם פוגמת בכל העולמות, כמובא שהאדם כלול מכל העולמות העליונים, וכל מעשה שלו משפיע בכל העולמות, ובדורות אלו שנתמעטו הכוחות, ואין בכוחינו להתענות ולהסתגף כל כך, והלואי שנזכה רק לשוב בתשובה ולא לחטוא עוד כלל, שלח לנו ה' יתברך את הצדיקים הנוראים הבעש"ט ומוהר"ן, והם גילו לנו שבדורות אלו אין להתענות ולהסתגף, ותיקון החטאים בשלימות הוא על ידי ההתקרבות לצדיקים האמיתיים, וכל זה כשהאדם עושה מה שביכולתו, ומשתדל ומתאמץ לעבוד את ה' יתברך, וגם כשנופל הוא מתחזק ומתאמץ שוב להתקרב לה' יתברך.

וכבר בגמ' סוטה י' ע"ב אנו מוצאים בענין אבשלום שדוד אמר ז' פעמים בני בני והוציאו מז' מדורי גיהנם והכניסו לגן עדן, ובחגיגה ט"ו ע"ב מובא שרבי יוחנן הוציא את אחר מהגיהנום.

ובזוהר חדש (לך לך לב.) מובא שהצדיק אומר לשרו של גיהנום שהרשעים הגמורים שלא שבו בתשובה מעולם הוא נותנם לו, אבל: "רק אשר אכלו הנערים, חוץ מאותם אשר לימדו לנערים תורה, וחלק האנשים אשר הלכו אתי באותו העולם (דהיינו שהיו מקושרים לצדיק בעולם הזה), תדע שאחזיק בהם ולא אתנם לך, אף על פי שראויים ליענש".

ועוד מובא שם שאמר רבי אליעזר בן רבי שמעון לזקן אחד: "כוחי גדול בעולם הזה ובעולם הבא, ולא אתן למלאך הממונה על הגיהנום לנגוע בך, ואני אביא אותך לעולם הבא, בכוחי הגדול שיש לי שם".

ובזוהר פנחס (רכ:) מובא: "אפילו צדיקים גמורים כשעוברים מהעולם הזה לעולם העליון יורדים לשאול, ולמה, לפי שהם לוקחים כמה רשעים משם ומעלים אותם למעלה, ואיזה רשעים יכולים הם להעלות, אותם שהרהרו בתשובה בעולם הזה, ולא יכלו לעשות תשובה כי הסתלקו מהעולם, והצדיקים יורדים בשבילם לתוך השאול ומעלים אותם משם". ובתולדות יעקב יוסף (פ' חוקת) מובא שזה מועיל רק למי שהאמין בצדיקים והתבטל אליהם.

ואכן בחמישה צדיקים יחידי הדורות אלו אנו מוצאים שאכן עסקו הרבה בענין זה של תיקון נשמות ישראל, בשער הכוונות (קבלת שבת דרוש א') מובא: "הנה משה רבינו ע"ה הוא משתדל בזהירות ובזריזות גדול בכל ערב שבת להעלות כל ניצוצות הנשמות הניתנות בעמקי הקליפות ואינם יכולות לעלות משם, וכן הנשמות של בני אדם התחתונות שאין בידם מעשים טובים הראויים לעלות, בסוד תוספת שבת, הנה משה רבינו ע"ה בכל ערב שבת יורד הוא וכמה רבבות נשמות צדיקים אחרים עמו אשר בעולם הבא כל אחד כפי בחינתו, יורד ומעלה את הנשמות של התחתונים של המתים ושל החיים כל אותם שאינם יכולות לעלות מעצמן כנזכר".

ומובא בגמ' (סוכה מה:) על רשב"י שאמר: "יכול אני לפטור את כל העולם כלו מיום הדין מיום שנבראתי עד עתה, ואילמלי אליעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו, ואילמלי יותם בן עוזיהו עמנו מיום שנברא העולם עד סופו", הרי שיש לו כח לתקן את כל נשמות ישראל ולהצילם מהדין.

ובשבחי האריז"ל מובא שבאו אליו אלפים ורבבות של נשמות שיתקנם.

ובשבחי הבעש"ט (סי' כ"ז) מובא, שהבעש"ט היה מאריך במנחה של ערב שבת עד צאת הכוכבים, ואמר הטעם לגיסו רבי גרשון מקיטוב שכשמגיע למחיה מתים ומכוין יחודים ובאים אליו נשמות מתים לאלפים ורבבות וצריך לדבר עם כל אחד מפני מה נדחה ממחיצתו, ועושה לו תיקון ומתפלל בעדו ומעלהו, והם רבים כל כך שאם היה רוצה להעלות כולם היה צריך לעמוד שמונה עשרה שלוש שנים, אך כששומע הכרוז שמכריז מקודש מקודש ואי אפשר עוד להעלות הנשמות הוא פוסע מן השמונה עשרה.

וכן מצינו גם אצל מוהר"ן שעסק רבות בתיקון נשמות ישראל, ובליקוטי מוהר"ן (סי' ס"ה) מובא: "דע, כי יש שדה, ושם גדלים אילנות ועשבים יפים ונאים מאוד. וגודל יקר יופי השדה וגידוליו אי אפשר לספר, אשרי עין ראתה זאת. ואילנות ועשבים, הם בחינת נשמות קדושות הגדלים שם. ויש כמה וכמה נשמות ערומות, שהם נעים ונדים מחוץ לשדה, וממתינים ומצפים על תיקון, שיוכלו לשוב ולכנוס אל מקומם. וגם אפילו נשמה גדולה, שבה תלויים כמה נשמות, לפעמים כשהיא יוצאת לחוץ, קשה לה לחזור לשם. והם כולם מבקשים ומצפים על בעל השדה, שיוכל להתעסק בצורך תיקונם. ויש נשמה שתיקונה על ידי מיתה של אחד, או על ידי מצוה ועבודה של אחד.

ומי שרוצה לחגור מתניו, להכניס עצמו להיות הוא הבעל השדה, צריך להיות איש אמוד ותקיף, וגיבור חיל, וחכם, וצדיק גדול מאוד. כי צריך להיות אדם גדול ומופלג במעלה מאוד. ויש אחד, שאינו יכול לגמור הענין כי אם עם מיתתו. ואפילו לזה צריך להיות גדול מאוד, כי יש כמה וכמה גדולים, שאפילו עם מיתתם לא יועילו. רק אם יש אדם גדול ומופלג במעלה מאוד מאוד, יכול לגמור מה שצריך בחיים חיותו. כי הרבה יסורים ודברים קשים עוברין עליו, אך על ידי גדלותו ומעלתו עובר על כולם, ועושה פעולות השדה כמו שצריך".

ומאמר זה רומז על ענין תיקון נשמות ישראל, שצריך לתקנם ולהביאם אל השדה שבעולמות העליונים, ומאמר זה אמר מוהר"ן לאחר הסתלקות בנו הילד הקדוש והנורא שלמה אפרים ז"ל, שאם לא היה נפטר היתה ראויה לבוא תקוה גדולה לכלל ישראל, ובמאמר זה רמז על היסורים הנוראים שעברו עליו ובכלל זה פטירת בנו וכו', בגלל שחגר מתניו להיות בעל השדה, לתקן את נשמות ישראל ולהשיבם למקומם הראוי.

וגילה מוהר"ן ז"ל כשבא להתגורר בעיר אומן, שעיקר ביאתו לשם היא כדי לעסוק בתיקון נשמות ישראל, שיש שם רבבות רבבות נשמות המצפים לתיקונם, כי היה שם קידוש ה' גדול, שנהרגו שם אלפים ורבבות מישראל על קידוש ה'.

וכן אמר מוהר"ן לתלמידיו (ימי מוהרנ"ת סי' נ"ט וחיי מוהר"ן): "מה יש לכם לדאוג מאחר שאני הולך לפניכם, מה אלו הנשמות שלא היו מכירים אותי כלל הם מצפים על תיקונים שלי, מכל שכן אתם. אלו האנשים שמתו מקודם עמהם יש איזה יגיעה וכו', אבל אתם מה לכם לדאוג, מאחר שאני הולך לפניכם אין לכם להתיירא כלל".

וכן מובא בחיי מוהר"ן: "אמר לאחד, שהכח שהיה לדוד המלך ע"ה לומר שמונה פעמים אבשלום בני ועל ידי זה העלה אותו משבעה מדורי גיהנם והכניסו לגן עדן כמו שאמרו רז"ל, זה הכח יש לו גם כן, שהוא יכול זאת גם כן להעלות בדיבורו בעלמא את האדם מכל השבעה מדורי גיהנם ולהכניסו לגן עדן".

וכן מובא שם: "שמעתי בליפויץ, שהיה מדבר עם אנשי שלומנו דשם ואמר: מה אתם יכולים לעשות תשובה, וכי מספיקים ימיכם וכוחכם כולכם לתקן פגם אחד ממה שקלקלתם. רק אני עושה תשובה בשבילכם, ויש לאל ידי לתקן הכל כל מה שקלקלתם עד הנה, רק העיקר מעתה לא תעשו עוד. ואפילו מהיום והלאה איני מקפיד על השגנות שתעברו חס ושלום, רק העיקר שעל כל פנים תשמרו עצמכם ממזיד".

והדבר מובן על פי המובא לעיל, שאין לאדם כח לתקן בשלימות את החטא לגמרי, מה שפגם בעולמות העליונים פגמים נוראים, ובפרט על ענין פגם הברית, שמוכח בוזהר שאין מועיל עליו תשובה, ואינו רואה פני השכינה, והוא פוגם מאוד מאוד בעולמות העליונים, ומשפיע שפע לחיצונים, ובורא קליפות ומזיקים, הרי שצריך עבודה רבה ועצומה ויגיעה נוראה כדי לתקנו, ובדורות אלו אין בכוחנו לתקן בעצמינו בשלימות פגם זה, וגם אין בכוחנו להתענות מאות ואלפים תעניות וסיגופים לתקן את כל הפגמים, ולכן אנו צריכים להתקרב לצדיקים הגדולים שיכולים לתקנו. וכל זה דוקא כשהאדם משתדל ומתאמץ לחזור בתשובה ולתקן את מעשיו ולעשות מה שביכולתו, כמבואר בליקוטי הלכות (הל' אבידה ומציאה הל' ג' אות ט"ו).

ואכן מוהר"ן ז"ל קודם פטירתו ייחד שני עדים, שני תלמידיו הגדולים, ואמר להם, שלאחר הסתלקותו, מי שיבוא על קברו ויאמר שם את העשרה מזמורים של התיקון הכללי, ויתן פרוטה לצדקה בעבורו (דהיינו בעבור הזכרת נשמתו הקדושה כנהוג), אפילו אם גדלו ועצמו עוונותיו וחטאיו מאוד מאוד ח"ו, הוא יתאמץ וישתדל לאורך ולרוחב להושיעו ולתקנו, בפיאותיו ימשכהו ויוציאהו מהשואל תחתית, רק מעתה יקבל על עצמו שלא ישוב לאוולתו חס ושלום, והבטחה זו היא הבטחה נוראית שלא מצינו כדוגמתה אצל שום צדיק.

התקשרות קודם התפילה לצדיקים

מוהר"ן גם אמר לומר קודם התפילה שהאדם מקשר את עצמו לצדיקים האמיתיים שבדור ולצדיקים שוכני עפר, וזאת משום שעל ידי זה יש לצדיק הדור כח להעלות את תפילתו לשער השייך לה, כידוע שיש י"ב שערים ולכל שבת שער משלו (ליקו"מ ט), וכן משום שע"ז יש לצדיק הדור כח לקחת את תפילתו ולבנות עמה את קומת השכינה (ליקו"מ ב). שהרי כל אחד יודע מרת נפשו כיצד נראית תפילתו, כמה מחשבות זרות ובלבולים יש בה, לכן בחמלת ה' עלינו נתן כח לצדיקים שיוכלו לתקן את תפילתנו ולהעלותה למקומה הנכון.

והנה מובא בשער הגלגולים להאריז"ל (הקדמה ל"ח): "הזהיר מורי ז"ל לי, ולכל החברים שהיינו עמו בחברה ההיא, שקודם תפילת שחרית, נקבל עלינו מצוות עשה של ואהבת לרעך כמוך, ויכוין לאהוב לכל אחד מישראל כנפשו, כי ע"ז תעלה תפילתו כלולה מכל ישראל, ותוכל לעלות ולעשות תיקון למעלה. ובפרט אהבת החברים שלנו, צריך כל אחד ואחד ממנו לכלול עצמו כאלו הוא אבר אחד מן החברים האלו", הרי שכשהאדם אוהב את כל ישראל תפילתו נכללת מכל ישראל והיא פועלת הרבה יותר, ואם כן כשהאדם מתקשר קודם תפילתו לצדיקים, הרי תפילתו נכללת מכל הצדיקים, ובודאי ובודאי שהיא פועלת פעולות עצומות בשמים. וביערות דבש (ח"א דרוש ט) כתב: "בעוונותינו הרבים אשר אין לנו מקדש, כמעט אבדה תקוה להעלות התפילה לשמים, אמנם בחסדו הותיר לנו שריד אשר אין דור שאין בו צדיקים מבני עליה לא יחסרו מל"ו צדיקים, אם כן כל התפילות טובבות לתפילתן של צדיקים, ומתדבקות בתפילתן", אם כן בודאי כשהאדם מתקשר קודם תפילתו לצדיקים, הרי יש להם יותר כח להעלות את תפילתו⁷⁶.

⁷⁶ וביושר דברי אמת (אות ל"א) כתב: "אף שאין התפילה בדחילו ורחימו, עם כל זה עולים דברי תפילתו על ידי התקשרות האדם את עצמו באמרו הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך, וכולל את עצמו באהבה גמורה עם נשמות קדושות הצדיקים שבדור שמכיר דיוקנם, ויצויר אותם לפניו בעת ההוא במחשבתו, שזהו סגולה ותועלת גדול כמבואר בחסד לאברהם. ובאמת שמעתי מפה קדוש הרב האלקי מוהר"ר יחיאל מיכל [מזלאטשוב] זלה"ה, שאמר קודם כל תפילה, אני מקשר את עצמי עם כל ישראל הן עם הגדולים ממני והן בקטנים ממני, ותועלת התקשרות הגדולים ממני שעל ידם תעלה מחשבתי, ותועלת התקשרות בקטנים ממני שיעלו על ידי וכו'. ונמצא בהתקשרות האדם עצמו עם הצדיקים ועם כל ישראל הישרים בלבותם, ואחר כך מתחיל להתפלל, אף על פי שלא יעלה לו רק פירוש המלות, והוא בלא יראה ואהבה, עם כל זה עולה על ידי התכללותו בצדיקים".

לימוד ספרי ברסלב

הספר ליקוטי מוהר"ן, הוא כולל מאמרים שגילה מוהר"ן בזמנים שונים, ובעיקר בזמני המועדים, והוא מלא עצות קדושות ונוראות, ומדבר מכל המצוות, וכל המידות, ומשבירת כל התאוות, והרבה דברי התחזקות להתקרב לה' יתברך בכל מצב, והוא מדבר לכל אחד ואחד, מהקטן שבקטנים עד הגדול שבגדולים, והם השגות עליונות וגבוהות, ונעלם ונסתר בהם דברים גבוהים מאוד, וכל כתיבי האריז"ל ומאמרי הזוהר והתיקונים וכל דרכי הקבלה, כולם כאחד כלולים בספר קדוש זה, אך גם מי שקצרה ידו מלהבין דברים עמוקים, יוכל למצוא בספר זה עצות קדושות ומוסר נפלא היוצאים מכל מאמר ומאמר, כמבואר בהקדמת הספר עיי"ש.

כיום כבר נתחברו כמה ספרים המבארים את הספר 'ליקוטי מוהר"ן' שיוכל כל אחד להבינו, הספר 'ליקוטי הלכות' מצד אחד הוא קל יותר להבנה מהספר 'ליקוטי מוהר"ן', אך מצד שני הוא בנוי ומיוסד על הספר 'ליקוטי מוהר"ן', ולכן כשהאדם עדיין לא למד את הספר ליקוטי מוהר"ן, הוא לא יוכל להבין היטב ובצורה ברורה ממש את המאמרים שבליקוטי הלכות. כמו כן נתחברו הרבה ספרים המעמיקים בספר ליקוטי מוהר"ן, לבאר ולגלות מעט מן העומק העצום הטמון בספר זה, וישנם ספרים רבים שכל הספר כולו מיוסד רק על מאמר אחד מהספר ליקוטי מוהר"ן.

ובחיי מוהר"ן (ס"ו ש"מ) מובא: "אמר, העולם לא טעמו אותי כלום עדיין. אילו היו שומעים רק תורה אחת שאני אומר עם הניגון והריקוד שלה, היו כולם בטלים בביטול גמור. היינו כל העולם כולו אפילו חיות ועשבים וכל מה שיש בעולם, הכל היו מתבטלים בכלות הנפש מגודל עוצם התענוג המופלא והמופלג מאוד מאוד".

ומבאר שם ר' נתן ז"ל: "ואפשר להבינו, כי מי שהוא יודע ניגון וריקוד, הנה מי שמנגן, מטבע הניגון שנמשך נפש השומע אחר הניגון ומתבטל בכלות הנפש אחר תנועות הניגון כפי כל תנועה ותנועה של הניגון כפי מה שיש כח לאותה התנועה לשבר ולעורר הנפש להמשיכה אחריה. מכל שכן מי שיכול לרקד שיהיה הריקוד מכוון ממש כפי תנועת הניגון. כי יש תנועות בכל איבר ואיבר ששייך לתנועות הניגון, שאצל זאת התנועה צריכים לנענע בראשו או לכפול עצמו, וכיוצא בשאר איברים וברגלים שצריכים לעשות תנועה בגופו וברגליו כפי תנועות הניגון מכוון ממש וכו'" עיי"ש עוד.

וכן מובא שם: "נשמע מפיו הקדוש שאמר שהספר הקדוש שלו ליקוטי מוהר"ן שיצא בעולם הוא אתחלתא דגאולה. ואמר מאחר שיצא בעולם אני חפץ מאוד שילמדו אותו, כי צריכים ללמוד אותו הרבה עד שיהיה שגור בעל פה. כי הוא מלא מוסר והתעוררות גדול מאוד לה' יתברך אשר אין ערוך אליו. אחר כך אמר בפירושו שהלימוד בחיבוריו הקדושים הוא אתחלתא דגאולה במהרה בימינו אמן. ואמר שטוב לקבוע לעצמו שני שיעורים ללמוד ספריו הקדושים, שיעור אחד פשוט ללמוד במהירות הרבה מאוד כדי שיהיה שגור בעל פה, ושיעור אחד ללמוד בעיון גדול. כי יש עמקות גדול ונפלא בספריו. ובשיחות הר"ן (ס"ק צ"ו) מובא שאמר: "המוסר של התורה שלי נפלא ועצום מאוד. אילו היו אומרים זאת התורה בלשון אחר בלשון מוסר, היה מעורר ומשבר את הלב מאוד, כי כולה מוסר השכל, מוסר גדול ונורא מאוד. על כן צריך ליזהר לקיים מה שהזהרתי אתכם לעשות מן התורה תפילה. כי תיכף כשמתחילים להכניס זאת התורה בתוך דברי התעוררות ושיחה של תפילה בודאי תעורר ותשבר את ליבו מאוד".

וכן מובא שם בחיי מוהר"ן: "פעם אחת היה מזרז את אחד ללמוד את ספרו, ואמר שהוא מצוה גדולה ללמוד ספרו הרבה. ואמר לו שיכולים להיות נעשה בעל מוח גדול על ידי ספרו, כי יש בו שכל גדול ועמקות נפלא מאוד על פי פשוטם של דברים. וגם אם יתמידו בספריו יכולים לזכות להיות נעשה איש כשר באמת, ואז יזכה לראות הפנימיות שיש בספריו הקדושים, כי יש בהם פנימיות הרבה מה שאין נראה על פי פשוטו כלל. אשרי הזוכה ללמוד ולהתמיד בהם הרבה".

ועוד מובא שם: "אמר, שמה שנכתב בלשונו צריכין לדקדק בו כמו במקרא, כי הוא חוזר בכל פעם דבריו שנראה לכאורה שפת יתר, והוא בכונה גדולה. וצריכין לדקדק בו מאוד וכו'. ומי שיש לו עינים וישים דעתו וליבו היטב לדברי רבינו ז"ל יבין מעט מזער מעוצם העמקות הנפלא שיש בספריו, אשר לא נמצא דוגמתם בשום ספר שיהיה בדבריו עמקות נפלא ונעים כמו בספריו הקדושים".

ועוד מובא שם: "פעם אחת היה משבח את הספר שלו מאוד, ואמר שיכולין להיות נעשה בעל תשובה גמור על ידי לימוד הספר שלו. והיה חפץ ומשתוקק מאוד שידפיסו ספרו עוד כמה פעמים ויתפשטו בעולם. ואמר שיהיו בני אדם שילמדו ויתפללו על ידי הספר הזה. ואמר שמי שישב ויעסק בספריו רק בלי קינטור ונצחון, ויסתכל בו באמת, אז בודאי יהיו נבקעים אצלו כל גידי קשיות לבבו.

ואמר שכל אדם צריך להשתדל לקנות הספר שלו. ומי שאין לו במה לקנות ימכור כר מתחת ראשו ויקנה הספר שלו. ואמר שהספר שלו יהיה חשוב מאוד, ויבקשוהו ויחפשוהו מאוד ויודפס ויחזור ויודפס כמה וכמה פעמים ויהיה חשוב מאוד, רק נכספתי לראות זאת, ואהיה אני עומד ומסתכל מן הצד איך לומדים בו ומדפיסים אותו". וכן אמר: "הבעל דבר יכול לחפות ולכסות את העינים מאוד, אבל בלא זה היה הספר עושה התעוררות גדול מאוד בעולם".

וכן מובא שם: "אמר רבינו ז"ל בפירוש, שבכל שיחה ושיחה שהיה משיח ומדבר עמנו יכולים להיות על ידה איש כשר, ואפילו צדיק גמור כל ימי חייו כמו שאני רוצה, אם ירצה לילך עימה לקיים כפי שיחתו הקדושה. ומי שזכה לשמוע שיחתו הקדושה מפיו הקדוש הוא יודע זאת באמת ובבירור. וגם אפילו עכשיו כשלומדים דבריו הקדושים יש להם גם כן כח גדול לעורר לה' יתברך לזכות לדרכי ה' באמת, למי שישם ליבו היטב לדבריו ולשיחותיו הקדושים הנאמרים בזה הספר, ובשאר ספריו הקדושים. כי כל שיחה שלו היא התעוררות נפלא ונורא מאוד ודרך ישרה ונכונה מאוד לעבודת ה' יתברך לכל אחד לפי מדרגתו יהיה באיזה מדרגה שיהיה. אפילו מי שהוא במדרגה עליונה מאוד יכול לקבל דרך ישרה ועצות נפלאות מכל שיחה ושיחה שלו. וכן להיפך מי שהוא בתכלית מדרגה התחתונה חס ושלום באיזה מקום שהוא, יכול לקבל דרך ישרה ועצות נכונות מכל שיחה ושיחה שלו למלט נפשו מיני שחת, ולשוב אל ה' באמת אם ישם לבו לדבריו היטב, ויקיים אותם באמת ובתמימות בלי שום חכמות. אשרי מי שיאחז בהם".

וכן אמר: "שיודע כל הצדיקים שהיו מאדם הראשון עד עכשיו מאיזה מקום היו, ומאיזה מקום הם אומרים תורה, ובאיזה מקום נשאר בשעת הסתלקותם, והתחיל לחשוב: הבעל שם טוב ז"ל מבינה, והמגיד ז"ל מחכמה, אף על פי שבינה למטה מחכמה אף על פי כן היה אומר תורה מאותה הבינה שהיא למעלה מחכמה. רבי ברוך ז"ל מבינה שהיא למטה מאותה החכמה, אבל אני אומר תורה ממקום שהוא למעלה מאלו המקומות, ואפילו אם בא אצלי תורה מאלו המקומות, איני רוצה בהם, כי אני רוצה רק חדשות". וכן אמר: "איני אומר לכם מתורת כי אם הפסולת, והיא נמוכה אלפי אלפים וריבי רבבות מדרגות מכפי מה שאני משיגה, ואיני יכול לומר נמוך יותר". וכן אמר: "שהמעיינים בספריו שיש להם שכל קצת סבורים שדרכי הקבלה של האר"י ז"ל וכיוצא, מרומז גם כן בספריו, וחושבים

זאת למעלה לספריו שנוגע עד לשם, והם אינם יודעים שהוא להיפך, אדרבא גם דרכי הקבלה של הקדמונים ז"ל נכלל גם כן בדבריו. ולא סיים בפירוש רק היה מבואר כוונתו ממילא, כלומר אבל כוונתו בעצם תורתו גבוה למעלה למעלה יותר ויותר, רק שגם דבריהם הקדושים כלול גם כן בדברי תורתו".

וכן מובא שם שאמר: "אם היה הבעל שם טוב שומע תורתו היה אצלו גם כן חידוש, אם היה רבי שמעון בר יוחאי שומע תורתו היה גם כן חידוש גם אז". ועוד מובא בחיי מוהר"ן (סי' ה'): "התורות שנאמרו על מאמרי רבה בר בר חנה (בלקוטי מוהר"ן א' - ט"ו) אמר רבינו ז"ל שאמרם בשם אומרו, היינו בשם רבה בר בר חנה בעצמו. גם בעת שהתחיל לגלות תורות על מאמרי רבה בר בר חנה אז סיפר שרבה בר בר חנה בא אליו ושיחר פניו ואמר מדוע אינו משים לב להמאמרים שלו, וביקש אותו על זה שישים ליבו עליהם, והוא יגלה לו בהם חידושים נפלאים ונוראים".

ועוד מובא שם: "ענה ואמר, אנחנו איננו כלל מזה העולם של עכשיו, ומחמת זה אין העולם יכולים לסבול אותנו וכו', ובאמת אם לא היה דור כזה, אם היו דברים אלו (היינו התורות שהוא אומר) נאמרים בדורו של האר"י ז"ל או אפילו בדורו של רבי שמעון בן יוחאי ז"ל היה רעש גדול מאוד".

ועוד מובא שם: "אמר, שגם בני אדם השומעים התורה של הצדיק האמת ואינם מבינים אותה, לעתיד בעולם הבא יבינו, כי העיקר תורה שלו היא להנשמות שלנו, שכשנבוא לעולם הבא יהיו הנשמות שלנו בקיאים באותם התורות הגבוהים מאוד. גם בעולם הזה צריך לקיימם בפשיטות על כל פנים, לילך בהם, כאשר שמענו מפיו הקדוש כמה פעמים שצריכים לילך עם אותם התורות, דהיינו לילך איזה זמן עם זאת התורה, וכל העבודות שלו מבוקר עד ערב יהיו עם הילוך של אותה התורה שהוא הולך בה בעת ההוא. ואחר כך ילך איזה זמן עם תורה ממאמר אחר, וכן יתנהג תמיד, עד אשר יעבור וילך עם כל התורות שאמר, וה' יתברך יעזור לזה. והעיקר לבל יהיה מבוהל ומבולבל שלא ירצה לחטוף הכל בבת אחת, ורק צריך להתנהג בנחת בהדרגה מעט מעט וכו', ועל ידי זה יוכל לזכות למה שיזכה עד שיזכה לקיים הכל".

שאלות ותשובות בעניני חסידות ברסלב

בענין המחלוקת שהיתה עליו

שאלה

אם אכן דרכו של מוהר"ן מברסלב היא הדרך המתאימה לדורות אלו, מדוע היתה עליו מחלוקת.

תשובה

מובא⁷⁷ כי בזמן הברית של מוהר"ן, היו שם אחי אמו הרה"ק רבי ברוך ממעזבוב זיע"א, והרה"ק מסעדליקוב בעל 'דגל מחנה אפרים', ולאחר הברית נכנסו האחים הקדושים לברך את אחותם היולדת ואת הרך הנולד, וביקשה מרת פייגא את אחיה הרבי ר' ברוך שיברך את הרך הנולד שלא תהיה עליו מחלוקת, ואמר הרבי ר' ברוך שדבר זה לא יתכן, כי אין קיום לנשמה גבוהה כזו בעולם השפל בלא שתהיה עליו מחלוקת.

נביא כאן בקצרה את השתלשלות המחלוקת, וכך מובא בחיי מוהר"ן (קמ"ו): "כשחזר מוהר"ן מארץ ישראל הוא היה בבית הסבא משפולי, שנעשה אחר כך מתנגד גדול עליו, ואז באותו העת לא היה עדיין חולק עליו הסבא משפולי, רק אדרבא, היתה ביניהם אהבה גדולה, וקיבל אותו הסבא משפולי בכבוד גדול וחיבה גדולה מאוד מאוד. ועשה שמחה ומשתה גדול עבורו, והיו יושבים על השולחן שניהם כל הלילה כולה. וגם שאר אנשים שהיו חשובים אצלו, כולם היו מסובים על השולחן לכבוד רבינו ז"ל. והיה שם שמחה גדולה. וכל שבא לביתו היה הסבא משפולי מקבלו לעדות והיה אומר לו תעיד עלי שאין דרכי כלל לאכול סעודת הלילה, ועכשיו מחמת עוצם אהבת האורח היקר הזה החביב והיקר עלי מאוד מאוד ויש לי ממנו שעשועים גדולים ותענוג גדול מבואו אלי, מחמת זה אני אוכל עמו. ולא ידעתי מה לעשות מחמת שמחה וכו', וגם בבוקר דיברו יחד באהבה וחיבה גדולה.

כי כל ימיהם היתה ביניהם אהבה גדולה עד עת שיצא רבנו ז"ל ממעדוועדיווקע לזלאטיפאליע, שזה היה בערך שנה ומחצה אחר שחזר רבנו ז"ל מארץ ישראל לביתו. אז הלכו מלשינים והולכי רכיל ודיברו לפניו מלשינות הרבה, עד שנעשה לו שונא גדול, ונתלבש בו מי שנתלבש בו, עד שגרם מה שגרם על ידי מחלוקתו.

⁷⁷ שבחו של צדיק בשם הרלו"י בנדר ז"ל, ושיח שרפי קודש ח"ב אות ש"א.

והגאון המפורסם משפטיבקה ז"ל קילל אלו המלשינים בקללות נמרצות, ואמר בזו הלשון יישתרבב לשונם עד טבורם וכו'. וכששמע רבינו ז"ל את המחלוקת שהוא חולק עליו ואומר עליו דברים בדויים אשר לא עלו על דעתו, אמר רבינו ז"ל צר לי מאד שמסרו זאת אליו".

ובחיי מוהר"ן (סי' קי"ד) מובא: "בשנת תק"ס ראה רבינו ז"ל במקום שראה והשיג במקום שהשיג שהוא צריך לקבוע דירתו בקהילת זלטיפליע וכו', ונכנס להעיר בלי שום ידיעה מאנשי הקהילה, כי לא שאל את פיהם מקודם כלל, רק שכר לו דירה שם וקבע דירתו שם פתאום. אבל אף על פי כן קיבלו אותו אנשי הקהילה בכבוד גדול, והתפלל שם עמהם בראש השנה ויום כפור ומסרו לו שהוא יצוה הכל שיתנהג כרצונו הן בעניני בעלי תפילות ותוקעים וכיוצא, וישב שם בשלוה בימים הנוראים.

ויהי היום, התפלל אחד נעילה לפני העמוד ביום כיפור שלא ברצון רבנו ז"ל, ונשתקל מלולו באמצע התפילה ולא היה יכול לפתוח פיו בשום אופן, עד שהוכרח להסתלק בחרפה גדולה ועמד אחר תחתיו. ואחר כך במוצאי יום הכפורים אמר רבינו ז"ל דברי צחות נאה כדרכו על ענין הבעלי תפילה של אותו יום כיפור, ואמר שהוא מטבע של אברהם אבינו זקן וזקנה מצד אחד, בחור ובתולה מצד אחד (כבא קמא י:טז). כי בתחילה התפלל חותנו של הבעל נעילה הנ"ל, ואחר כך חתנו הנ"ל, ושניהם התפללו בשביל נשותיהם כדי להתכבד בעיניהם וכו'. ואמר אז שהוא היה רוצה לעסוק אז בתפילתו אודות הפריפינאציע (היינו מה שהאדונים לקחו המזיגה מיד המוכסנים) ואם אתם יודעים איך הס"מ עומד כנגד דבר שבקדושה ואיך הוא מתגבר למנוע ולבלבל ובא זה ועמד להתפלל ודחיתי אותו.

ומחמת זה התרעם על רבינו ז"ל האיש הזה הנ"ל, והלך ונסע לקהילת קודש שפליע והלשין על רבינו ז"ל בפני הסבא משפולי, עד שעשה מחלוקת גדול על רבינו ז"ל. ומאז והלאה נתעורר המחלוקת הגדול מאוד עד שכמעט כל העיר כולה חלקו על רבינו ז"ל. וגודל עוצם המחלוקת שהיה עליו שם, וגודל היסורים שהיו לו שם, אי אפשר לשער ולספר, כי ישב שם כמו על קוצים ממש. ואחר סוכות נסע לשם הזקן הנ"ל וכו' עד שעשה שם מחלוקת גדול עליו.

ובתחילה היה לו אהבה עם רבנו ז"ל, והיה הסבא משפולי כפוף ונכנע מאוד לפניו, אך מעת הנ"ל שנכנס רבינו ז"ל לזלאטיפאליע סמוך לגבולו שתי פרסאות, וגם על ידי ריבוי המלשינות כנ"ל, על ידי זה נתעורר המחלוקת הגדולה, עד שבדו עליו כזבים אשר לא עלתה על דעתו. ורבינו ז"ל אמר שהוא מוכרח לישב שם מן השמים כי הוא מתקן שם חטא של ירבעם בן נבט".

ובחיי מוהר"ן (קכ"ב) מובא: "בשנת תקס"ב בקיץ קודם שיצא מזלאטיפאליע לברסלב, היה באותו הקיץ בברדיטשוב עם אביו הרבני החסיד הותיק המפרסם מורנו רבי שמחה ז"ל. ואז היה תוקף המחלוקת של הסבא משפולי, ובשעת המחלוקת אמר הסבא משפולי שיביא אגרות מכל הצדיקים המפורסמים שכולם חולקים עליו, וכן הוה בהיפך ממש.

כי הגיעו אגרות מכל המפורסמים לרבנו הקדוש ז"ל, וכולם החזיקו ידם עם רבינו ז"ל באהבה רבה מאוד, וכתבו מרורות להסבא משפולי. היינו הרב הגאון החסיד רבי לוי יצחק מברדיטשוב, והרב החסיד רבי גדליה מליניץ, והרב הקדוש דודו רבי ברוך ז"ל, והרב החסיד רבי זאב מטשארניאוסטרע, והרב הקדוש מורנו רבי אברהם קאליסקער מארץ ישראל, ומחותנו רבי ליבוש מוואלטישיסק, ומחותנו רבי אברהם דב מחמעלניק, כולם כתבו אגרות בכבוד גדול ובאהבה עצומה לרבינו ז"ל, וכיוזו את הסבא משפולי מאוד מאוד. אבל הסבא משפולי לא שמע אליהם והיה מחזיק במחלוקת חנם על לא דבר.

ובאותו הקיץ נסע רבינו ז"ל לברדיטשוב, ושם היה קיבוץ של כמה גדולים. כי מחותנו הרב הגאון מוואלטישיסק עשה אז שם בברדיטשוב נשואין לבנו מוהר"ש ז"ל, ונתועדו שם כמה וכמה גדולים, וקצתם אני יודע הלוא המה הרב הגאון מוואלטישיסק, ובנו הגאון מורנו ר' יוסף יוסקא ז"ל אב בית דין דקהלת קדש יאס, והרב החסיד מורנו ר' זאב מטשארניאוסטרע, והרב הגאון מורנו ר' משה ז"ל אב בית דין דקהלת קדש קראסנע בנו של הרב הקדוש מורנו רבי חיים דקהלת קודש קראסנע, והרב החסיד רבי יצחק ז"ל מקאסנטין חדש, ועוד כמה גדולים. ונתועדו כולם שם לנדות ולהחרים את הסבא משפולי על שמבזה תלמיד חכם אמיתי, היינו את רבינו הקדוש ז"ל. וכבר נגמר הדבר ביניהם בהסכמת כולם ורצו לעשות כן, אבל איש אחד בברדיטשוב בלבד את הדבר והלך ודיבר על לב הרב הגאון הקדוש אב בית דין דברדיטשוב ואמר שאין נאה שיעשו זה הדבר בעירו ומחמת זה נתבלבל הדבר.

ורבינו ז"ל היה אז אצל הרב הקדוש דברדיטשוב, וקיבלו בכבוד גדול ובאהבה רבה ובחיבה גדולה. כי הרב דברדיטשוב החזיק ידו עם רבינו ז"ל מתחילה ועד סוף, אבל הדבר הנ"ל היינו החרם לא רצה שיהיה נעשה בעירו, מחמת שנמצאו אנשים שדיברו על ליבו כנ"ל. ומחמת זה נתבלבל הדבר. ואחר כך כשבא רבינו ז"ל מבארדיטשוב, נסע לטולטשין ושם נתועד רבינו ז"ל עם אנשי ברסלב וקיבלוהו לפה בהסכמת הרב הקדוש מורנו ר' ברוך ז"ל, ונכנס לשם בחצי אלול.⁷⁸

וגם על הרה"ק בעל התניא מובא שכשהתעוררה המחלוקת על מוהר"ן רצה לעמוד עבור כבוד מוהר"ן, ואמר שדרך מוהר"ן להעמיד עצמו בנסינות וכו', והוא אדם גדול מאוד, גיבור מלחמה⁷⁸. וכן מובא ששלח להכריז כי כל החולק על מוהר"ן הרי הוא כמי שחולק עליו ועל דעתו הקדושה ממש⁷⁹. ומובא גם שמוהר"ן נפגש כמה פעמים עם הבעל התניא, והיו בידידות גדולה.

ורבי אברהם מקאליסק כותב במכתב למוהר"ן: "אני בעוז אהבתי אהבת תמיד, תהילתו בפי בעיטור ועיטוף נפשי לה', יאיר ה' פניו איתו מאתר בית שכינתה, ונהיר עלוהי הולך ואור בהלו נרו עלי ראשו אור עולם, ויחזק במעוזו עוז מה', סוף מעשה במחשבה תחילה, ונפשי יודעת מאוד ברחימו לנצח, ודורש שלום תורתו ומעתיך בעדו, כמו כן יעשה גם הוא להעתיך עבורי בכל עת"⁸⁰.

וכמו כן בתחילת הספר ליקוטי מוהר"ן מובאים הסכמות של החוזה מלובלין, ושל המגיד מקאזניץ בעל "עבודת ישראל", ושל רבי אברהם חיים מזלאטשוב בעל ה"אורח לחיים", ושל ר' מאיר רב העיר בראד, ושל רבי אפרים זלמן מרגליות, בעל בית אפרים ועוד חיבורים רבים, ובהם שבחים גדולים ועצומים על מוהר"ן ועל ספרו, ולדוגמא החוזה מלובלין כותב: "מתחתי חביבי וידידי, הרב המאור הגדול, איש קדוש, מופת הדור, נר ישראל, פטיש החזק, עמוד הימיני". והנה קודם שהודפס הספר ליקוטי מוהר"ן, שלח מוהר"ן את תלמידו ר' זונדל אל גדולי וצדיקי הדור לקבל הסכמות על הספר, ושב ובאמתחתו היו למעלה ממאה הסכמות, ומוהר"ן ברוב ענוותנותו לא רצה להדפיסם, ולאחר פטירתו מצא ר' נתן ז"ל שלושה הסכמות והדפיסם, ולאחר מכן נמצאו עוד שתי הסכמות.

כמו כן תלמידי מוהר"ן מברסלב היו גאונים ומופלגים מאוד במעלה, נציין כאן חלק מהם:

⁷⁸ בית רבי פ' כ"ה דף ס"ו.

⁷⁹ שבחו של צדיק בשם הרה"ח רבי זעליג סלונים מחשובי חסידי חב"ד בחברון ומצאצאי בעל התניא, ששמע מכלתו של הצמח צדק.

⁸⁰ מובא בפרי הארץ בסופו, ובחיי מוהר"ן.

ראש וראשון שבתלמידיו הלא הוא הגאון העצום מוהרנ"ת זי"ע, חתן הגאון העצום רבי דוד צבי הגדול זצוק"ל, ומוהרנ"ת היה ממלא מקום חמיו הרבה פעמים ברבנות, וחמיו היה רב על יותר משמונים עיירות. וידוע שהרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע צירף את מוהרנ"ת כמה פעמים לבית דינו, ובפרט כשהיה צורך לפתור ולברר שאלות מסובכות כשאלות עגונות, (וכל זה כאשר הוא עדיין צעיר לימים בגיל עשרים שנה לערך), כל זה חוץ ממומחיותו הנודעת בזיכרון התלמוד עם כל דברי התוספות בע"פ. ואב"ד קרימענטשוק העיד עליו, שברוב גאוניותו כל כתבי האר"י ז"ל מונחים על כף ידו.

וכן היה מתלמידיו הרה"ק רבי אהרן זצוק"ל. אב"ד עיר ברסלב.

וכן הרה"ק הרב שמואל אייזיק מדאשוב זצוק"ל. גאון וצדיק שחיבר כמה ספרים, ביניהם ספר "החזיונות".

והרה"ק הרב יודל מדאשיב זי"ע, תלמידו של ר' פנחס מקאריץ זי"ע. שהיו לו תלמידים רבים במעודועדיקע, והיה איש קדוש, גאון מופלג, ומקובל, והתקרב למוהר"ן ז"ל כשכבר היה זקן, ומוהר"ן היה אז רך בשנים.

והגאון הצדיק הרב שמואל יצחק רוזנפלד זצוק"ל. רב בק"ק טשעהרין.

וכן הרה"ק הרב יצחק יהודה לייב מטעפליק זצוק"ל. שכבר קודם התקרבותו למוהר"ן היה מפורסם כגאון צדיק וקדוש, ומפורסם כבעל מופת גדול, והיו לו חסידים רבים.

הרה"ק רבי יקותיאל זצוק"ל, מגיד מישרים דטירהאויצע, תלמיד מובהק להרה"ק המגיד ממעזריטש זי"ע. ומצודתו היתה פרוסה על שמונים וארבע עיירות במרחבי אוקראינה, וזכה לקבל מאור שבעת הימים קדוש ישראל הבעש"ט זי"ע. ואף הבעל התניא זי"ע לקח ממנו הסכמה על סידורו. והוא התקרב למוהר"ן זי"ע בהיותו כבן שבעים שנה, על אף שמוהר"ן זי"ע היה כבן כ"ב שנים.

הרה"ק רבי יצחק סגל זצוק"ל מטירהאויצע, שנתגדל בביתו של הרבי ר' זושא זי"ע, אשר פעם אחת לאחר התקרבותו למוהר"ן ז"ל פגש אותו הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע ואמר "היכן שאני נוסע, רואה אני שהיכן שיש משהו טוב, הרי הוא מגיע אצלו (אצל מוהר"ן)".

והגאון הרב אהרן זסלבסקי זצוק"ל, ששימש כרב בק"ק קרימינטשאק.

וכן הגאון המפורסם הרב מרדכי דיין זצוק"ל אב"ד ק"ק טעפליק, שהבעל התניא התבטא עליו שהוא שווה הון רב בגודל גאוניותו בתורה.

והרה"ק רבי דוב חיה'לס זצוק"ל. ששימש בכתר הרבנות בעיר לאדיזין.

הגאון הרב דוד מלאדיזין זצוק"ל, מדייני לאדיזין.

הרה"ק רבי מענדיל זצוק"ל מהכפר הסמוך לטשעהרין. יראתו ועבודתו היתה נשגבה ועצומה, והיה מתפלל במסירות נפש ודביקות נפלאה עד שנתבטל מגשמיותו, ופעם אחת פרצה דליקה בביתו באמצע תפילתו, ולא הרגיש בגודל דבקותו.

והגאון הצדיק הרב משה דיין זצוק"ל מרבני ק"ק טעפליק.

אלו הם חלק מהתלמידים החשובים של מוהר"ן, מלבד תלמידיו הגאונים של מוהר"ת ותלמידיו תלמידיו של מוהר"ן, וכל שאר חסידי ברסלב בכל הדורות, שהיו בהם רבנים גדולים, ועובדי ה' מופלגים, שלא היה להם בעולמם אלא דביקות בה' בלבד, כמובא באריכות בספרי תולדות חסידי ברסלב, (עיין בשיח שרפי קודש, בצילו של הרבי, אנשי הצדיק, ועוד).

כשלושים שנה לאחר פטירת מוהר"ן התעוררה מחלוקת על ר' נתן ז"ל תלמיד מוהר"ן מצד ר' משה צבי מסווראן בגלל סיבות שונות (משום לשון הרע ורכילות, כמבואר באריכות בספר באש ובמים), ור' נתן ז"ל כותב במכתב להרב מסווראן: "וה' אלוקים אמת יודע כי דברתי עם גדולי קדושי ישראל צדיקי יסודי עולם זכותם יגן עלינו, עם כולם דברתי הרבה גם אחר שזכיתי להתקרב לאדוננו מורינו ורבינו המובהק הרב הקדוש מוהר"ן זכר צדיק לברכה, וכולם קרבו אותי באהבה רבה ובחיבה יתירה, ובפרט הרב הקדוש והנורא מברדיטשוב, ואחריו הרב הקדוש מחמעלניק, והרב הקדוש מורינו הרב שלום מפרוביטש זכר צדיקים לברכה, ושאר גדולי עולם, אצל כולם הייתי מתאבק בעפר רגליהם קודם שנתקרבתי אל אדוני מורי ורבי המובהק מוהר"ן זצ"ל ואחר כך, ואהבתם גברה עלי ביותר, מחמת שראו שנשתנית לטובה יותר, לשקוד על דלתי התורה והעבודה ביותר בעזרת השם יתברך, וכולם פרסו בשלום על ידי, והנני היום הרבה יותר מחמישים שנה, וכבר עלי מה שעבר, כל משכריך וגליך עלי עברו, ואני עוסק בספריו הקדושים זה יותר משלושים ושנים, וכבר זכיתי להדפיסם כמה פעמים עם הסכמות מגדולי ישראל מחברים מפורסמים גאוני עולם. ונתפשטו בכל ישראל בפרט במדינות ליטא ורייסין ופולין גדול ובארץ ישראל, וכולם משבחים ואומרים שהם דברים נפלאים ואמיתיים, ופותחים שער לכל דופקי בתשובה ומדריכים את האדם בדרך ישרה. לבד במדינתנו רבו המחלוקת, בגלל דברי הסבא משפולי".

הרי שמלבד מחלוקתו של הסבא משפולי שגרמה להתנגדות באוקראינה, נתקבלו ספרי ברסלב בכל שאר המקומות ללא שום מחלוקת והתנגדות.

ובספר "שבחו של צדיק" הובאה רשימה של מאות גדולי ישראל שדיברו בשבחו של מוהר"ן ז"ל ולמדו בספריו, עם הוכחות ממקורות נאמנים, וחלקם אף מצטטים בספריהם מספריו של מוהר"ן ז"ל, ונביא כאן מעט משמותיהם, (והרוצה לראות את הדברים בהרחבה יעיין שם בספר).

ר' אברהם מטריסק בעל ה"מגן אברהם", ר' אברהם מסוכטשוב בעל ה"אבני נזר", ר' אברהם אליהו מייזעס הגאב"ד מינסק, ר' אברהם דוד מבוטשאטש בעל "אשל אברהם", רבי אברהם דב בער לוי ה"מלאך", הרה"ק מאפטא בעל ה"אוהב ישראל", החזון איש, בעל ה"אמרי אמת", רבי אהרן מבעלזא, רבי אהרן מקרלין בעל ה"בית אהרן", בעל ה"שומר אמונים", רבי אורי מסטרעליסק, רבי אלחנן וסרמן, בעל ה"לב אליהו", הרב דסלר בעל ה"מכתב מאליהו", רבי אליעזר דוד מראדשיץ, רבי אליעזר מדז'יקוב, רבי אליעזר שולביץ ראש ישיבת לאמז'א, רבי אליעזר זוסיא פורטוגל מסקולעץ, רבי אליעזר טווערסקי מפאטישאן סקווירא, רבי אליעזר מענדל בידרמן מלעלוב, רבי בנימין רבינאוויטש אבדק"ק "משכנות הרועים", רבי בן ציון הלברשטאם מבאבוב ה"קדושת ציון", רבי גרשון חנוך העניך מראדזין בעל התכלת, רבי דוב בעריש ויינפלד מטשעבין, רבי דוד משה מטשארטקאב, רבי זאב מזיטומיר בעל "אור המאיר", רבי זאב צ'צ'יק, רבי חיים מצאנז בעל ה"דברי חיים", רבי חיים מקאסוב בעל ה"תורת חיים", רבי חיים סאלאוויציק מבריסק, רבי חיים סנוואני מרבני תימן, רבי חיים פאלאג'י, רבי חיים שמואלביץ ראש ישיבת מיר, בעל ה"מנחת אלעזר", בעל ה"אמרי חיים", רבי חנניה יו"ט ליפא טייטלבוים מסיגעט בעל "קדושת יו"ט", רבי יהודה הורוויץ מדז'יקוב, רבי יהודה הורוויץ מסטעטשין, רבי יהודה צדקה ראש ישיבת "פורת יוסף", בעל ה"שפת אמת", רבי יואל טייטלבוים מסאטמאר בעל

"ויואל משה", רבי יוחנן מרחמסטריווקע בן הר"מ מטשערנוביל, בעל ה"בית הלוי", בעל ה"בן איש חי", רבי יוסף יצחק מליובאוויטש, רבי יוסף שלמה כהנמן גאב"ד פונביז', רבי יחזקאל מקוזמיר, רבי יחיאל יהושע מביאלא בעל "חלקת יהושע", רבי יעקב לייזר מפשעווארסק, בעל ה"כף החיים", בעל ה"מנחת יצחק", רבי יעקב ישראל קנייבסקי בעל ה"קהילות יעקב", רבי יצחק מבוהוש, רבי יצחק מבויאן בעל ה"פחד יצחק", רבי יצחק מווארקין, רבי יצחק קאליש מאמשינוב ארה"ב, בעל ה"חידושי הר"ם", בעל ה"יטיב לב", רבי יקותיאל יהודה הלברשטם מצאנז קלויזנבורג, רבי ירוחם ליבוביץ ממיר, בעל ה"ישמח ישראל", רבי ירחמיאל מאיר קאליש מאמשינוב, רבי ישעיה מקרעסטיר, המקובל רבי ישעיה אשר זעליג מרגליות, ה"בבא סאלי", בעל ה"בית ישראל", בעל "אהבת ישראל", רבי ישראל ממאדויץ, רבי ישכר דוב מבעלזא, רבי מאיר אבוחצירא, רבי מאיר שפירא מלובלין, רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצא, רבי מנחם מענדל מויטעפסק בעל "פרי הארץ", רבי מנחם מענדל מלובאוויטש בעל ה"צמח צדק", רבי מנחם מענדל מקוצק, רבי מנחם נחום מטשערנוביל בעל "מאור עינים", רבי מרדכי מזוויעהל, רבי מרדכי מטשערנאביל, רבי מרדכי מנדבורנא, רבי מרדכי מנעסכז, רבי מרדכי שרעבי, רבי מרדכי חיים מסלאנים, רבי מרדכי שלמה מבויאן, רבי משה לעמברגר ממאקעווע, רבי משה סופר בעל ה"יד סופר", רבי משה מקוברין, רבי משה אריה פריינד גאב"ד ירושלים, רבי משה יחיאל אפשטיין מאוזורוב, רבי משה מרדכי מלעלוב, רבי נחמן כהנא מספינקא, רבי צבי אריה מאליק, רבי צדוק הכהן מלובלין, רבי קלונימוס מפיאסעצנא בעל "חובת התלמידים", רבי שלמה מראדמסק בעל ה"תפארת שלמה", רבי שלמה הלברשטאם מבאבוב, רבי שלמה מזוויעהל, רבי שמעון זעליכאוואר משגיח בישיבת חכמי לובלין, רבי שמעון סופר מערלוי, ועוד רבים המובאים שם.

והנה לאורך כל הדורות היו הרבה מחלוקות גדולות בעם ישראל בין צדיקים עצומים ונוראים.

מי לנו גדול מיוסף הצדיק שנרדף על ידי אחיו הצדיקים, שבטי קה, ודנו אותו למיתה.

וכן משה רבינו אבי אבות הנביאים, שנתן לנו את התורה, אשר עימו דיבר ה' ארבעים יום וארבעים לילה, ועליו אמר הקב"ה: "לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות ותמונת ה' יביט", ועם כל זה חלקו עליו מאוד בדורו, הן חכמים וצדיקים מופלגים במעלה והן שאר ליצני העם. ומובא בחז"ל שחשדוהו בעבירות חמורות שבתורה רח"ל, חוץ מעוד כמה וכמה פעמים שהלינו עליו הרבה מישראל, עד שאמר: "מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלונני", וכן במחלוקת קורח חלקו על משה רבינו ע"ה מאתיים וחמישים ראשי סנהדראות.

וכן דוד מלך ישראל נרדף על ידי שאול בחיר ה' ודנו למות.

וכן ירמיהו הנביא נרדף על ידי אנשי דורו וחשדוהו באשת איש (ב"ק טז), ואף הוטל לבית האסורים.

גם על הרמב"ם היתה מחלוקת גדולה בזמנו, והיא היתה כה אכזרית עד ששרפו את כל כתביו.

וכן היתה תקופה שלא הכירו לנכון את ערכו של מאור ישראל רבי יונתן אייבשיץ, והיו ביניהם גם כמה מגדולי ומאורי ישראל כרבי יעקב עמדין ובעל ה"פני יהושע".

וכמו כן היתה תקופה שהתנגדו לזוהר הקדוש, בתחילת התגלות כתבי הזוהר, וכידוע שהגאון היעב"ץ זצ"ל התנגד מאוד להדפסת ספר הזוהר.

גם דברי האריז"ל עוררו התנגדות נמרצת בערי אירופה, וגזרו גזירות והרחקות למנוע את לימודם ברבים. רק ההתנגדות לא התבטאה לו אישית כי הדברים הגיעו לשם עשרות שנים אחר פטירתו מהעולם, (פתיחה לספר אוצרות רמח"ל).

גם על הרמח"ל בזמנו היתה מחלוקת גדולה, ורבי משה חאגיז זצוק"ל שהיה ראש רבני אטליה באותה תקופה הורה לשרוף את ספריו, וכן הגאון בעל השב יעקב זצ"ל חלק עליו, ויצאו נגדו בחרמות ונידויים, אך כיום כולם מודים במעלתו הגדולה.

גם על אור שבעת הימים הבעל שם טוב זי"ע היתה מחלוקת עצומה.

גם בין הנציב מוולוז'ין ובעל הבית הלוי מבריסק לא יושבו ההדורים, (ספר רבן של ישראל).

וכן על רבי מנחם מנדל מקאצק היתה מחלוקת גדולה. כמו כן בין רבי פנחס מקוריץ ורבי יחיאל מיכל מזלאטשוב, וכן בין היהודי הקדוש מפרשיסחא לבין החוזה מלובלין היתה תקופת מחלוקת. גם על רבי מאיר מפרימישלאן היתה מחלוקת, (יושר דברי אמת כט). גם בין רבי משה מסווראן לבין רבי ישראל מרוזין היתה תקופת מחלוקת, (נר ישראל).

כמו כן גם על הבית יוסף היתה מחלוקת של כמה גדולי עולם שלא קיבלו את השולחן ערוך בזמנו, ולא אבו ללכת אחר פסקיו והתבטאו מאד בחריפות נגד פסקיו (ספר עיר הצדק), כמו כן באותה תקופה היתה מחלוקת גדולה גם נגד הרמ"א (שם). גם על הגאון הש"ך היתה מחלוקת, ובקשו לדחות ספרו מישראל, (כלילת יופי עמ' ס"א), ומרוב רוגזם רצו לצאת בחרם לקראתו, אך לא עלתה בידם, ועל כל פנים רצו שיהא ספרו מונח בקרן זוית, ולא יגעו בו לדון ממנו הלכה למעשה, וראה שם שכמה וכמה מגדולי ישראל אשר שמעם הלך בזמנם בכל ארצותיהם לא הכירו את ערכו של הש"ך, ולא קבלו את ספר הש"ך כאשר יצא לאור, ורק כמה וכמה שנים לאחר הסתלקותו נתקבלו דבריו בקרב כל ישראל. וגם על הב"ח היתה מחלוקת גדולה עד שגברה ידם של בעלי מחלוקת והעבירו אותו מהרבנות, (זכור לאברהם). גם על הסמ"ע ועל המהר"ם מלובלין היתה מחלוקת (עיר הצדק), גם בין הרלב"ח והמהר"י בירב היתה מחלוקת גדולה בענין הסמיכה.

וכן גם נגד הגאונים בעלי תורת המוסר מיסודו של הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל, היתה מחלוקת גדולה ורדפו אותם מאוד, והכתומו אותם בכתם של "כת חדשה" מעין כת ש"צ שר"י, כאשר הכריזו עליהם. ואף היו שנהגו מנהג בזיון נורא בספרי בעלי המוסר, (ספר הגאון משה מרדכי אפשטיין עמ' 11).

הרי שעל הרבה מאוד גדולי ישראל בכל הדורות היו מחלוקות, וכבר נאמרו בספרים הרבה טעמים מדוע יש מחלוקות על הצדיקים, ויש מחלוקות שבין הצדיקים עצמם, שהם דברים נשגבים מאוד מדעתנו, ואין לנו בהם שמץ השגה, ויש שצדיקים שמגודל פרישותם וצדקתם וגודל מעלת נשמתם לא ירדו הצדיקים האחרים לסוף דעתם ולעומק השגתם, ויש מחלוקות של המון עם על הצדיקים, שהם נגרמים על ידי הסטרא אחרא, שאינו רוצה שיתפרסם שם הצדיקים, ושיתקרבו אליהם כולם ללמוד מדרכיהם ועצותיהם, וככל שהצדיק גדול יותר, כך הסטרא אחרא מתגברת נגדו יותר ויותר, ובפרט על הצדיקים יחידי הדורות שיכולים להחזיר את כל העולם למוטב ולהביא את הגאולה, שהסטרא אחרא מגייסת את כל כוחותיה להלחם נגדם, והחכם עיניו בראשו להבין ולבדוק היטב עד שיזכה להתקרב לצדיקים האמיתיים ולהדבק בדרכיהם ותורתם.

וכמו שכתב בליקוטי הלכות (שבת ד' ט'): "אם זה הצדיק האמת שבכל דור היה נתגלה בעולם, וכל העולם היו מקורבים אליו באמת, היה העולם כבר מתוקן, כי זה הצדיק יש לו כח לתקן כל העולם אם

לא היו מעלימין ומסתירין אותו, ולכן מתגברת קליפת המן עמלק מאוד מאוד להסתיר ולהעלים את שם הצדיק הזה". וכן כתב רבי חיים ויטאל על האריז"ל: "אם היה בנו זכות שהיה קיים חמש שנים בארץ ישראל, היה מחזיר כל העולם כולו בתשובה, והיה מביא את הגאולה בימיו", ובזוהר (בראשית דף כה). מובא: "ובגין דא משה לא מית, ואדם אתקרי איהו, ובגיניה אתמר בגלותא בתראה, ולאדם לא מצא עזר אלא כולהו כנגדו", הרי שבגלות האחרונה תהיה התנגדות גדולה לנשמת משה, ויהיו כולם כנגדו. ובספר הליקוטים להאריז"ל (ואתחנן) לאחר שכתב שמה בא בכל דור כתב: "וכאבי נעכר, הם היסורין שבאים עליו, כמ"ש רז"ל, כי בתחילה יהיה משה שמ"ה ושמה, וזה סוד מה שאמר הכתוב (בישעיה) "הנה ישכיל עבדי וכו'", והוא משה רבינו ע"ה, והוא משיח, כי שיל"ה בגימטריא משה. והפסוק מגלה לנו, מה שיעבור עליו באותו הדור, עד בשביל כך ראוי לעלות לאלו המעלות. ואמר "כאשר שממו עליך רבים, כן משחת מאיש מראהו", פירוש, מאיש זה משה, מראהו ותוארו, זה קירון פניו, שקרן אז, אך באלו הדורות בא כאחד העם, ועליו כל הפרשה מדברת. ואמר "מי האמין לשמועתנו, וזרוע ה' על מי נגלתה", פירוש, אפשר שזהו נגלה עליו זרוע ה', כמ"ש (דברים ל"ד) ולכל היד החזקה". הרי מבואר באריז"ל שבזמן ביאת המשיח כשתתגלה נשמת משה וידעו כולם שהתגלגל בכל דור ודור וגילה הנהגות חדשות בעולם יתמהו כולם ויאמרו: "מי האמין לשמועתנו וזרוע ה' על מי נגלתה וכו'. לא תואר לו ולא הדר וכו', נבזה וחדל אישים, איש מכאובות וידוע חולי וכו', נבזה ולא חשבונו, אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם. והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעוונותינו".

ועיין בליקוטי מוהר"ן (סי' ר"ס) שיש צדיקים שמגנים אותם ודוברים עליהם כזבים, והוא בחינת שפיכות דמים, ובחינת מסירות נפש, ועל ידי זה הם מצילים את ישראל מכל מיני גזירות, ועיין בליקוטי מוהר"ן (תנינא סי' צ"ג): "שמעתי בשמו, שאמר לענין המחלוקת שהיו חולקים עליו. כי אמרו רבותינו ז"ל (ברכות ו:): "כרום זולות לבני אדם" אלו דברים העומדים ברומו של עולם, ובני אדם מזלזלין בהם, ומאי ניהו, תפילה. על כן מחמת שכל עסקו תפילה. כי בענין תפילה היה מרבה לדבר עם אנשיו, והזהירים מאוד להרבות בתפילה והתבודדות ושיחה בינו לבין קונו, כמבואר בספריו הקדושים, ויותר מזה הרבה לדבר עמנו וחיזק אותנו בהתחזקות בלי שיעור, להרבות בתפילה והתבודדות. על כן בני אדם מזלזלין בו ומבזין אותו וחולקין עליו, כי כל עסקו הוא תפילה, שהם דברים העומדים ברומו של עולם, ובני אדם מזלזלין בהם. והבין".

ובחיי מוהר"ן (סי' שצ"ב) מובא: "אמר איך אפשר שלא יחלקו עלי, מאחר שאני הולך בדרך חדש שעדיין לא הלך אדם בו מעולם וכו', אף על פי שהוא דרך ישן מאוד אף על פי כן הוא חדש לגמרי".

ועוד מובא שם: "אמר, כל הצדיקים הגדולים הגיעו למעלה ולמדרגה שהגיעו, אבל עמדו בזה, ואני ברוך השם בכל רגע ורגע נעשה איש אחר. ונתן טעם לזה שחולקים עליו, כי הצדיק נקרא אילן, ויש לו שרשים וענפים וכו', וכל צדיק קודם שמגיע למדרגתו יש עליו מחלוקת. כי אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין ז:): 'האי תגרא דמיא לבדקא דמיא', נמצא שהמחלוקת הוא בחינת מים, והמים היינו המחלוקת מרימים אותו. אבל אני צריך שיהיה עלי מחלוקת תמיד, כי אני הולך בכל פעם ובכל רגע מדרגא לדרגא. אילו הייתי יודע שאני עומד עכשיו כמו בשעה הקודמת, לא הייתי רוצה את עצמי כלל בזה העולם".

ועיין בהקדמת הספר ליקוטי מוהר"ן שכתב: "כל מעיין אשר ישים ליבו לדברים האלה ישפוט בצדק. שאי אפשר להשיג דברים כאלו מכרס מלאה. וכמה יגיעות יגע וכמה טרחת טרח וכמה אלפים תעניתים והפסקות וכמה הפסקות שלימות משבת לשבת וכמה מיני סיגופים סיגף וכמה וכמה שנים התבודד בהתבודדות ופרש עצמו בכל מיני פרישות מכל מיני תאוות. וקידש עצמו בכל מיני קדושות. וביותר על הכל נתעלה ונתקדש בקדושה נוראה ועצומה על ידי קדושת ארץ ישראל אשר

השליך נפשו מנגד. ונסע לארץ הקדושה בשעת מלחמה שהיו תוקף מלחמות קשות וחזקות באותן המדינות וכו', עיי"ש.

מדוע לא כולם מתקרבים לצדיק הדור

שאלה

לפי מה שנתבאר לעיל בענין צדיקי הדור יחידי הדורות, שהם רשב"י והאריז"ל והבעש"ט ומוהר"ן, שכל הצדיקים מקבלים את השפע מהם, אם כן מדוע כל הצדיקים אינם מקרבים את כל העולם לצדיקים נוראים אלו.

תשובה

כתב בליקוטי הלכות (הל' שבת ה' ט): "עיקר מלחמת עמלק שבכל דור, הוא כנגד הצדיק האמת, אשר הצדיק הזה הוא הפאר והיופי וההידור של כל העולם, והוא החן האמת של כל העולם, והוא בחינת יסוד הפשוט אשר ממנו נמשכים כל הארבעה יסודות שהוא כלליות כל העולמות כולם, שכולם נמשכים ממנו וכל חיותם נמשך על ידו, אשר כל מי שנכלל בשם האמת של זה הצדיק הוא מסתכל על עצמו בכל הארבעה יסודות שהם כל המידות וזוכה לחזור בתשובה לה' יתברך וכו'. ואם זה הצדיק האמת שבכל דור היה נתגלה בעולם, וכל העולם היו מקורבים אליו באמת, היה העולם כבר מתוקן, כי זה הצדיק יש לו כח לתקן כל העולם אם לא היו מעלימין ומסתירין אותו. אבל בכל דור ודור יש בחינת מלחמות עמלק. ועיקר מלחמתו של עמלק ימח שמו היא רק דייקא נגד הצדיק האמת הזה שהוא הראש בית. כי עמלק הוא בחינת ראשית דסטרא אחרא בחינת ראשית גוים עמלק. ועל כן כל מלחמתו הוא רק כנגד זה הראש בית האמת שכל הדורות נמשכין ממנו, בבחינת "קורא הדורות מראש", כי עמלק אינו רוצה להלחם לא את הקטן ולא את הגדול כי אם עם הראש בית בעצמו.

אבל מחמת שכנגד הראש בעצמו אין לו שום כח להלחם עמו בעצמו, כי זה הצדיק האמת הראש בית כבר זכה לנצח אותו ולשבר אותו בתכלית, כי לא אתהני מדיליה כלום, כי כבר שבר כל התאוות וכל המידות רעות בתכלית תכליתן בתכלית השלמות שאין שלימות אחריו. והכניע וביטל מעצמו זוהמת הנחש שהוא זוהמת עמלק שהוא הסטרא אחרא והוא הכניעם כולם מעצמו בתכלית ההכנעה והביטול עד שלא נשאר אצלו שום אחיזת הרע כלל אפילו כל שהוא, ועוד הוסיף אחר כך למסור נפשו בכל יום בשביל ה' יתברך וקיבל על עצמו יסורים קשים ומרים ממוות בשביל קדושת שמו יתברך ובשביל עמו ישראל וכו' וכו', על כן בודאי אין לעמלק שהוא ראש הסטרא אחרא שום אחיזה להלחם עם הצדיק בעצמו. על כן כל מלחמתו הוא מה שמערב את העולם בכל עת, ועושה מחלוקת גדול בכל עת על הצדיק האמת הזה שהוא הראש בית, כדי להרחיק את ישראל ממנו כדי שלא ישוּבו לה' יתברך על ידי הצדיק הזה שהוא הראש בית, שיש לו כח להחזיר כל העולם למוטב כנ"ל. וזאת הקליפה הרעה שהוא המן עמלק כל תחבולותיו וכל מלחמתו הוא להסתיר ולהעלים שם הצדיק האמת הזה שהוא הראש בית האמתי. כי קליפת עמלק מרוצה שיתקרבו ישראל לכל הראשים שבעולם. לא מבעיא הראשים של הסטרא אחרא ממש, שהם עיקר שם הטומאה, כמו ראשי הכתות של הפילוסופים והאפיקורסים. כי גם אצלם יש להם ראשים עליהם שלומדים אצלם אלו החכמות החיצוניות הנבוכות העוקרות אותם מן העולם. ולצודד נפשות לקרבים לאלו הראשים ימח שמו בודאי הן הוא משוש דרכו.

ועל זה מניח עצמו בודאי לארכו ולרחבו. אלא אפילו ראשים שיש להם חלק בקדושה, שהם אנשים כשרים קצת, ואפילו אם הם צדיקים, רק שיש בהם עדיין איזה אחיזת הרע ואין להם כח להוציא את ישראל מרע לטוב, על כן מרוצה עמלק שכל אלו הראשים יהיו גדולים ומפורסמים בשם גדול בעולם, ויהיה להם התנשאות גדול, וכל כונתו הרעה רק כדי להעלים על ידי זה שם הראש בית האמיתי, שהוא הראש של כל הראשים שבעולם. והוא הבעל הבית האמיתי של העולם, שעיקר תיקון כל בני עולם לשוב לה' יתברך הוא על ידו דייקא. וקליפת עמלק כל מלחמתו להעלים ולהסתיר שמו של זה הראש בית דייקא.

כי יש כמה וכמה ראשים בעולם, כמו שכתוב "והמתנשא לכל לראש", ודרשו רז"ל: 'אפילו ריש גרגותא וכו'.' כי כל הארבעה יסודות נקראים ראשים, כמו שכתוב "והיה לארבעה ראשים", ומאם נתחלקו כמה וכמה ראשים בעולם, ואפילו בקדושה יש כמה וכמה ראשים. כי כל אחד כפי חלקו שזכה לברר איזה חלק מהארבעה יסודות על ידי בירור מידותיו ותאוותיו, כמו כן יש לו איזה חלק בראשות והתנשאות הנמשכים מבחינת בירור הארבעה יסודות שנקראים ארבעה ראשים. אבל כל אלו הראשים מחמת שלא ביררו עדיין את כל הארבעה יסודות לגמרי בתכלית הבירור, כי עדיין נשאר אצלם איזה אחיזת הרע מאיזה מידות ותאוות. וכמו ששמעתי מפי רבינו ז"ל שיש כמה צדיקים ששברו התאוות אבל עדיין נשאר אצלם שמץ מנהו. ואלו הצדיקים אין להם כח להחזיר בני ישראל למוטב, כי אם בכח הצדיק האמת הראש בית האמיתי שזכה לבטל הרע בתכלית וכו' כנ"ל. כי מחמת שאין בו שום רע כלל, על כן יש לו כח לתקן כל הנפשות המקורבים אליו להחזירם לה' יתברך, ועל כן על זה מתקנא עצמו ביותר הבעל דבר שהוא קליפת המן עמלק ומניח עצמו לארכו ולרחבו להעלים ולהסתיר שם והידור ופאר של הצדיק האמת הזה, ומקים עליו מחלוקת גדולה. ומתגבר בתחבולותיו להקים ראשים בעולם ולהגדיל שם מאוד, אשר שם נמשך משם הטומאה משמות החיצונים וכו'. ולפעמים כשרואה שאי אפשר לו להפך האמת לגמרי להעמיד רשע גמור לעשות אותו ראש ומפורסם, כי בודאי לא יטעו בו בני ישראל הכשרים, על כן הוא משתדל בתחבולותיו להתלבש עצמו באיזה כשר או צדיק שאינו גמור ונותן בלבו שיחלוק על זה הצדיק הנ"ל, שהוא הראש בית האמיתי. והבעל דבר מגדיל שמו של זה החולק והמתנגד על הראש בית האמיתי הוא מגדיל שמו מאוד ומפרסם אותו מאוד. כי עמלק מרוצה שכל העולם יתקרבו לאלו הראשים אף על פי שהם צדיקים קצת, כדי להרחיקם מהצדיק הגדול הראש בית האמיתי. כי כל תחבולותיו לרחק ישראל מהצדיק הראש בית האמיתי הנ"ל שכל תיקון נפשות ישראל וכל העולמות על ידו כנ"ל."

ובליקוטי הלכות (הל' מקח וממכר הל' ג') כתב: "עיקר התיקון הוא על ידי התקשרות להצדיק האמת ולבלי לחלוק עליו חס ושלום, כי בודאי לאו כל אדם זוכה לשבר בשלימות את הגוף שהוא בחינת שמאל. ואזי הוא בודאי רחוק מדעת אמיתי בשלימות. ועל כן צריך להכיר את מקומו ולידע ריחוקו מה' יתברך והיכן הוא עומד בתאוותיו והבליו. על כן צריך לבטל עצמו להצדיק האמת שבדור שזכה לשבר באמת את הגוף, שהוא יודע לאכללא שמאלא בימינא, ועל כן הצדיק יכול לתקן ולברר אותו גם כן ולהדריכו בדרך ישרה ולהשיבו למקומו, ואפילו צדיקים גמורים לאו כולם זוכים לשבר בשלימות את בחינת השמאל, ועל כן כולם צריכין לקבל זה מזה וזה מזה עד שמקבלין כולם מהראש האמת שבכל דור ודור שהוא הצדיק שבדור שהוא חד בדרא אשר זכה לנקודת האמת לשבר הגוף בתכלית, אשר הוא מקשר הכל לשורשו וכו'."

וזהו בחינת פגם השבטים שחלקו על יוסף עד שמכרוהו בכסף. כי יוסף היה אז צדיק הדור שכולם היו צריכין לקבל ממנו וכל עבודתם ולימודם היה צריך לבוא אליו ולעלות על ידו, כי אף על פי שכולם

היו צדיקים גדולים מאוד, אבל העיקר היה יוסף הצדיק בחינת נקודת האמת שבין הצדיקים, אשר יעקב מסר לו הכל, כמו שפירש רש"י על פסוק: "וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו וכו'". והצדיק האמת שהוא בחינת יוסף מרחם על הדור, שהם בחינת כלליות השבטים, ומספר להם תמיד חלומותיו ודבריו כדי שיזכו להתקשר אליו, ומעיר אזניהם שכולם צריכין להתקשר אליו, כי כל עליית תורתם ועבודתם הוא על ידו, שזהו בחינת מה שסיפר להם חלומו שראה "והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה והנה תסובינה אלומותיכם ותשתחווין לאלומתי". היינו שראה שכולם עוסקים בעבודתם ומייחדים יחודים ומקשרים קשרים דרגא בדרגא ועולם בעולם שהוא בחינת מאלמים אלומים, שהם קשרים ואגודות, בחינת יחודים וקשרים קדושים שנעשים בעולמות עליונים על ידי עבודת הצדיקים האמיתיים. "והנה תסובינה אלומותיכם ותשתחווין לאלומתי", שכל עבודתם צריכין לבוא להצדיק האמת ולהכלל בו, כי עיקר תכלית כל הקשרים והיחודים הוא להעלות הכל להשכינה, שזהו נעשה רק על ידי הצדיק האמת בחינת יוסף כנ"ל, אבל הם לא רצו להאמין בזה ואמרו: "המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו", כי אומרים שכל מה שהצדיק האמת מגלה תורתו וחידושו והשגותיו לבני ישראל, כוננו חס ושולם בשביל התנשאות למלוך ולמשול בהם, וחולקין עליו ורודפין אותו בכל מיני רדיפות, כמו אחי יוסף שרצו להרגו ולהשליכו לבור. ואפילו האוחזין עמו קצת ומרחמים עליו אומרים למכרו בעשרים כסף, דהיינו שמוכרים את הצדיק ומעלמים אותו מן העולם וכו'".

ובחיי מוהר"ן (סי' של"ג) מובא: "פעם אחת היה הרב הצדיק הקדוש מברדיטשוב בטירהאוויצע, ובשעה שהיה מסב על הסעודה עם קהל עם ועדה גדולה, הפליג מאוד במעלת קדושת מוהר"ן ז"ל מצד עצמו, לבד מגודל קדושת זכות אבותיו ז"ל. ואחר כך הפליג מאוד במעלת המקורבים של רבנו ז"ל, ואמר, שהוא יודע שרובם ככולם הם לומדים מופלגים, יראים ושלמים ואנשי מעשה וכו'. ואז אמר על הרב רבי נתן ז"ל, שהוא צדיק. ואחר כך בנסעו משם וישב עמו בעגלה שלו הרב רבי שמואל יצחק ז"ל מטשעהרין, ואז אמר לו הרב הקדוש הנ"ל: תאמין לי, אם הייתי יודע שהעולם ישמעו בקולי, אז הייתי צועק בקול גדול מסוף העולם ועד סופו, שכל מי שרוצה להיות איש כשר וצדיק ועובד ה' באמת, יהיה זהיר וזריז להתקרב להרב הקדוש הרב מוהר"ן, אך ידעתי נאמנה כי לא די לי שלא ישמעו בקולי, אף גם יתעורר על ידי זה מחלוקת גדול גם עלי. ואולי יש אחד שמהרהר בתשובה על ידי, ואפסיד גם את זאת, על כן אני מוכרח לשתוק בענין זה".

ואכן כל המעיין בספר "שבחו של צדיק" יראה, כי כמעט כל גדולי החסידות בדורות האחרונים עסקו בלימוד ספרי מוהר"ן, וכן הביאו בספריהם ציטוטים מספרי מוהר"ן, ומה שלא פרסמו לכל שילמדו בספרים אלו וכדו', יש ליישב על פי המובא לעיל מהרה"ק מברדיטשוב.

ובליקוטי מוהר"ן (ח"ב סי' ע"ה) מובא: "צריכים לבקש מאוד מה' יתברך, לזכות להתקרב להצדיק האמת, כי אשרי למי שזוכה להתקרב בעודו בחיים חיותו לצדיק האמת, אשרי לו, אשרי חלקו. [כי אחר כך (היינו לאחר מיתה) קשה אז מאוד להתקרב, וצריכים מאוד להרבות בתפילה ותחנונים מאוד, שיזכה בחיים חיותו להתקרב לצדיקי אמת]. כי הבעל דבר שם ליבו על זה מאוד עכשיו, לבלבל את העולם, כי ישראל הם עכשיו קרובים אל הקץ מאוד, ויש עכשיו לישראל געגועים גדולים וכיסופים גדולים לה' יתברך, אשר לא היתה כזאת בימי קדם, וכל אחד נכסף מאוד לה' יתברך. על כן הערים הבעל דבר והכניס מחלוקת בין הצדיקים, והקים בעולם מפורסמים הרבה של שקר, וגם בין הצדיקים האמיתיים הכניס מחלוקת גדול, עד שאין אחד יודע היכן האמת. על כן צריכים לבקש מאוד מה' יתברך לזכות להתקרב להצדיק האמת".

והנה נוכל לומר שצדיקים אלו שלא התקרבו לדרך הבעש"ט, או צדיקים אלו שלא התקרבו לדרך מוהר"ן מברסלב, היו מיחידי סגולה שהגיעו לדרגות גבוהות בלא תורת הבעש"ט ובלא תורת מוהר"ן, מצד שורש נשמתם הגבוהה וכדומה, או שנאמר שאכן היו צדיקים גדולים אך אם היו הולכים בדרך הבעש"ט ומוהר"ן היו מגיעים לדרגות גבוהות יותר ביראה ואהבה וקדושה וכדו', וכמו שמצינו בבעל התולדות יעקב יוסף והמגיד ממעזריטש, שגם קודם שהתקרבו לבעש"ט היו צדיקים וגאונים מופלגים ועסקו בתעניות וסיגופים, וידעו כל כתבי האריז"ל וכו', ואף על פי כן לאחר שזכו להתקרב לדרך החסידות עלו ונתעלו במעלות מופלגות הרבה הרבה יותר כמובא, וכן רבי אברהם מקאליסק שהיה מתלמידי הגר"א הגדולים קודם התקרבותו לדרך החסידות, וכן הבעל התניא שהיה גאון ומתמיד עצום קודם התקרבותו לדרך החסידות, ואף על פי כן אמרו על עצמם שאחר התקרבותם זכו להגיע לדרגות גבוהות הרבה הרבה יותר, וכן מצינו אצל מוהר"ן ז"ל, כגון המגיד מטירהאויצע שהיה רב על שמונים עיירות, והיה מהצדיקים הגדולים שבדורו, ומתלמידי המגיד ממעזריטש, ובגיל שבעים שנה התקרב למוהר"ן והתבטל לפניו לגמרי בראותו גודל מעלתו, אף שמוהר"ן היה אז בן עשרים ושנים שנה. ועיין בחיי מוהר"ן (ס' תר"א): "סיפר עם אחד מצדיק מפורסם, ושיבח אותו לפני רבינו ז"ל שמשבר כל התאוות שהם אכילה ושתייה. שאל אותו רבינו ז"ל, אבל זאת התאוה איך הוא אוהז, השיב לו, מי יודע זאת. ענה רבינו ז"ל ואמר: אבל באמת העיקר הוא רק התאוה הזאת, כי שאר כל התאוות בקל יכולים לשברם, ועיקר מעלת הצדיק היא כפי קדושתו בתאוה הזאת כשזוכה לשברה לגמרי", ומזה יבין המשכיל כמה דרגות יש עד אין סוף בצדיקים, ועד כמה אנו רחוקים מלהבין מדריגות הצדיקים, ולכן כל קושיא זו אינה קושיא כלל.

והנה אם נאמר שדרכו של מוהר"ן ז"ל אכן צריכה לדורות אלו, אין אנו מזלזלים ח"ו בכבודם של אותם צדיקים שלא זכו להתקרב לדרכו או התנגדו לה, כי מוהר"ן היה בדרגה נוראה מאוד, והשיג מה שהשיג שצריך לחדש הנהגות חדשות לדורות אלו, ומשמים רצו שלא תתפשט תורתו בכל ישראל, כי עדיין אין רצון ה' יתברך שתבוא הגאולה, ולכן סיבבו משמים שאותם הצדיקים לא יגלו את האור הנפלא שבתורת מוהר"ן, ואותם הצדיקים המשיכו בדרך שהיתה מקובלת אצלם מדורות הקודמים, ולא רצו לקבל דרכים חדשות, אבל אם נאמר שהמתנגדים לתורת מוהר"ן צדקו, או שעל כל פנים אין דרך מוהר"ן מחוייבת לדורות אלו, אלא אפשר להתקרב כראוי לה' יתברך גם בדרכים אחרות, הרי נצטרך לומר שמוהר"ן היה בדאי ושקן ח"ו כמה שאמר שהשיג בעולמות העליונים שהנהגות שחידש הם מחויבות לדורות אלו, ושרק על ידם אפשר להיות איש כשר באמת ולהתדבק בה' יתברך באמת, וכל מעיין מעט בספרי מוהר"ן יבין מעט מזעיר עוצם גודל מעלת וקדושת מוהר"ן, ונפלאות עצותיו והדרכותיו, וח"ו לומר שבדה מליבו דברים שאינם נכונים. ומוהר"ן לא אמר שדרכו היא למי שהוא משורש נשמתו וכדו', אלא אמר שזהו הדרך לכולם עד ביאת המשיח, ולכן באמת התקרבו בכל הדורות עובדי ה' גדולים לדרכו, גם בזמנים שסבלו בגלל זה רדיפות ובזיונות.

ובודאי אין להקשות, אם אכן עיקר ההתקרבות לה' יתברך באמת תלוי בהתקרבות לצדיקי הדור יחידי הדורות וההליכה בדרכיהם, על מה עשה ה' ככה שחלק גדול מכלל ישראל היו מרוחקים מהם, ורובם גם לא ידעו כלל מגודל מעלתם כי לא התחנכו לכך, ואם כן לא היתה להם אפילו בחירה בענין זה, כי בודאי נסתרים דרכי ה', והוי עינינו הרואות בימינו שרוב ישראל אינם שומרי תורה ומצוות, וחלקם אין להם אפילו בחירה בענין זה, כי הם כתינוקות שנשבו וגדלו כך מקטנותם, ואף על פי כן אין הולכים אחר הרוב, ואין אנו יכולים להבין דרכי ה' מדוע סיבב כך, ובדורות האחרונים הללו כל המקודש מחבירו חרב מחבירו, וככל שהקדושה גבוהה יותר כך רחוקים ממנה יותר אנשים, וכל אדם החרד על נפשו וזכרון העולם הבא לנגד עיניו, לא יסתכל על הרוב, אלא יחפש ויבדוק היטב היכן היא

האמת, ואז יזכה ללכת בדרך האמת לטוב לו כל הימים, ואדרבה כיון שרוצה להתקרב לצדיק גדול כל כך, ואינו ראוי לזה מחמת חטאיו ופגמיו, לכן עוברים על האדם הרבה בזיונות ושפיכות דמים כשרוצה להתקרב לצדיק כזה, כמבואר באריכות בליקוטי הלכות. וכפי מה שיכיר האדם שפלותו יותר, ויעשה חשבון נפשו באמת ויבין עד כמה הוא רחוק מה' יתברך, כך יזכה יותר לשבר את כל המניעות ולהתקרב לצדיק הדור שיכול לתקן את נפשו בשלימות ולקרבו לה' יתברך באמת.

וכמו שכתב בליקוטי הלכות (הל' ערלה הל' ה'): "בודאי מי שירגיש שפלותו באמת וישים אל ליבו איך הוא מלוכלך בעוונותיו ותאוותיו ופגמיו הרבים, בודאי ילך על ידיו ועל רגליו ויבקש בכל כוחו את רופא האמיתי שיוכל לרפא תחלואי נפשו, כי מי יוכל לסבול להיות מלבוש בבגדים צואים ומטונפים. אך הבגדים צואים בעצמם מבלבלים את דעתו ומעקמים את לבבו עד שעושה עצמו כלא ידע את טינף מעשיו, וחפץ עדיין בכבוד של העולם הזה ונופל בגאות וגסות הרוח, ועל ידי זה אינו יכול להתקרב אל האמת שלא ילעיגו עליו בני אדם, ויהיה נחשב בעיניהם כשוטה וכמשוגע. בפרט עתה בעוונותינו הרבים שנתקיים ותשלך אמת ארצה וסר מרע משתולל והכבוד נהפך לזרים ויראי חטא נמאסין וכו', אבל מי שמשים אל לבו כאב מעשיו אשר לא טובים ומרגיש שפלותו באמת, בודאי יכיר האמת לאמתו וישבר כל המניעות שבעולם ויתקרב אל האמת במקום שהוא".

בענין המפורסמים של שקר

שאלה

בחיי מוהר"ן (תקל"ו) מובא: "אמר לענין המפורסמים של שקר, כי על הבעל דבר קשה מאוד לטרוח עם כל העולם להטעותם מדרך הישר, על כן העמיד מפורסם אחד במקום פלוני ומפורסם אחד במקום פלוני. ואמר על מפורסם אחד, שהוא עקר ראש אלף אנשים, שכודאי לא יקומו בתחיית המתים". וצריך להבין, וכי כוונת מוהר"ן לבטל ח"ו את הצדיקים.

תשובה

בליקוטי מוהר"ן (תנינא סי' א') מובא, שמפורסמי ומנהיגי הדור, הנשמות נחלקים תחתם, כי כל מפורסם ומנהיג הדור יש לו כמה נשמות פרטיות, השייכים לחלקו, אך צריך לידע ולהכיר את המפורסמים. כי יש כמה מפורסמים שהם בשקר והם רק על ידי עצות, כמו שאמרו רז"ל (סנהדרין קה): "עצות מלכותא בלא תגא" (מלכות בלי כתר).

הרי שמוהר"ן לא בא ח"ו לבטל את כל גדולי וצדיקי הדור שבימיו ובימינו, אלא הוא בא להזהיר להתבונן היטב האם הוא צדיק באמת, או שאינו בדרגת צדיק, ואז כל פרסומו הוא בשקר, וזהו 'מפורסם של שקר', וקיבל את ההנהגה מאבותיו⁸¹ או ע"י מופתים מדומים וכדו', או ע"י תורה שלא לשמה, ובאמת אינו צדיק.

⁸¹ ובליקוטי הלכות (נט"י לסעודה ו' ס"ז) כתב: "בזה טועים הרבה גם בדורות האלו כאילו התורה הולכת בירושה וכו'. כידוע לבקיאים קצת בהנהגת העולם עתה. ורז"ל אמרו בהפך, כתר שם טוב מונח, כל הרוצה יבוא ויטול. וכתיב אב לא ישא בעון הבן ובן לא ישא בעון האב וכו'. וכמו שראינו בכל הדורות שהיו צדיקים גדולים הרבה שהיה להם בנים רשעים, והיו רשעים הרבה שהיו להם בנים צדיקים וכמו שאמרו רז"ל 'ואל תאמר שהיא ירושה

וגם מי שהוא צדיק, הרי שיש הרבה דרגות בצדיקים, וכמבואר בליקוטי מוהר"ן (סי' ח') שצדיק גמור שיכול לתקן נפשות ישראל ולהלחם בסטרא אחרא, לא די בזה שלא חטא מימיו, אלא זהו דוקא צדיק שזכה לבטל את כל התאוות והמידות הרעות לגמרי עד שאין לו שום משיכה לרע, וכן מבואר בתניא (פ"א) שמי שלא ביטל כל התאוות מעצמו לגמרי עד שאין לו משיכה לרע אינו צדיק אלא בינוני, וכך כתב בליקוטי הלכות (שבת ד ט): "כל אחד כפי חלקו שזכה לברר איזה חלק מהארבעה יסודות על ידי ברור מידותיו ותאוותיו, כמו כן יש לו איזה חלק בראשות והתנשאות וכו', כי יש כמה צדיקים ששיברו התאוות אבל עדיין נשאר אצלם שמץ מהם, ואלו הצדיקים אין להם כח להחזיר בני ישראל למוטב, כי אם בכח הצדיק האמת הראש בית האמיתי שזכה לבטל הרע בתכלית, כי מחמת שאין בו שום רע כלל, על כן יש לו כח לתקן כל הנפשות המקורבים אליו להחזירם לה' יתברך"⁸².

ובליקוטי הלכות (הל' בשר בחלב הל' ה' אות ה') כתב: "בשביל זה צריכין לזוהר מאוד מלהטעות עצמו לומר שיתקרב להקטן במעלה, כי אף על פי שגם זה הקטן במעלה גדול ממנו הרבה, אבל מאחר שעדיין לא זכה למדרגה העליונה בתכלית המעלה ולא זכה עדיין לשבר ולהמתקן אחיזת כל הקליפות בשורשן העליון שהוא שורש אחיזת הדין שמשם כל אחיזתם, ומי שלא הגיע עדיין לזה, אפילו אם הגיע לאיזה דרגא, אבל עדיין לא שבר הקליפה שבדרגא הגבוה יותר, בקל יותר יכול לטעות שם עד שיהפוך העוולה ליושר, עד שיוכל לקלקל הרבה, כי כשאינו משבר הקליפה שהוא צריך לשברה אזי נותן כח להסטרא אחרא והקליפות שבמדרגות התחתונות ויוכל להתגבר ביותר הרע של המקורבים אליו, מחמת שיונקים מהרע והקליפה שבמדרגה הגבוה מהם שהוא הדרגא של רבם שלא זכה עדיין לברר ולהכניע הקליפה והסטרא אחרא הנאחזת שם. ועיקר הקלקול הוא כשזה הקטן במעלה חולק עצמו מהרבי האמיתי הגדול במעלה מאוד עד תכלית השלימות שאין שלימות אחריו, כי זה שמקורב לזה הרבי אמת, אפילו אם הוא קטן במעלה מאוד יש לו כח לתקן הכל ולקרב כל הרחוקים לה' יתברך ולהכניס בהם השגות אלוקות, הכל בכח רבו הגדול. וכמבואר בהתורה "כי מרחמם ינהגם וכו'", שהצדיק גם אחר הסתלקותו למקום שנסתלק עוסק בתיקון העולם על ידי תלמידיו, כי זה עיקר שלמות הצדיק וכו' עיין שם, אבל זה הקטן במעלה כשאינו מקבל כח מהצדיק האמת הנ"ל, מכל שכן כשחולק עליו, לא די שאינו יכול לתקן המקורבים אליו, אף גם מקלקל אותם הרבה, כי עוקר אותם משורשם

לך, וכו'. וזהו ענין כל הרשעים בני הצדיקים שהיו בעולם, ובפרט במלכי בית דוד. ואחר כך יצאו מהם דייקא צדיקים קדושים ונוראים מאוד מאוד. כמו אחז שהיה בן הצדיק יותם והוא היה רשע גדול ואחז בתי כנסיות ובתי מדרשות וכו', ואף על פי כן יצא ממנו צדיק קדוש ונורא מאוד שהוא יחזקיהו שבקש הקב"ה לעשותו משיח, כמו שאמרו רז"ל. וכן יחזקיהו הוליד את מנשה ואמון שהיו רשעים. ואחר כך יצא מהם יאשיהו הצדיק שכמוהו לא היה אשר שב אל ה' וכו'. וכן בכמה דורות עד שסוף כל סוף יצא מהם משיח צדקנו שתעבור נשמתו דרך כמה דורות רשעים וסוף כל סוף יהיה נולד מהם. ויהיה צדיק קדוש ונורא מאוד עד שכל הגאולה תהיה על ידו".

ועיין בספר אוצר החיים (פ' תצא) שכתב שהבעש"ט אמר לתלמידיו שצפה ברוח קדשו שבדורות שיהיו סמוכים למשיח יהיו רביים כארבה לרוב, והם יעכבו את הגאולה.

⁸² ובחיי מוהר"ן (של"ה) מובא: "פעם אחת דיבר רבינו ז"ל עם אנשי שלומנו ואמר להם, הלא כל הנחת רוח והתנוג שלי הוא רק כשאני רואה איזה דברי יהדות ועבודת ה' באחד מאנשי, הלא הפקרתי את עצמי ואשתי ובני היקרים, ורק בשביל זה. האם לא הייתי יכול להיות מפורסם ומנהיג (שקורין גוטער יוד) כמו כל המנהיגים, שנוסעים החסידים אליהם ואינם יודעים על מה נוסעים, וחוזרים ושבים ובאים ואינם יודעים עם מה באים. אבל אני לא רציתי בכל זה, רק לקחתי עצמי לעסוק בזה להחזיר אתכם למוטב. הלא כשאני רואה איזה עבודת ה' בעניי שבעניי שהולך בכובע קרוע ומלבושים קרועים ומנעלים קרועים הוא יקר אצלי עד מאוד כמו שאני הייתי עושה דבר זה וכו', בקשתי מאוד מכם, היו אנשים כשרים, כי זה כל ישעי וכל חפציי".

העליון האמתי שהוא הצדיק האמת, שהוא שורש נשמות ישראל. וזה הקטן במעלה בעצמו בודאי אינו יכול לתקן אותם, אדרבא, נותן עוד כח להרע שלהם משורש הרע הנאחז בו שעדיין לא זכה לשברו".

וכבר כתב רבי חיים ויטאל בהקדמתו לשער ההקדמות: "ואפילו כל אינון דמשתדלי באורייתא כל חסד דעבדי לגרמייהו וכו' עם היות שפשטו מבואר ובפרט בזמנינו זה בעוונותינו הרבים אשר התורה נעשית קרדום לחתוך בה אצל קצת בעלי תורה אשר עסקם בתורה ע"מ לקבל פרס והספקות יתירות, וגם להיותם מכלל ראשי ישיבות ודייני סנהדראות להיות שמם וריחם נודף בכל הארץ, ודומים במעשיהם לאנשי דור הפלגה הבונים מגדל וראשו בשמים ועיקר סיבת מעשיהם היא מה שאמר אח"כ הכתוב ונעשה לנו שם. ככתוב בספר הזוהר בפרשת בראשית דף כ"ה ע"ב וז"ל על פסוק אלה תולדות השמים והארץ. שחמשה מינים יש בערב רב ומן הג' מינים מהם הוא הנקרא כת גבורים דעלייהו אתמר המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם ואינון מסטרא דאילין דאיתמר בהון הבה נבנה לנו עיר ומגדל וגו' ונעשה לנו שם בבנין בתי כנסיות ובתי מדרשות ושויין בהון ס"ת ועטרה על רישיה ולא לשמה אלא למעבד לון וכו', והנה על הכת הזאת אמרו בגמרא כל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם. ואמנם האנשים האלה מראים תימה וענוה באמרם כי כל עסקם בתורה הוא לשמה, והנה החכם הגדול התנא ר"מ ע"ה העיד עליהם שלא כך הוא באומרו לשון כללות כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברי הרבה וכו' ומגלים לו רזי תורה ונעשה כנהר שאינו פוסק והולך וכמעייין המתגבר מאליו בלתי הצטרכו לטרוח ולעיין בה ולהוציא טיפין טיפין של מימי התורה מן הסלע הנה זה יורה שאינו עוסק בתורה לשמה כהלכתה".

ובמשך כל הדורות ידענו שיתכן ויהיה האדם ידיו רב לו בתורה, ויהיה כירבעם בן נבט שכל חכמי ישראל דומים לפניו כעשבי השדה, ואיכא דאמר שכל טעמי תורה מגולין לו, (סנהדרין קב), ועם כל זה היה חוטא ומחטיא את הרבים, ואמרו עליו שאין לו חלק לעולם הבא. או שיהא כדואג האדומי שהיה שהיה ראש הסנהדרין, וכמו שדרשו (מדרש תהלים נב) על פסוק (תהלים נב ג) מה תתהלל ברעה הגבור וגו', אתה הגבור בתורה וגבור בחכמה וגיבור שבסנהדרין, היאך תתהלל ותתעסק ברעה זו שהיא לשון הרע, והלא אתה מתעסק כל היום בתורה שנקרא חסד א-ל דכתיב (משלי לא כו) ותורת חסד על לשונה, וגם עליו אמרו חז"ל שאין לו חלק לעולם הבא. או כאחיתופל שאמרו עליו בתלמוד ירושלמי (סנהדרין נב) אחיתופל אדם גיבור בתורה היה. ועל דואג ואחיתופל יחד נאמר (ישעיה לג יח) איה סופר איה שוקל וגו', 'איה סופר, שהיו סופרים כל אותיות שבתורה ואומרים ו"ו דגיחון חציין של אותיות של תורה, דרוש דרש חציין של תיבות, והתגלח חציין של פסוקים. איה שוקל, שהיו שוקלים כל קלות וחמורות שבתורה. איה סופר את המגדלים, תלת מאה בעי הוו בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר (סנהדרין קו ע"ב). וכן אמרו במסכת סנהדרין (דף קג) "תנו רבנן מנשה היה שונה חמשים וחמישים פנים בתורת כהנים כנגד שני מלכותו, אחאב שמונים וחמשה, ירבעם מאה".

ועל תלמיד חכם כזה כתב בליקוטי מוהר"ן (סי' י"ב): "לבן הוא תלמיד חכם, שד יהודי, שתורתו להתייחר ולקנטר, ותלמיד חכם כזה נבילה טובה הימנו". ובסי' כ"ח מובא: "המתנגדים המבזים והמחרפים יראי השם זה מחמת שמקבלים תורה מתלמידי חכמים שדין יהודאין. כי תלמידי חכמים שדין יהודאין הם מקבלים תורתם מהשדין, שיש להם תורה נפולה מאלפין נפולים. ובאלפין אלו כתיב בשלמה (מלכים א' ה'): "וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף". כי שלמה זכה להם בקדושה, אבל תלמידי חכמים שדין יהודאין מקבלין מהם דרך הקליפות. ובשביל זה כל דיבורם דרך משל ומליצה וטעמים נפלאים, כי שורשה מאלו אלפין הנ"ל. ואלו התלמידי חכמים, נאמר עליהם (ישעיה ד'): "המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם אלקים". כי מייגעים אנשים שבאים לשמוע דרושם

ותורתם, ואנשים חושבים שיבואו לאיזהו תועלת על ידם, היינו שיבואו לדעת את ה' איך לעבוד. והם האנשים אין משיגים שום תועלת, כי תורתם של אלו התלמידי חכמים אין לה כח להדריך את האדם בדרך הטוב, כי מבישא לא הוי טבא. ולא עוד, כי תלאו גם אלקים, כאילו לואה הקב"ה מלעזור לעובדים אותו וכו'".

וכן בסי' י' שם מובא: "יש בעלי גאווה, שאינם רוצים שילכו לצדיקים, ואומרים שהן בעצמם יכולים להתפלל, ומונעים גם אחרים כשיש להם צער או חולה לילך לצדיקים וכו', כי הקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים, אבל אלו הבעלי גאווה מעכבים תאותו של השם יתברך ואינם מבקשים מצדיקים שיתפללו עליהם, כי חושבים שהתענו וסיגפו את עצמם, ובזה הם צדיקים; אבל האמת אינו כן, כי כל התעניתים שהתענו, אין זה אלא כמו שק שיש בו חורים הרבה, וכשמריקים את השק, אף על פי כן נשאר בו החורים. והגוף נקרא שק, כמאמר התנא: שינא, שרי שקך (שבת קנב). ואם התבוננו בעצמן היו רואים, אחר כל התעניתים עדיין נשארו אצלם כל תאוותם קשורים בשקם, היינו בגופם; ולא תאוותם בלבד נשאר קשור בגופם, כי אם גם תאוות אביהם שיש אצלם משעת ההולדה, מחמת שלא נתקדש אביו בשעת זיווג, גם זה קשור בגופם עדיין. ובודאי אילו היו רואים את כל זה, חרדה גדולה היה נופל עליהם, כי היו רואים איך הם עומדים במדרגה פחותה ושפלה".

ומוהר"ן בעצמו הפליג בגדולת הצדיקים האמיתיים שבדורו, כמובא (חיי מוהר"ן תקנ"ג) מה שהפליג מאוד במעלת הבעש"ט שהיה רבי של אלפים ורובבות עולמות, וכן בגדולת המגיד ממעזריטש והרה"ק רבי לוי יצחק מברדטישוב זצוק"ל בלי שיעור, וכן דיבר שבחים נוראים על רבי פנחס מקוריץ, ועל בעל התולדות יעקב יוסף, ועל בעל הנועם אלימלך, ואחיו רבי זושא, ור' אברהם קאליסקר ורבי מנחם מנדל מויטפסק, והמגיד מקאזניץ, והחווה מלובלין, ועוד רבים, עיי"ש. ובליקוטי הלכות (שבת ד) כתב: "כל הצדיקים והכשרים המתנהגים על פי דברי רבותינו ז"ל בגמרא וזוהר ובכתבי האר"י והבעל שם טוב ותלמידיו זי"ע בודאי אסור לחלוק על שום אחד מהם".

האם מה שאמר מוהר"ן בחיוב ההתקרבות אליו נאמר לכולם

שאלה

אולי כל מה שאמר מוהר"ן בדבר חיוב ההתקרבות אליו וגודל מעלתו, ושכל הצדיקים צריכים לקבל ממנו וכו', דברים אלו נאמרו רק למי שמקורב אליו או למי ששייך לשורש נשמתו, שהרי צדיקים רבים אחרים גם כן אמרו דברים גדולים על עצמם, ועוד שהרי אנו רואים שלא כולם מתקרבים אליו ומקיימים את עצותיו, ואפילו צדיקים גדולים.

תשובה

בקשר לטענה שלא כולם מתקרבים אליו, כבר הובאה לעיל התשובה לשאלה זו, ובנוגע לטענה הראשונה, הנה מוהר"ן אמר דברים מפורשים ביותר שאינם משתמעים לשני פנים, וכמובא לעיל באריכות, ושנה ושילש זאת באופנים שונים, כך שלא שייך כלל להסתפק אם התכוין כך או אחרת, והוא לא אמר זאת כדי לשבח את עצמו וכדו' אלא אמר זאת כהוראה למעשה, ואם נלך ונאמר שלא התכוין בדיוק למה שאמר, ושיש בזה בחינות וכדו', הרי בצורה זאת נוכל לעוות את כל התורה כולה,

כל דבר המובא בספרי קבלה או מוסר נאמר שלא נאמר לשורש נשמתו, או שנאמר רק למי שהוא בבחינה מסויימת, והרי בטלה כל התורה כולה, וזהו יסוד ענין אמונת חכמים, לבטל את שכלו ולהאמין בדברי הצדיקים אפילו יאמר לך על ימין שהוא שמאל. וכן אין לומר שמוהר"ן השיג לפי שורש נשמתו ולפי הדרגה שהגיע אליה בעולמות העליונים, כי בודאי כל צדיק משיג לפי דרגתו, אך הרי בכל הדורות היו הרבה צדיקים שהשיגו השגות נוראות, ולא מצינו חוץ מחמש צדיקים אלו צדיק שיגלה שהוא צדיק הדור וכולם צריכים לקבל ממנו והוא מחדש דרך חדשה המתאימה לדורות אלו, וגם בזמן מוהר"ן לא היה שום צדיק אחר שגילה כזאת, ולכן בודאי עלינו להאמין בזה באמונה שלימה בדברי הצדיקים, אפילו יאמר לך על ימין שהוא שמאל. ועוד שהרי מובא לעיל מהאריז"ל שבכל דור באה נשמת משה לעולם והוא צדיק הדור וכולם מקבלים ממנו, וכיון שמוהר"ן היה היחיד בדורו שאמר על עצמו שהוא צדיק הדור, וכולם צריכים לקבל ממנו, אם כן ודאי שהוא כפשוטו, כמבואר באריז"ל.

ובודאי מי שלא עיין היטב בספריו הקדושים של מוהר"ן וראה את האור הגנוז בהם, ימצא תמיד הסברים שונים וטענות שונות לצדקת דרכו, וכל ההוכחות שבעולם לא יתקבלו על דעתו, כי כשהלב אינו נמשך לדבר מסויים, הרי השכל משוחד ונוטה להרגשת הלב, ובפרט כשהתחנך מקטנותו והורגל בדרך אחרת, ולכן מומלץ לכל אחד ללמוד היטב את ספרי מוהר"ן ומוהרנ"ת, ולהתבונן בעצות הנפלאות ובדברי ההתעוררות הנוראים הכתובים בהם, לנסות לקיים את עצותיו והדרכותיו, ואז כשיראה עד כמה הדברים מועילים לנפשו ומחיים את נשמתו, רק אז יחשוב האם דברי מוהר"ן הם כפשוטם או רק למי שמשורש נשמתו, לאחר שראה את עוצם אור הצדיק שבכוחו להחיות כל נפש מישראל ולהכניס בו רשפי אש התלהבות עצומה לעבודת ה' יתברך ולהעלותו לדרגות גבוהות.

ואף שצדיקים רבים אמרו דברים גדולים על עצמם, אך אף צדיק מזמן האריז"ל והבעש"ט לא אמר דברים נוראים כאלו, שהוא צדיק הדור עד ביאת המשיח, וגם כל הצדיקים צריכים אותו, ושהוא מחמשת הצדיקים היחידים שחידשו דרך חדשה בעולם, ושכא לעולם לתקן את כל נשמות ישראל, ושכל אחד מישראל צריך להתקרב אליו, ומלבד זאת אכן כל מי שלומד בספריו רואה שהם מלאים התעוררות עצומה לעבודת ה' ועצות נפלאות להתקרב לה' יתברך, ואם אכן היה צדיק נוסף שהיה אומר דברים אלו ושהיינו רואים בספריו דברים כאלו, יתכן שהיינו נאלצים לומר שכל אחד דיבר למי שהוא משורש נשמתו, אך לאחר שלא היה צדיק כזה, הרי ודאי שהשכל הישר אומר שעלינו לקבל את דברי הצדיקים כפשוטם ולא לסור מדבריהם ימין ושמאל.

בענין השיחה שלעתיד יהיו כולם אנשי ברסלב

שאלה

בחיי מוהר"ן (של"ט) מובא: "אמר שלעתיד יהיה כל העולם אנשי ברסלב, ובלשון אשכנז אמר בזה הלשון: לעתיד לבוא וועט דיא גאנצע וועלט זיין ברסלכיר חסידים, דאיתא במדרש (בראשית לה) על פסוק "ונתתי לכם לב בשר" אל תיקרי בשר אלא ב'סר, שיהיה כל אחד בוסר בחלק של חבירו, לב ב'סר אותיות ברסלב" עכ"ל, [בוסר בחלקו של חבירו היינו שלעתיד לבוא ימאס כל אחד בחלקו של חבירו ותתבטל החמדה הרעה מן העולם]. וצריך להבין מה פירושה של שיחה זו.

תשובה

אפשר לפרש שיחה זו, שעיקר ענינה של חסידות ברסלב היא להביא לאדם 'לב בשר', להפוך את לב האבן שבקרב ללב בשר, שליבו ישתוקק לה' יתברך ולא להבלי העולם הזה וכו', ואז גם האדם אינו מקנא בחלקו של חברו, ולעמיד לבוא יזכו כולם לזה.

גם אם נפרש שהכוונה היא שכולם יהיו חסידיו של מוהר"ן, הרי לפי המבואר לעיל בענין יחידי הדורות שהם משורש נשמתו של משה רבינו ע"ה שמוהר"ן היה אחד מהם, נמצא שזהו שורש נשמת משיח שהוא ג"כ משורש נשמת משה רבינו ע"ה, וכיון שכולם יתקרבו למשיח ויקבלו את עצותיו ותורותיו, הרי שיכללו באותו שורש נשמה שהיא שורש נשמתו של מוהר"ן זצ"ל. וכמובא בליקוטי מוהר"ן (סי' ב') שעיקר כלי זיינו של משיח הוא התפילה, ומוהר"ן גם כן אמר על עצמו שעיקר ענינו הוא התפילה. וכן מובא בחיי מוהר"ן (רס"ו) שאמר: "כל מה שמשיח יעשה טובות לישראל אני יכול לעשות, רק שהחילוק הוא שמשיח יגזור אומר ויקום אבל אני (ופסק ולא דיבר יותר). נוסח אחר, אבל אני איני יכול לגמור עדיין. יש נוסחא כזו, אצלי עדיין יש בחירה, אבל אצל משיח כבר לא יהיה בחירה כלל". וזהו עצמו הענין שלא יחמוד אחד בחלקו של חברו, דהיינו שיפסקו המחלוקות וכולם יאמינו בגדולת כל הצדיקים האמיתיים ויתקרבו לכולם, ובפרט למשיח צדקנו שיהיה ראש לכולם.

בענין השיחה שצריך רק ללמוד את ספרו

שאלה

בביאור הליקוטים בהשמטות מובא שמוהר"ן אמר: "היום שהספר שלי כבר נמצא בעולם, מוכרחים רק ללמוד את הספר שלי", כיצד ניתן להבין דבר זה, וכי אין צורך ללמוד את כל הספרים הקדושים שבידינו מחז"ל ראשונים ואחרונים.

תשובה

מוהר"ן אמר (שיחות הר"ן ע"ו) שהאדם צריך לגמור בכל שנה ש"ס עם הרי"ף והרא"ש, וארבעה שולחן ערוך הגדולים, וכל המדרשים כולם, וכל ספרי הזוהר ותיקונים וזוהר חדש, וכל ספרי קבלה מהאר"י ז"ל, ובליקוטי הלכות (הלכות ר"ח ה"ו אות ז') מובא: "כל הספרים שנתייסדו על פי דברי רבותינו ז"ל בתלמוד ופוסקים וספרי מוסר שנתייסדו עליהם ועל דברי הזוהר הקדוש והאר"י ז"ל, בהם צריכים להתדבק ולקיים הפוך בהם והפוך בהם", כוונת מוהר"ן היא לענין לימוד המוסר, שהספר ליקוטי מוהר"ן הוא מושלם בעניני דרכי התשובה, ולענין כלל המעלות הטובות, ואין חסר בו מאומה בעניני עבודת ה', ואפשר ממנו לבד להתעלות בעבודת ה' עד לשלימות תפקידו של כל אחד ואחד בעולם, וכמובא בחיי מוהר"ן (שמ"ט) שאמר שיכולים להיות נעשה בעל תשובה גמור על ידי לימוד הספר שלו. ושמי שישב ויעסוק בספריו רק בלי קינטור וניצחון, ויסתכל בו באמת, אז בודאי יהיו נבקעים אצלו כל גידי קשיות לבבו. אך אם האדם מרגיש צורך בלימוד ספרי מוסר נוספים בודאי יש בכך תועלת גדולה. ובחיי מוהר"ן (סי' ת"י) מובא: "דיבר רבינו ז"ל עימנו, ואמר שאין ללמוד ספרים של דרושים ומוסר כי אם אותם ההולכים על פי דברי רבותינו ז"ל בגמרא ומדרשים וספרי הזוהר הקדוש וספרי האר"י ז"ל, וכן כל הספרים שחיברו הצדיקים הסמוכים לדורותינו שהם בנויים על יסודות הררי קדש

על פי דברי הבעש"ט ז"ל, שהם ספרי הרב הקדוש מפולנאה, וספר ליקוטי אמרים להמגיד ממעזריטש. וחשב עוד כמה ספרים כאלה שטוב ללמדם."

בענין מה שאמר שבחים על עצמו

שאלה

כיצד יתכן שמוהר"ן אמר שבחים נוראים כאלה על עצמו, וכי אין זה סותר למידת הענווה, שהאדם צריך להסתיר עצמו ולמעט בכבוד עצמו.

תשובה

מצינו הרבה מאוד גדולי ישראל בכל הדורות שאמרו שבחים גדולים על עצמם.

כבר בתהילים מצינו שדוד המלך אמר על עצמו שבחים רבים: "שמרה נפשי כי חסיד אני וכו'", "ה' לא גבה ליבי ולא רמו עיני וכו'", ועוד רבים.

בגמ' בכורות (נח.) מובא שבן עזאי אמר: "כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום". וכן רבא ואבבי ורבי יוחנן אמרו: "הריני כבן עזאי בשוקי טבריא", דהיינו כבן עזאי שאמר שכל חכמי ישראל לפניו כקליפת השום, (סוטה מה. ערכין ל: קידושין כ. עירובין כט. ירושלמי ביכורים פ"ב ה"ב). וכן כאשר הלל הזקן שמח בשמחת בית השואבה אמר: "אם אני כאן הכל כאן ואם איני כאן מי כאן" (סוכה נג.). ובמסכת עירובין נג: אמר רבי יהושע בן לוי: "מימי לא נצחני אדם חוץ מאשה תינוק ותינוקת". ובבבא מציעא ס"ו ע"א אמר רב נחמן: "כולי עלמא לגבי דידי בדינא דרדקי נינהו", (כל העולם בפסיקת דיני ממונות, תינוקות של בית רבן לעומתו), והוא אמר זאת גם לגבי רב יהודה שנחלק עמו. ובמסכת ברכות (דף סג.) מובא שאמר לחכמים: "אף אני לא הנחתי כמותי בארץ ישראל". וכאשר ראה בן זומא את עם ישראל כולו עם כל חכמיו עולים לרגל להר הבית, אמר: "ברוך שברא כל אלו לשמשני", (ברכות נח.). ורבה בר נחמני אמר: "אני יחיד בנגעים, אני יחיד באהלות", (בבא מציעא פו.). ובגמ' סוטה (מט:) מובא: "משמת רבי בטלה עונה ויראת חטא. אמר ליה רב יוסף לתנא, לא תיתני עונה דאיכא אנא, אמר ליה רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא."

וכן מובא לעיל מה שאמר הרשב"י על עצמו שהשיג מה שלא השיג אדם מיום קבלת הלוחות השניות, ושקרה אור פניו, וכו'. וכן מובא בזוהר באידרא דברים נשגבים ועצומים שאמר רשב"י על עצמו, וכן בגמ' מובא שאמר שיכול לפטור את כל העולם כולו מן הדין, וכן אמר: "ראיתי בני עליה והם מועטים, אם שנים הם אני ובני הם."

ובספר שבחי האר"י מובא שאמר האר"י ל תלמידו בזה"ל: "תמיד כשאני ישן נשמתי עולה למעלה דרך שבילים ונתיבות הידועים לי ומלאכי השרת באים כנגדי ומקבלים נשמתי ומביאים אותי לפני מטטרו"ן שר הפנים והוא שואל אותי לאיזה ישיבה אני רוצה לילך וכו', ובאותם הישיבות מוסרין לי רזי וגנזי התורה אשר מעולם לא נשמעו ולא נודעו אף בזמן התנאים ע"ה."

וכן בעל השאגת אריה אמר: "כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מרבי אליהו הוילנאי", (ויקהל משה עמ' קע"ב). ופעם אחת גילה החתם סופר בסוד לבנו ואמר לו: "לא מצאתי בין גדולי דורינו אחד אשר יש לו יד כמוני בחכמת הקבלה", (חוט המשולש עמ' ק"ב). והרד"ק כותב במכתב להר"י אל

פכאר הרופא: "אין רב בספרד וצרפת מדקדק בדברי חז"ל בחומריהן ובקוליהון יותר ממני וכו'", (מכתב זה נדפס ב"אגרות קנאות" ח"ג של קובץ תשובות).

וכן הרה"ק רבי אלימלך מליעזסק זי"ע אמר: "אמת כי יש כמה צדיקים בדור, אך כמוני איננו להיות כל מגמתו בלתי לה' לבדו". וכן הרה"ק המגיד ממעזריטש זי"ע אמר: "תיתי לי דכדבר זה אני גדול מכל תלמידי הבעש"ט, כי אני רואה שכל מאכל ומשקה שהבעש"ט מכניס לפה קדשו, בא להב אש מן השמים ומעלה את המאכל לשמים, ושום אחר מתלמידיו זולתי אינו רואה זאת"⁸³, והרה"ק רבי הירש לייב מאליק זי"ע אמר שהוא חד בדרא בחכמה.

וכן מצינו הרבה צדיקים שאמרו על עצמם שהיו ראויים להיות משיח אם היה הדור ראוי, כגון בעל האור החיים הקדוש⁸⁴ ועוד. וכן הגר"א זצ"ל אמר דברים גדולים על עצמו.⁸⁵

ובשל"ה הקדוש (פ' עקב) כתב לבאר את ענין האמוראים שאמרו על עצמם דברים גדולים, על פי החובת הלכות בשער יחוד המעשה, שעיקר הענוה הוא מידת ההשתוות, שלא יהיה חילוק אצל האדם אם משבחים אותו או מגנים אותו, וממילא יכול הצדיק גם לשבח עצמו לצורך מסויים, ואין בזה גאוה כלל, כי עיקר מידת הענוה אינה שלא ידע הצדיק מעלותיו והשגותיו, אלא שידע שהכל חסד חנינם מאת ה' יתברך ואין לו מעצמו כלום, (וכמבואר גם בספר חכמה ומוסר (להסבא מקלם, ח"א אות פ"ב), ובספר 'חיי עולם' לבעל הקהילות יעקב ועוד הרבה ספרים).

ובפרט אותם הצדיקים שזיכרו עצמם לגמרי מכל התאוות והמידות הרעות ובכלל זה מידת הגאוה והישות, הרי ודאי שלא שייך אצלם חשש גאוה בהודיעם את גודל מעלתם והשגתם. ואף שמצינו לפעמים במדרשים וכדו' שהקפיד הקב"ה על צדיקים ששבחו עצמם, הרי בודאי שיש בזה סודות נוראים וגדולים, ורק קל דעות ה' יכול לדון כל צדיק אם אכן היה צריך לשבח עצמו, או שלא היה בזה צורך, והלואי שנזכה שתהיה לנו אפילו נגיעה קטנה במדריגות קדושים וטהורים נוראים ונשגבים לפני שנתחיל לחשב חשבוננו של עולם אם אכן היה הצדיק צריך לשבח עצמו או לא.

ובליקוטי מוהר"ן (סי' קמ"ז) מובא: "עיקר מדת הענוה כשיהיה במדרגה שיוכל לכתוב על עצמו כמו משה רבנו ע"ה (במדבר י"ב): "והאיש משה עניו מאוד", זהו מדרגת הענוה בתכלית, וכמו שמצינו באמוראים שאמר רב יוסף (סוטה מ"ט): "לא תתני ענוה דאיכא אנא".

ובפרט לפי מה שנתבאר לעיל שמוהר"ן היה מחמשת הצדיקים המופלגים יחידי הדורות, שהם גלגול נשמת משה רבינו ע"ה, שכל הצדיקים מקבלים מהם, וגילה שאי אפשר להיות איש כשר באמת ללא קיום עצותיו והנהגותיו, הרי ודאי שהיה צריך להודיע את גודל מעלת נשמתו, וגודל עוצם השגתו, כדי להודיע לכל ישראל את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, וכדי לקרב כל ישראל לאביהם שבשמים, וכמובא בשו"ע (יר"ד רמ"ו סכ"א): "מותר לצורבא מרבנן לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעי ליה אם צריך הוא לכך".

⁸³ בעש"ט על התורה בהקדמה.

⁸⁴ פרשת ראה ד"ה כי יהיה בך אביון.

⁸⁵ קול התור פרק ג' עמוד תקי"א.

כיצד יתכנו צדיקים נוראים כאלו בזמן של ירידת הדורות

שאלה

הגמ' בערוכין נג. ובשבת קיב: מבאר שישנה ירידת הדורות גדולה מדור לדור, ואם ראשונים כמלאכים אנו כאנשים, ואם ראשונים כאנשים אנו כחמורים וכו', וכן מבואר בכל הספרים, וכיצד יתכן שישנם צדיקים גדולים ונוראים כאלו שהשיגו השגות נוראות ועצומות כל כך, בדורות נמוכים אלו.

תשובה

כתב האריז"ל בספר הגלגולים (פ' ל"ב): "ולכן אל תתמה אם תמצא בדורות הללו צדיקים גדולים, כי אפשר שהם נשמות עצומות מדורות הראשונים. ובוה תבין מה שאמרו רז"ל: 'אין דור שאין בו כאברהם ויצחק ויעקב, ומשה רבינו ע"ה ושמואל הנביא'. ומה שאמרו בגמ': 'וכי אפשר דרא, ובירה תוכיח שחזרה לראשונים, ולא חזרה לאחרונים', היינו בכללות הדור, אבל באנשים רשומים אפשר דאכשר דרא. וכל שכן עתה בדרא בתראה שצריך לגלות בו חכמת האמת, כדי שיבא משיח, כמו שכתב בתיקונים דבזכות הזוהר יתגלה מלכא משיחא. עוד ראייה לזה שמצינו בהרבה מקומות שאמרו: 'יצא בת קול ואמר, פלוני ראוי לרוח הקודש, כמשה וכיהושע, אלא שאין דורו ראוי לכך', והיינו כי בכללות הדור לא אכשר דרא, אך באנשים פרטיים אפשר דאכשר דרא. ובהדיא אמרו על רבי פנחס בן יאיר שגדול מן משה רבינו ע"ה (חולין ט), וכן רשב"י ז"ל בזמן התנאים נשתבח בעצמו שמושה לא ידע כי קרן עור פניו, והוא היה יודע, כנזכר באידרת נשא. וכן ר"ע בן יוסף שהיה בן גרים, וכשנסתכל משה במזלו של רבי עקיבא היה מפחד ומזדעזע ממנו, כדאיתא באותיות דר"ע. ודברים אלו נכוחים למבין ולכל מי שירצה להודות על האמת", עכ"ל.

וכבר הובא לעיל דברי הרשב"י שהיה אחרון התנאים, ואמר על עצמו שהשיג מה שלא השיג שום צדיק מזמן קבלת התורה, והאריז"ל שאמר שהשיג מה שלא השיגו התנאים, וכבר הבאנו לעיל מה שכתב הר"ח ויטאל על נשמות הרשב"י והאריז"ל שהם גלגול נשמת משה רבינו ע"ה, ושדברים אלו הם כבשנו של עולם ואין רשות לפרשם, ומרמז שם שלכן היו הרשב"י והאריז"ל גדולים הרבה יותר מבני דורם, אף שבני דורם היו גם כן צדיקים גדולים ועצומים.

בענין התמימות והפשיטות

שאלה

מהו ענין התמימות והפשיטות וביטול השכל שדיבר עליו מוהר"ן, הרי האדם צריך להשתמש בשכלו בעבודת ה', בלימוד התורה, להתבונן בגדולת ה' וכדו'.

תשובה

תמימות ופשיטות היינו, שכיון שהאדם אינו יכול להשיג ולהבין דברים ורוחניים בשכלו הגשמי, לכן לאחר שהאדם הכיר שהתורה והמצוות הם אמת, עליו לקבל על עצמו לקיים את כל התורה בתמימות ופשיטות, גם את מה שאינו מבין, כי אינו יכול בשכלו הקטן להבין הכל, וגם בענין האמונה בה' יתברך יש הרבה קושיות וחקירות שהאדם אינו יכול להבינם, ולכן אסור לאדם להתכונן בהם, אלא לאחר שהבין בשכלו שהקב"ה ותורתו אמת, עפ"י המסורת שקיבלנו מאבותינו מאז מעמד הר סיני דור אחר דור, ועפ"י ההתבוננות בתורה עצמה שהיא רחבה מיני ארץ ועמוקה מיני ים, עליו להאמין באמונה פשוטה, ולא להכנס לחקירות ושאלות (כגון ידיעה ובחירה, סוד הצמצום, וכדו')⁸⁶, וכמו שכתב

⁸⁶ בחיי מוהר"ן (ס"ו כ"ד) מובא: "אחר שאמר הענין המבואר בסוף התורה הנ"ל המדבר מדרכי ה' שאי אפשר להבינם שהם בחינת אלו ואלו דברי אלקים חיים, שאף על פי שזה הצדיק הלכה כמותו וזה אין הלכה כמותו, אף על פי כן אלו ואלו דברי אלוקים חיים. וזה הדבר אי אפשר להבין כלל כי הם בחינת רעמים וכו'.

אחר כך בלילה דיבר מזה קצת בשיחתו הקדושה עם העולם ואמר שאף על פי שנמצא בספרי מקובלים תירוץ על קושיא הזאת וכיוצא בזה כי הם רוצים לתרץ מה שזה מיקל וזה מחמיר שזה מחדש וזה מגבורה וכו', על כן באמת אלו ואלו דברי אלוקים חיים, עיין בדבריהם, ואמר רבינו ז"ל אף על פי כן באמת אלו התרוצים אינם כלום למבין קצת. ואמר בזו הלשון "מיר לאז עמיצער זאגין אתרוץ" יחגור אחד מתניו לומר תירוץ על קושיא זאת בפני. כי באמת אינו תרוץ כלל כי זה אומר שהדבר כשר ומותר לאכול, וזה אומר להיפך שאסור לאכול ואיך אפשר להבין בשכל שדברי שניהם אמת מאחר שכל אחד אומר הדין בהיפך מחברו וכו'.

וכונתו היתה שהתירוץ על קושיות כאלו אין בהם ממש. לא מבעיא התירוץ שבספרי המחקרים שבודאי אין בהם כלום, וכמבואר בדברינו במקום אחר (לקמן תו, תיא) שבשביל זה אסר רבינו ז"ל לעיין אפילו בספרים של המחקרים הכשרים מחמת שמביאין קושיות חזקות גדולות על דרכי ה' ומאריכין בקושייתם, ואחר כך רוצין לתרצה והתירוץ חלוש מאוד ובנקל לסתרו. ועל כן מי שמעיין בהם ורוצה לתרץ הקושיות על ידי שכל יוכל לבוא לאפיקורסות גדול, כי מבין אחר כך שהתירוץ אינו כלום ונשאר בקושיא, על כן אסור לעיין בהם כלל רק לסמוך על אמונה לבד. וכשכא חס ושלום בדעתו איזה קושיא בענינים אלו צריך לידע שאי אפשר לתרצה כי אי אפשר לנו לדעת ולהשיג בשכלנו האנושי דרכי ה' וכו', רק לסמוך על אמונה לבד, להאמין שבודאי באמת הכל נכון וישר, רק שבשכלנו אי אפשר להבין דרכי השם, וכמבואר זה בדברי רבינו ז"ל הרבה. אלא אפילו קצת התירוץ המובאים בספרי המקובלים אמיתיים, שהיו צדיקים קדושים בעלי השגה ורוח הקודש, אף על פי כן אי אפשר לתרץ הקושיא על ידי תירוץ, כנראה בחוש שהתשובה נשאר מעל, וצריכין רק לסמוך על אמונה. וכן על שאר קושיות כיוצא באלו כגון הידיעה והבחירה שמובא גם כן שרוצים לתרצה, ומי שיש לו עינים יראה שאין יכולין להבין התירוץ כלל בשכלנו. על כן אין לנו לכנס בזה כלל לתרץ קושיות כאלו. וכן הקושיא המובאה בעץ החיים בתחילתו שרוצה בעל ה"שערי גן עדן" לתרצה, ומי שיש לו שכל כל שהוא יראה שהתירוץ הוא ולא כלום, כי סוף כל סוף מסיים שם שלמעלה משם אסור להרהר. אם כן טוב אשר יפה לתרץ הקושיא בתחילה עם זה התירוץ, שאסור לנו להרהר כלל מה לפנינו ומה לאחור, ולמה לנו לכנס בחקירות של עולם התהוה כאלו, ולבסוף לא יתוצו כלום, ומי יודע אם ישוב בשלום.

טוב להשאר תיכף באמונה לבד כי חקירות כאלו כמו הידיעה והבחירה וכיוצא בהן, ובפרט הקושיות שבתחלת עץ החיים אי אפשר לתרצם בשכל אנושי כלל ואסור לכנס בהם כלל, רק צריכין לידע שאי אפשר לתרצם בשכל אנושי בשום אופן, רק לסמוך על אמונה לבד, כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מורכינו ומחשבותינו ממחשבותינו.

ועיין נפלאות בדברי רבינו ז"ל בסיומן כ"א על מאמר רבותינו ז"ל (ברכות יז) לעתיד לבוא צדיקים יושבים וכו' שביאר שם איך אלו המבוכות הנ"ל נמשכין משכל המקיף שאי אפשר להשיגו עכשיו בשום אופן. וכן בהתורה "בא אל פרעה" בסיומן ס"ד, שמבואר שם שיש קושיות שנמשכין מסוד חלל הפנוי שאי אפשר למצוא בהם שכל ליישבן בשום אופן. וכן בהתורה ויהי מקץ כי מרחמם ניהגם בליקוטי תנינא סימן ז' שמבואר שם שיש קושיות שהם למעלה מהזמן שאי אפשר לתרצם, כי אם ירצה לתרץ אותם יקשה אחר כך עוד קושיא שיהיה חזקה יותר

בשיחות הר"ן (רי"ו) על הפסוק "וידעת היום והשבות אל לבבך": "עיקר הידיעה ממנו יתברך כבר הודיעו לנו אבותינו הקדושים שיגעו וטרחו כל ימיהם ופשטו את עצמם מגשמיות לגמרי, כי שברו כל התאוות והמדות בתכלית, ובפרט הרע הכולל שהוא תאות המשגל, ועל ידי זה היה דעתם בשלמות וזכו להכיר את בוראם בתכלית השלמות והניחו לנו ירושה טובה כזאת. ואנחנו מחויבים לקבל הירושה הטובה הזאת בשמחה גדולה, כמו שכתוב "אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו" (מתפלת שהרית) וכו' רק הפסוקים מזהירים אותנו ליקח הידיעה הקדושה הזאת במחנה ולהמשיכה ולקשרה בלבנו היטב תמיד בכל עת למען תהיה יראתו על פנינו בבלתי נחטא וכו'. ולכן מוהר"ן דיבר הרבה נגד ספרי החקירות באמונה וכדו', כגון מורה נבוכים וכדו', כי אלו דברים עמוקים שהאדם אינו יכול להבינם והם עלולים להפילו לשאול תחתיות ולהכניס בו ספיקות ובלבולים, ועל כך אמר מוהר"ן (ליקוטי תנינא נ"ב): "אדרבא, כך ראוי להיות דייקא, שיהיו קושיות על ה' יתברך, וכך נאה ויפה לו יתברך לפי גדולתו ורוממותו. כי מעוצם גדולתו ורוממותו, שהוא מרומם מאוד מדעתנו, על כן בודאי אי אפשר שנבין ונשיג בשכלנו הנהגתו יתברך. ועל כן בהכרח שיהיו עליו יתברך קושיות, כי כך נאה ויפה להבורא יתברך, שיהיה מרומם ונישא מדעתנו, שעל ידי זה קשה הקושיות כנ"ל ואם היה הנהגתו כפי חיוב דעתנו, אם כן היה, חס ושלום, דעתו כדעתנו". אך ודאי מוהר"ן דיבר פעמים רבות שבלימוד התורה על האדם להעמיק ולעיין בשכלו להבין היטב, וכן להשתמש בשכלו לראות מה רבו מעשי ה' ואיזה חכמה מופלאה טמונה בכל דבר שבבריאה ודאי הוא ענין חשוב מאוד.

באותה תקופה התרבו באוקראינה המשכילים שהתעסקו בספרי חקירה כגון מורה נבוכים וכדו', וכל תלמידיהם יצאו לתרבות רעה ועברו כל העבירות רח"ל, ולכן יצא מוהר"ן בתוקף רב נגד ספרי החקירות, וכבר יצאו הרבה מאוד גדולי ישראל נגד ספרי החקירות, כגון בשו"ת הרשב"א (ס"ו ריש"ט ו"כ), ורבי יעקב עמדין (במטפחת ספרים), וכן בביאור הגר"א (יו"ד קע"ט י"ג) כתב על הרמב"ם שנמשך אחר הפילוסופיא במה שכתב שהכשפים והשדים הכל שקר והפילוסופיא הטעתו וכבר הכו אותו על קדקדו עיי"ש, וכן בשו"ת הריב"ש (ס"ו מ"ה) האריך באיסור לימוד ספרי החקירות, ושהרמב"ם טעה בכמה דברים במורה נבוכים⁸⁷. וז"ל בחיי מוהר"ן (ס"ו ת"ז): "מספרי החקירות וכו' סיפר הרבה מאוד כמה פעמים ואסר עלינו מאוד מאוד לבלי לעיין בהם ולהביט בהם כלל חס ושלום. והפליג מאוד בגודל האיסור, כי הם מבבלים דעת האדם מאוד בדיעות זרות שאינם מסכימים כלל לדעת תורתנו הקדושה.

מבתחילה עד שיכול לכונו בקושיות ותירוצים שלמעלה מהזמן שאין הזמן מספיק לבאר הקושיות והתירוצים שיש שם וכו' עיין שם היטב. וכן בכמה מקומות בספרים שלו הקדושים.

וכן מה שכתוב שם בליקוטי תנינא סימן נ"ב דבר נאה ומתקבל שאמר רבינו ז"ל שמה שקשה קושיא על ה' יתברך זה מוכרח להיות כך, כי על ה' יתברך בהכרח שיהיה קשה קושיות שאי אפשר להבינם. כי אם לאו, רק יתנהג כפי חיוב דעתנו בלי קושיות עליו, אם כן יהיה דעתו כדעתנו חס ושלום. על כן בהכרח שיהיה עליו יתברך קושיות גדולות שאי אפשר לנו להבינם בשום אופן כי דעתו בהנהגותיו מרומם ונתעלה ונשגב מאוד מדעתנו וכו' עיין שם, וכן בכמה מקומות.

הכלל שבכל מקום שמדבר רבינו ז"ל מחקירות וקושיות כאלו אינו רוצה לתרצם בשום מקום, רק כל דבריו הם שהוא זכרונו לברכה בחכמתו הנפלאה מגלה תורה נפלאה בדרך נפלא ונורא מאוד, ומראה לעינים ומבאר לדעת ההראות מהיכן אלו הקושיות נמשכין, שמחמת זה אי אפשר לתרצם וליישבם בשום אופן. וכוונתו להראות לדורות שאסור לכונו בחקירות אלו, כי אי אפשר ליישבם בשום אופן ועל כן כל באיה לא ישוּבן ולא ישיגו אורחות חיים.

ראה דרכיו וחכם ותבין נפלאות ה', איך מי שרוצה להסתכל על האמת יבין מדעתו שאי אפשר ליישב קושיות כאלו בשום שכל, ואפילו בדרכי המקובלים האמיתיים, רק לסמוך על האמונה, אשרי הזוכה לזה".

⁸⁷ עיין בחובות הלכות עם לב טוב, בהקדמה לשער היחוד, שהאריך בענין זה.

גם אינם מאמינים בשדים אשר בכל דברי רבותינו ז"ל מבואר ההיפך. בפרט כפי מה שזכינו לספרי הזוהר הקדוש וספרי האר"י ז"ל והבעל שם טוב ז"ל, וכיוצא, שהם כולם מיוסדים על פי רוח הקודש, ומעוררים את האדם מאוד לעבודתו יתברך באמת.

על כן כל מי שרוצה לחוס על עצמו הוא צריך להתרחק מאוד בתכלית הריחוק מספרי המחקרים שחיברו קצת הקדמונים, כגון ספרי המפרשים על המקרא הנדפסים אצל המקראות גדולות ההולכים בדרכי החקירות וכיוצא בהם אין צריכים לפרטם.

וגם על ספר העקדה אמר גם כן שלא ללמוד אותו. ואמר כי ספר העקדה הוא ספר כשר. רק מחמת שמביא דברי המחקרים והקושיות שלהם. וכן שער היחוד בספר חובות הלבבות וספר העיקרים ומלת ההגיון להרמב"ם ומורה נבוכים, וכן שאר ספרי המחברים הכל כאשר לכל הם איסור גדול מאוד מאוד ללמוד אותם, כי הם פוגמים ומבלבלים מאוד את האמונה הקדושה. אשרי מי שאינו יודע מהם כלל והולך בתמימות, כי לא באלה חלק יעקב וכו'.

ואמר, שלפי דבריהם המועטים אין הקדוש ברוך הוא יכול לשנות בריה קלה אפילו זבוב וכו', כל כך נבוכו ונתעו בשיטות חכמתם. ואמר מה שכתוב שם בספריהם "וכי אפשר שיהיה נעשה מהמשולש מרובע?", אמר רבינו ז"ל: אני מאמין שה' יתברך יכול לעשות מהמשולש מרובע, כי דרכי ה' נעלמות.

וכבר מבואר מזה כמה פעמים, אך צריכין לכפול ולשנות אזהרה זו כמה פעמים לגודל עוצם איסור המכשלה הזאת הנוגע באמונתנו הקדושה. ורבינו ז"ל היה כופל באזהרה זו כמה וכמה פעמים בלי שיעור. ובכל פעם שהיה מדבר מאלו הספרים היה מפליג מאוד בגודל האיסור ללמוד אלו הספרים של חקירות. והזהיר מאוד להתרחק מהם בתכלית הריחוק לבלי להביט בהם כלל. בפרט אלו החיבורים שחיברו המחקרים שבימינו, אין צריך לומר שצריך לברוח מהם למלט נפשו מני שחת לבל יאבד עולמו לגמרי חס ושלום.

ומרגלא בפומיה דרבינו ז"ל לומר כי טוב להודות לה' על אשר שלח לנו את נאמן ביתו הוא משה רבנו עליו השלום, שהוציא אותנו מכל המבוכות, ונתן לנו את התורה וציוה עלינו להאמין בה' בלי שום חקירות כלל, ולקיים את כל דברי התורה והמצוות כפשוטן. אשרי מי שזוכה לילך בתמימות וכו'.

(גם מה שמובא בהרמב"ם בספר היד קצת חקירות כגון בהלכות יסודי התורה ובהלכות דעות, ובתחילת הלכות עבודה זרה, צריך גם כן לברוח מהם ולבלי להסתכל שם כלל. ובכל מקום שהוא מדבר מחקירות צריך לברוח משם מאוד).

והיה מתלוצץ מאוד מאוד ממה שכתב שם מענין האומרים על ענין קבלת התורה שחס ושלום משה רבינו עליו השלום עשה תחבולות בחכמתו וכו', ואסור לחזור דברים כאלו אפילו בדרך ליצנות רחמנא לצלן. רחמנא לשזבן מדעות זרות משובשות כאלו. אוי למי שנכנס בו מחשבה אחת מאלו המחשבות ואין צריכים לסתור שטותים כאלו.

וכבר מבואר בכמה ספרי קדמונים הרבה שצוחו על ספרי החקירות הנ"ל כמפורסם. ואף על פי שנמצא הרבה שחיפו עליו, כבר ידוע שלא עשו כי אם למען כבוד התורה מחמת שחיבר ספרים נפלאים על כל ההלכות כגון ספר היד. וגם רבינו ז"ל אמר שבספרי היד במקום שמדבר מהלכות, היטיב לעשות, אבל בספר מורה נבוכים ימחל לו ה' מה שעוות בזה עיוותים שאין כמותם הנוגעים בעיקרי תורתנו הקדושה כמפורסם. ואיך אפשר להכחיש החוש כי כל מי שמעיין שם רואה בחוש הראות שדבריו הם כנגד התורה, וכנגד דברי רבותינו ז"ל. וגם בספר היד במקום שמדבר מחקירות

קלקל הרבה כמבואר בספרים שצועקים מרה על שאמר שבארבעה פרקים הראשונים שלו מבאר כל מעשה מרכבה ומעשה בראשית. אוי לעינים שכך רואות, אוי ללב שנכנס בו שום סברא רעה כזאת שהיא כנגד כל ספרי אמת שקבלנו מהתנא אלוקי רבי שמעון בן יוחאי והאר"י ז"ל וכו'.

ואתה המעיין אם אתה מתפחד ומתיירא ליגע בכבודו גם אני אודך, אבל חלילה שתביט במקומות כאלה שמדבר מחקירות שלא תאבד עולמך, כאשר נאבדו כמה וכמה מהכתות הרעות המצויים עכשיו, שסומכים דבריהם הרעים על דברים כאלה, ומעמידים לפנייהם למגן ולמחסה את הספרים הנ"ל. ושים לבך והבן מפני מי ראוי לך להתיירא יותר, אם מספר מורה נבוכים הבנוי על פי סברות אריסטו היוון ימח שמו ונמח זכרו, אם להבדיל מספר הזוהר הקדוש והאר"י ז"ל שחיברו הרשב"י וחבריו זכרונם לברכה ברוח הקודש ועל פי אליהו ז"ל, וכל דבריהם רובם מקובלים איש מפי איש עד משה רבנו עליו השלום. ומה שחידשו בהם היה ברוח הקודש במדרגה גבוה מאוד, ומחזקין ומקיימים מאוד את אמונתנו הקדושה שהתחילה מאברהם אבינו עליו השלום וכו', ומזרזים מאוד לקיים תורת משה בכל פרטיה ודקדוקיה, ולהבדיל הספרים הנ"ל הם בהיפך מכל זה כידוע ומפורסם. אשרי מי שאינו מטעה את עצמו בהם, ובוחר באמת לאמתו.

והתלוצץ מאוד מטעמי המצוות שבספר מורה נבוכים, ואמר איך יעלה על הדעת לומר טעמי הבל כאלו על קרבנות וקטורת, הלא כמה תיקונים נוראים עצומים נעשים בכל העולמות למעלה למעלה עד אין סוף על ידי אמירת הקטורת לבד. [היינו שאם חס ושלום כדבריהם המוטעים, מה היה מועיל אמירת הקטורת והקרבנות]. ואיך יבוא אחד לומר שטות כזה על טעם הקטורת שמגיעים עד מקום שמגיעים, שאפילו האמירה לבד פועל מה שפועל למעלה למעלה, כמבואר בזוהר הקדוש ובכתבי האר"י ז"ל. אך באמת טעם הקטורת והקרבנות אי אפשר להשיג כלל, רק אנו מאמינים לדברי משה רבינו ע"ה. ובודאי יש בזה טעמים נוראים שאי אפשר להשיג בשום שכל אנושי כלל. ומעוצם גדולתם, גם אמירת פרשיות הקרבנות והקטורת מסוגל מאוד, ונעשה מזה תיקונים נוראים בכל העולמות. וכן טעמי כל המצוות הקדושים גבוהים ונשגבים מאוד ונעלמים מעין כל חי, כמו שכתוב (איוב כ"ח): "ונעלמה מעיני כל חי" וכו', וכמו שכתוב (תהלים קי"ט): "פלאות עדותיך".

והיעב"ץ כתב בספר 'אור החיים': "בעוונותינו הרבים בגזירות השמד, הנשים וקלי הדעת אשר אמונת קל עולם תקועה בלבם ירושה מאבותינו, עמדו באמונתם והקדישו ברכים את קדוש ישראל, והערו למות נפשם וחייהם, והחכמים בעיניהם אשר הכריחו בשכלם האנושי אמיתית האמונה בחקירות פילוסופיות, המירו את כבודם ביום זעם".

כמו כן צריך להתנהג בפשיטות ותמימות בקיום המצוות, וכמובא בחיי מוהר"ן (סי' נ"א): "התורה "איה מקום כבודו" בלקוטי תנינא סימן י"ב המתחלת כשאדם הולך אחר שכלו וחכמתו יוכל ליפול בטעותים ומכשולים רבים. זאת התורה נאמרה לענין שיחה שהיה מדבר עמי מענין טעותים ומבוכות הרבה וקלקולים גדולים שבאים על ידי שהולכים אחר שכלו וחכמתו. והזכיר אז את בעל המחבר עשרה מאמרות וכו' שטעה ועוות מאוד על ידי חכמתו שאמר שהזקן גבוה כל כך עד שחוף לארץ אינה יכולה לסבול אור קדושת הזקן. (והגם כי כונתו גם כן להתיר בחוף לארץ על ידי סם או במספרים כעין תער אבל מכל מקום בזה חיוק את ידי עוברי עבירה המגלחים זקנם במדינות אשכנז). ואחר כך התחיל לומר את התורה הנ"ל עד שגמר אותה.

ואז היה זה אצלי לדבר פלא כי אז לא שמעתי עדיין מעולם שהמחבר הנ"ל אמר טעות כזה, ה' יסלח לו. אך אחר כך דברתי עם אנשים הבקאים בספרים ובסיפורים כאלה ואמרו לי שהוא דבר מפורסם

שאמר כך בעל המחבר הנ"ל. גם שמעתי שבספר שאלות ותשובות באר עסק מביא שטות סברא רעה וכוזבת הנ"ל, וכבר מחו לו במאה עוכלי כל צדיקי וחכמי אמת. ובזה יכולים לראות איך דעת האדם כוזבת ואיך שאסור לסמוך על שכלו כנגד תורת משה שבכתב ובעל פה אפילו כחוט השערה. מכל שכן בדבר כזה שמפורש בתורה איסור גילוח הזקן. ורבותינו זכרונם לברכה אמרו (מכות כ): שעוברין על חמשה לאוין, וכבר הלכה פסוקה שכל דבר שהוא חובת הגוף אין חילוק בין ארץ ישראל לחוץ לארץ כלל.

ויוכל למצוא אחד שעל ידי חכמתו ודעתו יאמר סברא שאינה אמיתית, שיתגלגל על ידי זה שיבואו להתיר חס ושלום איסור כזה חמשה לאוין בתורה, ולחזק על ידי זה עוברי עבירה. אשר ראוי לכל מחבר ספר לצעוק על זה בכל מיני קולות, וצעקת שבר יעורר על פרצה הזאת שנעשה בישראל זה קרוב במדינות אשכנז לעבור בכל יום חמישה לאוין. כי גם במדינות אשכנז אין המנהג הרע הזה מימות עולם חס ושלום, רק הרבה יותר מאלף שנים אחר חורבן בית שני התחילה הרעה הגדולה הזאת לצמוח בהם, עיי"ש עוד.

הרי שיש לנהוג בקיום המצוות בתמימות ופשיטות, כפי שנהגו אבותינו בכל הדורות, ולא לחדש דברים מעצמינו, ורק לחמשת הצדיקים המופלגים יחידי הדורות היה כח לחדש הנהגות חדשות, וגם הם אינם הנהגות חדשות ממש אלא מיוסדים על אדני הזוהר וכתבי האריז"ל, כמבואר למעיין קצת בעומק הדברים, אבל מלבד זאת עלינו לנהוג בקיום המצוות בפשיטות ותמימות כדרך אבותינו בכל הדורות.

גם בענין האמונה בצדיקים יש צורך בפשיטות ותמימות, וכמו שאמר מוהר"ן (שם): "מה שקשה קושיות על הצדיקים, זהו מוכרח להיות. כי הצדיקים מתדמים ליוצרים, כמובא, וכמו שקשה קושיות על ה' יתברך, כמו כן בהכרח שיהיה קשה קושיות על הצדיק, כי הוא מתדמה אליו יתברך", ולכן לאחר שהאדם התבונן בספרי הצדיק, וראה שהם מלאים כולם עצות נפלאות ודברי התעוררות נפלאים, סתרי תורה והשגות גבוהות, והוא יודע בכיורו שהוא צדיק גדול ונשגב, גם אם ישנם דברים מסויימים שאינו מבין, הרי זהו משום שדעתו של הצדיק גבוהה מאוד מאוד מדעתו של אדם זה, ועליו לבטל את שכלו ולהאמין שכל מעשי ודברי הצדיקים הם קודש קדשים.

בענין התבודדות חוץ לישוב

שאלה

מוהר"ן ז"ל כתב (ליקו"מ נ"ב) שהמקום הראוי ביותר להתבודדות הוא מחוץ לעיר במקום שאין הולכים שם בני אדם, כי במקום שהולכים שם בני אדם ביום הרודפים אחר העולם הזה, אע"פ שכעת אינם הולכים שם הוא מבלבל את ההתבודדות, והנה כתב ר"ח ויטאל בשער המצוות פרשת ואתחנן: "דע כי צריך האדם ליהרהר שלא ישב במקום שאין בו ישוב, לפי שבמקום שאין בו ישוב שולט שם שד אחד ושמו תני"א, ויוצא מפסוק "ולמה תניאון את לב בני ישראל", והיושב שם אע"פ שהוא עוסק בתורה מתגבר עליו השד ההוא להזיקו, או להחטיאו, ואין כוח באדם ההוא לעמוד שם לשלוט עליו ולוי יהיה צדיק גמור, ומורי הזהיר לאדם אחד שלא ילך על קברי הרשב"י ור"א בנו ללמוד שם יחידי, אפילו בימים שרגילים בני אדם לילך שם, ומכל שכן בשאר מקומות שאין בני אדם יושבים שם".

תשובה

הנה צריך להבין את דברי האריז"ל, אם כל מי שהולך מחוץ לשוב לבדו מתגבר עליו השד, אם כן מדוע לא הזהיר האריז"ל שלא ילך אפילו להתפלל על קבר הרשב"י תפילה קצרה, ולמה הזהירו דוקא על הלימוד, ועוד שהרי בדרך הוא ג"כ עובר מחוץ לשוב, כידוע שהדרך מצפת למירון היא שוממה, ואם כן ההליכה עצמה היא מסוכנת, ומה לי אם יש אנשים בציון הרשב"י או לא, ועוד מדוע שלא ילמד שם בזמן שרגילים בני אדם לילך, הרי אינו יחיד, אלא הדבר פשוט שהאריז"ל דייק בדבריו וכתב "שלא ישב במקום שאין שם ישוב", דהיינו שהאיסור הוא רק כשמתגורר שם זמן מסוים, שאם לא כן היה לו לומר 'שלא יעבור' או 'שלא ילך במקום שאין שם ישוב', שזהו דבר המצוי הרבה יותר, וזהו שהזהיר לאדם אחד שלא ילך לכמה ימים לציון הרשב"י לגור שם וללמוד שם, כי אף שרגילים בני אדם לילך שם, אך בלילה יגור שם לבדו ויוכל השד להתגבר עליו.

ומלבד כל זה כבר הבאנו לעיל שכל גדולי ישראל בכל הדורות נהגו במנהג זה ללכת מחוץ לשוב ולהתבודד שם עם קונם, ואם כן קושיא זו לא קשה רק על מוהר"ן אלא על כולם, ואותו התירוץ שנתרץ עליהם נתרץ גם על מוהר"ן⁸⁸.

והנה בשיחות הר"ן (סי' ר"מ) מובא: "שמעתי מר"א מטעפליק שאמר לו לענין מה שרצון רבינו ז"ל לא היה שיהיה מלמד כנ"ל. והוא הוכיח לו שטוב יותר להיות מלמד, וסיפר לו בשם הבעל שם טוב ז"ל, שמספרים בשמו שטוב להיות מלמד, ענה ואמר רבינו ז"ל: איני יודע אם הבעל שם טוב ז"ל אמר כך. ואפילו אם אמר כך, כל צדיק הדור יש לו כח לעשות גדרים ולהנהיג את העולם כפי אותן הדורות. ואני אומר עתה שטוב לעבודת הבורא יתברך שלא להיות מלמד", הרי שכל צדיק הדור יכול לעשות גדרים ולהנהיג העולם לפי השגותיו הקדושות והנוראות, וכיון שמוהר"ן ז"ל השיג שבדורנו אנו צריך לעשות התבודדות חוץ לשוב, לא שייך להקשות מדברי האריז"ל ממה שאמר לאנשי דורו.

בענין קבוצות בברסלב המתנהגות באופן משונה

שאלה

מדוע יש בברסלב קבוצות המתנהגות באופן משונה ובהנהגות מוזרות.

תשובה

כשם שבציבור החרדי יש קבוצות שוליות שמתנהגות בדרכים משונות, ואין זה אומר שלכן הציבור החרדי כולו הוא פסול, כך אי אפשר לפסול את כל חסידי ברסלב בגלל קבוצה קטנה ושולית, ובפרט שתורת ברסלב התפשטה בכל החוגים והעדות, וגם בקרב אלפי בעלי תשובה, וביניהם יש גם כאלו

⁸⁸ ומה שציטטו מדברי האריז"ל בשער היחודים (דף ד' ע"ב) שכתב: "באופן שלא תתמה אם נמצא אנשים מתבודדים ושורה עליהם רוח הטומאה, כי סביב רשעים יתהלכון כנזכר שהם רודפים אחר הקדושה כרודף אחר החיים, כי אין להם חיות אלא משם ובפרט בעת היחוד וההתדבקות כנ"ל, ואפשר שהם יתדבקו באדם ויחשוב שהוא רוח הקודש ואינו אלא רוח הטומאה ח"ו", הרי זהו סילוף גמור, כי האריז"ל מדבר שם לענין המייחדים יחודים בקברי צדיקים, ולא לענין המהלך חוץ לשוב, ו'מתבודדים' שם הכוונה שמייחדים יחודים, כאשר יראה המעיין שם.

שלא חונכו בדרך החרדים מקטנותם, ולכן ישנם כאלו שמפרשים דברים בצורה לא נכונה וכדומה, אך בודאי הרוצה להתקרב לה' יתברך באמת יכול להצטרף לאחת מהקבוצות הממשיכה את מסורת חסידי ברסלב מכל הדורות.⁸⁹

ועצם הדבר שנתפשטה תורת מוהר"ן מברסלב בכל החוגים והעדות, הרי זה מוכיח את מה שגילה מוהר"ן שהצדיק הגדול יכול להראות לעובדי ה' הגדולים שעדיין יש להם עוד הרבה לעבוד ולזכות, ומצד שני יכול להראות לאנשים שנתרחקו מאוד מה' יתברך שה' יתברך אוהבם ונמצא עימם וגם הם יכולים לזכות להדבק בה' יתברך.

בענין ודורש אל המתים

שאלה

כתב במשנה ברורה (סי' תקפ"א) בשם מהרי"ל לענין קברי צדיקים: "הוא מקום מנוחת הצדיקים והתפלה נתקבלה שם יותר, אך אל ישים מגמתו נגד המתים אך יבקש מהש"י שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר", ומדוע נהגו ללכת אל הציון של מוהר"ן ז"ל ולבקש שם בקשות.

תשובה

גם כשבאים אל הציון של מוהר"ן ז"ל אין זה מחייב שמתפללים אליו, אלא אפשר להתפלל להקב"ה שיעזור לנו בזכות הצדיק הנורא הטמון כאן, אך כבר כתב בפסקי תשובות (סי' תקפ"א): "למעשה המנהג מדור דורים להתפלל בקברי הצדיקים ולבקש מהם שיעוררו רחמים וימליצו טוב בעד החיים, ומקורו טהור מכמה מקומות בתלמוד ובזוה"ק", ובפרמ"ג (סי' תקפ"א) הביא שבספר מענה לשון יש תפילות שמבקשים מנפש הצדיקים שימליצו טוב בעדנו, ותפילותיו מיוסדות עפ"י הזוה"ק, ובשו"ת מנחת אלעזר (ה"א סי' ס"ח) האריך להוכיח מזוה"ק וגמ' ומדרשים שמותר לבקש מהצדיקים שיתפללו עלינו וימליצו טוב בעדנו, וכן מוכח בגמ' תענית טז. וכג: ובסוטה לד: , ובגמ' סוטה י"ד ע"א מובא שאם לא

⁸⁹ ועל זה הזהיר רבינו ז"ל שצריך לילך בתמימות ופשיטות בדרכי אבותינו הקדושים, ולא לחדש שום דבר, ואפילו על הרמ"ע מפאנו שהיה קדוש עליון אמר רבינו ז"ל (חיי מוהר"ן) שטעה טעות גמורה במה שאמר שאין חוץ לארץ יכולה לסבול אור קדושת הזקן, כי יש רק חמישה צדיקים שחידשו דרך חדשה בעולם (משה רבינו רשב"י האריז"ל הבעש"ט ומוהר"ן), וחידשו זאת באופן שכל תלמידיהם ראו גודל מעלתם, והם הודיעו זאת לבניהם אחריהם, וכו', ועל ידי זה אנו יודעים שחמש דרכים אלו נכונות ואמיתיות, ומלבד זאת אי אפשר לחדש שום דבר, אפילו לא בדרכו של רבינו ז"ל, אלא להמשיך הכל כמו שקיבלנו מאבותינו מדור לדור. ולכן גם הרמ"ע מפאנו שידע את כל כתיב האריז"ל והלך בדרכו וגם אמר סברות חזקות לשיטתו אין לו כח לשנות דברי האריז"ל, וכך גם כל תלמיד של מוהר"ן ז"ל אין לו שום כח לשנות שום דבר, וזהו שאמר מוהר"ן ז"ל שממנו עד משיח לא יהיו חדשות, וכן מובא בכוכבי אור (סיפורים נפלאים) שמוהר"ן ז"ל אמר שכבר הכין עד משיח צדקנו, ונכלל בזה שמאז שנגמר הגילוי של רבינו ז"ל שגילה דרך חדשה, שזה נגמר בשעת פטירתו, שוב לא יהיו חדשות, דהיינו שעלינו ללכת בדרך שנהגו בה חסידי ברסלב בכל הדורות ולא לשנות או להוסיף שום דבר, וגם אם יבוא צדיק גדול ויאמר שמבין שצריך לשנות או להוסיף דבר מסוים לא נשמע לו כלל. ועוד שכשם שראינו אצל כל גדולי הדורות, הרשב"י והאריז"ל והבעש"ט, שהדרך החדשה שגילו היתה רק בחייהם, ולאחר פטירתם לא הוסיפו ולא שינו כלום, הרי כל משכיל יבין שכך הוא גם בענינו של רבינו ז"ל, שגם מי שיטען שהתגלה אליו רבינו ז"ל בהקיץ או בחלום או בפתק וכדו', ורוצה על פי זה לשנות או להוסיף דברים אין לשמוע לו כלל.

היה מסתתר קברו של משה היו ישראל בזמן הגלות באים ובוכים ומתחננים על קברו ואומרים: משה רבינו עמוד בתפילה בעדנו. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' נ"א). וכן בליקוטי תפילות מובאת תפילה לאמרה על ציון הרשב"י, שבה אנו מבקשים מרשב"י שיתפלל עלינו וימליץ טוב בעדנו.

ובזהר אחרי דף ע' מובא: "בשעה שצריך העולם למטר, מדוע אנו הולכים אל המתים, והרי כתוב ודורש אל המתים, ואסור, אמר לו, ודורש אל המתים דייקא, שהם הרשעים שהם תמיד מתים, אבל ישראל הם צדיקים, שעליהם אמר שלמה: ושבח אני את המתים שכבר מתו, שכבר מתו בזמן אחר ולא עכשיו, ועכשיו הם חיים, ועוד, ששאר עמים, כשבאים למתיהם באים בכישופים לעורר עליהם דברים רעים, וכשישראל באים למתיהם, הם באים בתשובה לפני הקב"ה ובשברון לב ותענית, וכל זה כדי שהנשמות הקדושות יבקשו רחמים לפני הקב"ה עליהם, והקב"ה מרחם על העולם בזכותם. ועל זה שנינו: צדיק, אף על פי שנפטר מהעולם, אינו מסתלק מכל העולמות, כי נמצא בכל העולמות יותר מבחייו, שבחייו נמצא רק בעולם הזה, ולאחר מכן נמצא בכל העולמות".